



B

**BÖRTÖNÜGYI SZEMLE**

2002. 2. szám  
JÚNIUS



Z





# BÖRTÖNÜGYI SZEMLE

*Kiadja a Büntetés-végrehajtás  
Országos Parancsnokságának  
Sajtó- és Kommunikációs Osztálya*

*Megjelenik negyedévenként \* Huszonegyedik évfolyam 2. szám*

## SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

**Elnök:**

DR. BÖKÖNYI ISTVÁN

**Tagok:**

DR. CSORDÁS SÁNDOR

DR. KABÓDI CSABA

DR. LŐRINCZ JÓZSEF

DR. MEZEY BARNA

DR. NAGY FERENC

DR. VÓKÓ GYÖRGY

**Főszerkesztő:**

YAZBEKNÉ SZABÓ KATALIN

**Felelős szerkesztő:**

SZABÓ ISTVÁN

**A szerkesztőség címe:**

1054 Budapest V.,

Steindl Imre utca 8.

Telefon és telefax: 312-0090

## SZÁMUNK SZERZŐI

**Dr. Balogh András József**, PhD hallgató, PPKE-JÁK, **Deák Ferenc István**, bv. őrnagy, főmunkatárs, a BVOP szakkönyvtárosa, **Fliegauf Gergely**, főmunkatárs, BVOP Stratégiai, Tudományos és Nemzetközi Főosztály, **Király Klára**, V. éves joghallgató, **Kis Tamás**, adjunktus, Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem, Magyar Nyelvtudományi Tanszék, **Dr. Lőrincz József**, egyetemi docens, ELTE Büntető Eljárásjogi és Büntetés-végrehajtási jogi Tanszék, **Dr. Ruzsonyi Péter**, bv. alezredes, tanszékvezető, Rendőrtiszti Főiskola, Bv. Tanszék, **Szabó István** főmunkatárs, a Börtönügyi Szemle felelős szerkesztője, BVOP Sajtó és Kommunikációs Osztály, **Szabó Mihály**, bv. százados, Fiatalokorúk Regionális Büntetés-végrehajtási Intézete, **Tüske János**, bv. ezredes, parancsnok, Bács-Kiskun Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet, **Dr. habil. Vókö György** osztályvezető ügyész, Legfőbb Ügyészség.

**A folyóirat előfizethető a bv. előírányzat-felhasználási keretszámláján (10023002-01393008-00000000) vagy a szerkesztőségben beszerezhető készpénzátutalási megbízáson.**

ISSN 1417-4758

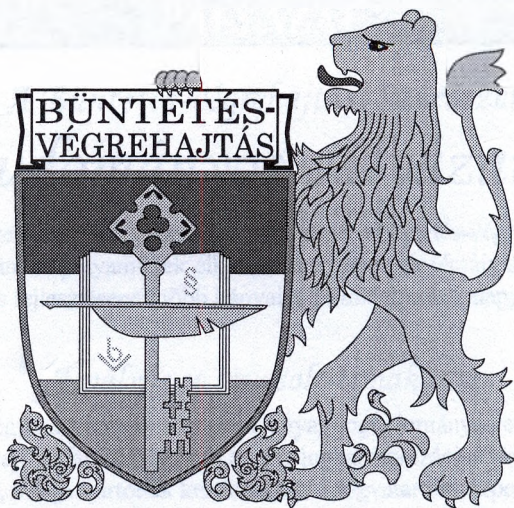
Az előfizetési díj egy évre 1200 forint.

Az előkészítés és a tördelés

a BVOP Sajtó- és Kommunikációs Osztályán készült.

A nyomdai munkálatokat a Duna-Mix Nyomda végezte.

**Felelős vezető:** Garami Antal



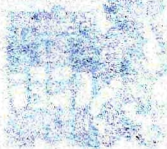
# *Börtönügyi Szemle*

2002. II. szám

*A Büntetés-végrehajtás  
Országos Parancsnokságának  
szakmai folyóirata*



# BŐRTÖNÜGYI SZEMLE



Kiadja az Országos Börtönügyi Szemle Bizottság

BELMÉNTEK  
BORTÖNŐSÉG

1968

Alföldi Börtönügyi Szemle Bizottság elnöke: Dr. Kőrösi László

## BORTÖNŐSÉG

ELNÖK: DR. KŐRÖSI LÁSZLÓ

ELNÖKHETŐSÉG: DR. NAGY SÁNDOR, DR. GYÖRGI SÁNDOR, DR. LŐRINCZ PÉTER, DR. MILEYI ERNŐ, DR. VÖRÖS LÓRÁND

ALFÖLDI BORTÖNŐSÉG ELNÖKE: DR. KŐRÖSI LÁSZLÓ

ALFÖLDI BORTÖNŐSÉG TAGJAI: DR. NAGY SÁNDOR, DR. GYÖRGI SÁNDOR, DR. LŐRINCZ PÉTER, DR. MILEYI ERNŐ, DR. VÖRÖS LÓRÁND

ALFÖLDI BORTÖNŐSÉG SZERKESZTŐJE: DR. NAGY SÁNDOR

ALFÖLDI BORTÖNŐSÉG SZERKESZTŐSÉGE: DR. NAGY SÁNDOR, DR. GYÖRGI SÁNDOR, DR. LŐRINCZ PÉTER, DR. MILEYI ERNŐ, DR. VÖRÖS LÓRÁND

ALFÖLDI BORTÖNŐSÉG SZERKESZTŐSÉGE TAGJAI: DR. NAGY SÁNDOR, DR. GYÖRGI SÁNDOR, DR. LŐRINCZ PÉTER, DR. MILEYI ERNŐ, DR. VÖRÖS LÓRÁND

Alföldi Börtönügyi Szemle Bizottság elnöke: Dr. Kőrösi László

Alföldi Börtönügyi Szemle Bizottság elnöke: Dr. Kőrösi László

Alföldi Börtönügyi Szemle Bizottság elnöke: Dr. Kőrösi László



## *A Büntetés-végrehajtási Szervezet tudományos pályázata*

A Büntetés-végrehajtási Szervezet pályázatot hirdet a büntetés-végrehajtás dolgozói számára, olyan tudományos pályaművek elkészítésére, amelyek témája szorosan összefügg a büntetés-végrehajtás fejlesztésének főbb irányaival, azok elméleti alapjaival, illetve gyakorlatával.

### *A pályázat javasolt témakörei:*

1. A büntetés-végrehajtásra vonatkozó joganyag jogtudományos elemzése, különös tekintettel a jogtörténeti vonatkozásokra és az EU jogharmonizációs tematikára,

2. A fogvatartás, a fogvatartottak kezelésének, a fogvatartotti népesség sajátosságainak (a bv. szűk szakmai területeire vonatkozó) problematikája, bármely, a tudományos közvélemény által elfogadott tudományszak (kriminológia, szociológia, pszichológia, vezetéselmélet, pedagógia, műszaki tudományok stb.) szempontjából. Pl.:

- a fogvatartotti létszámváltozás és összetétel prognosztizálásának lehetőségei, módszerei,
- standardizált klasszifikációs módszerek kidolgozása, bevezetésének lehetőségei,
- kezelési szükségletek,
- rizikófaktorok (droghasználat, szuicid cselekmények, szökés),
- hosszú ítéletet töltő, egyszemélyes elhelyezésben lévő fogvatartottak kezelése,
- drogkezelési eljárások beillesztése a rezsiprogramokba,
- a szexuális bűncselekmények elkövetőinek kezelése, a velük való bánásmód,
- erőszakos elkövetők,
- pedofilok,
- a Központi Kivizsgáló Intézet koncepciójának felvázolása, konkrét megvalósításának lehetősége (helyszín, méretek, működési mód, fogvatartottak köre).

3. A fogvatartotti populáció egészségügyi sajátosságai, azok statisztikai, orvos szociológiai elemzése, különös tekintettel a morbiditás/mortalitás más faktorokkal (pl.: szocio-ökonomiai státus) való összefüggéseire, egyes rizikófaktorok civil népességhez viszonyított esetleges alul vagy felül reprezentáltságra. Ugyancsak érdeklődésre tarthatnak számot az eü ellátás szervezési kérdései. (nem fogadhatók el a fogvatartottakon végzett kísérletek, illetve ezen empirián alapuló kutatások).

4. A személyi állományra vonatkozó szociálpszichológiai, pszichológiai vizsgálatok. Pl.:

- az oktatási módszerek hatékonyságának növelése a személyzet körében, különös tekintettel a fogvatartottakkal való bánásmód és kommunikáció kérdésében,
- a személyzet mentálhigiénés ártalmainak csökkentési lehetőségei,
- a büntetés-végrehajtási szervezetenél dolgozó specialisták (orvosok, pszichológusok, jogászok, mérnökök stb.) „pályán tartása”.

5. A teljesítményértékelés rendjének kialakítása, a teljesítmény követelmények kialakítása, meghatározása.



6. A büntetés-végrehajtási állomány szolgálati életkörülményeinek további javítása a lakás-ellátási koncepció kidolgozásával és a koncepció megvalósításának megkezdésével.

7. A munkahelyi testnevelés bevezetése a személyi állomány fizikai állóképességének növelése érdekében.

8. a büntetés-végrehajtás társadalmi kapcsolataival összefüggő kérdések. Pl.:

- professzionális PR tevékenység kidolgozása (szervezet egységei közti kommunikáció, a társadalmi érdekcsoportokkal, civil szervezetekkel való kapcsolat stb.),
- a büntetés-végrehajtási intézetek és a helyi önkormányzatok kapcsolatrendszere,
- jelentős sajtó visszhangot keltő rendkívüli események társadalmi megítélése.

## *Pályázati követelmények:*

A pályaműveknek meg kell felelni az adott tudomány szaktudással (probléma definiálása, elméleti háttér taglálása, a kutatás módszertanának leírása, hipotézisalkotás, mérés, elemzés, konklúziók, stb.), illetve azok publikálásával szemben támasztott alapvető követelményeknek.

A tudományos pályázatoknak elsősorban a pályázó(k) által végzett mérések eredményeit kell használni (pl.: kérdőív, teszt, interjú, levéltári kutatás, stb.), indokolt esetben felhasználhatók mások által gyűjtött adatbázisok másodelemzései.

A pályázatoknak, ha a vizsgált téma ezt lehetővé teszi, javaslatokat is kell tartalmaznia a következtetések, konklúziók között.

Az értékelésnél kiemelt figyelmet kap a használt szakirodalmi apparátus terjedelme, naprakész állapota, a nemzetközi irodalom felhasználása, valamint a hivatkozások szakszerűsége.

A pályamunkát 30-50 oldal törzsszöveg terjedelemben (12-es Times New Roman betűtípus, 1,5-ös sortáv) kell benyújtani.

A benyújtott pályázatokat az Országos Parancsnok által kijelölt Bíráló Bizottság bírálja el. A Bíráló Bizottságban a szakmai, a gazdasági, a személyügyi területek, valamint a BVOP Hivatalának képviselői vesznek részt.

## **A pályázat benyújtási határideje: 2002. november 15.**

A jeligés pályázatokat a BVOP Hivatalának kell megküldeni (Hivatali cím: 1054 Budapest, Steindl I. u. 8.). A pályázathoz mellékelni kell egy – szintén jeligével ellátott – zárt borítékot is, amely a pályázó adatait tartalmazza.

A pályázatok közül az első három legjobb minősítést elérő, pályázati jutalomban részesül, melynek összege:

**1. helyezett: 150.000.-Ft.**

**2. helyezett: 100.000.-Ft.**

**3. helyezett: 50.000.-Ft.**

A díjnyertes pályaművek a Börtönügyi Szemlében (teljes szöveggel vagy rövidített formában) publikálásra kerülnek.

*Dr. Bökönyi István bv. vezérőrnagy  
a BV országos parancsnoka*



# Új lehetőségek a fiatalok büntetés-végrehajtásában

Bevezető

A Büntetés-végrehajtási Szervezet „Új lehetőségek a fiatalok büntetés-végrehajtásában” címmel Miskolc-Tapolcán 2002. március 26-án és 27-én nemzetközi konferenciát rendezett, 64 fő részvételével.

Külföldi büntetés-végrehajtási szakemberek érkeztek Szlovákiából, Csehországból, Lengyelországból, Szlovéniából, Horvátországból, Romániából és Németországból. Mellettük a fiatalokkal foglalkozó magyar bv. intézetek képviselőit hívtuk meg a szakmai fórumra.

A konferencia első napján, az Országos Parancsnok megnyitója után, a résztvevők tematikus és helyzetelemző előadásokat hallgattak meg.

Dr. Mezey Barna az ELTE Állam- és Jogtudományi Karának tanszékvezető tanára a fiatalok büntetés-végrehajtásának kezdetéről beszélt, majd Dr. Vókó György a Legfőbb Ügyészség osztályvezető ügyésze a fiatalokkal szemben alkalmazott büntető felelősségre vonás végrehajtásának törvényességi kérdéseit boncolgatta.

Az első szünet után Dr. Lévay Miklós a Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Karának tanszékvezető tanára a fiatalok büntető igazságszolgáltatási rendszereinek modelljeiről és a nemzetközi tendenciákról tartott előadást. Ezt követően Dr. Ruzsonyi Péter bv. alezredes, a Rendőrtiszt

Főiskola Bv. tanszékvezetője a fiatalok fogvatartottak körében alkalmazott, egymástól karakterisztikusan eltérő kezelési formákat elemezte.

A magyarországi múlt gyakorlatáról, Illés László bv. alezredes, a Fiatalok Büntetés-végrehajtási Intézetének mb. igazgatója számolt be, míg napjaink kérdéseiről Tüske János bv. ezredes a Bács-Kiskun Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet parancsnoka szólt. A jövő lehetőségeiről és az elérendő célokról Szalai László bv. ezredes a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet parancsnoka referált. Az utóbbi előadás aktualitását a 2002. március 27-én ünnepélyes keretek között megnyitott Fiatalok Regionális Büntetés-végrehajtási Intézete (Szirmabesenyő) adta.

A hazai tapasztalatok és a nemzetközi átfogó kitekintés után a meghívott országok képviselői tartottak rövid előadásokat hazájuk fiatalok büntetés-végrehajtásának gyakorlatáról.

Hans-Uwe Worliczka a Neuburg-Herrenwörthi Bv. Intézet vezetője elsőként számolt be a bajorországi gyakorlatról. Kiemelte a differenciálás, az első büntényesek kezelésének, valamint a nagy rizikójú fogvatartotti csoportok, és fogvatartotti programok jelentőségét.

Szlovákia képviselőjében Dr. Anton Fábry országos parancsnok elemezte a



fiatalkorúak helyzetét. Hangsúlyozta a humánus bánásmód jelentőségét.

Ladislav Valent a cseh büntetés-végrehajtás nemzetközi kapcsolattartója hozzászólásában kiemelte az európai normák betartásának alapelvét.

Ivan Kos a szlovéniai Celje Bv. Intézet parancsnoka elmondta, hogy hazájában a csekély számú fiatalkorú fogvatartott számára külön bv. intézetet létesítettek.

Ana Balan Románia, Stanislaw Lesniak Lengyelország képviselőiben elemezték a fiatalkorúak büntetés-végrehajtását, majd Magdalena Zivkovic pszichológus egy horvát kábítószerfüggő fiatalkorúról készült esettanulmánnyal zárta a konferencia első napját.

A kelet-európai országok képviselőinek valamennyi előadása az EU csatlakozás által megkövetelt jogszabályi változásokról, a fogvatartottakkal való bánásmód mindinkább humánusabbá válásáról, az építészeti sajátosságokról és férőhelyhiányról szóltak.

Hosszabb távon, Kelet-Európának minden tekintetben alkalmazkodnia kell Nyugat-Európához. Ez a folyamat a büntetés-végrehajtásra már hatással van. Érvényesülnie kell a klasszifikáció, a differenciálás és a rezsiprofil elveknek. E három elv jelenti a magyar bv. jövőjét is. Hogyan fog változni tehát a közeljövőben a büntetés-végrehajtás?

1. A börtönrendszernek sokkal nyitottabbnak kell lennie. Ez a nyitottság az alábbi területeken fog megvalósulni: sajtó, gazdaság, társadalmi szervezetek, munkaerő-reform stb.

Némileg naivítás lenne azt hinni, hogy a bv-vel csupán a bulvárlapok, és a különböző televíziós műsorok foglalkoznak. A bv. egyes nagyobb horde rejű problémái társadalmi jelentőségűek. A sajtó részéről néha-néha felbukkan az alternatív büntetések iránti igény, a „kábítószerügy”, a korrupció és számos olyan jelenség, amelyekre hathatós választ kell adni. Csak példaként említeném meg, hogy a németországi rheinbachi bv. intézethez tartozó területen a közelmúltban egy második világháborús bombát találtak, és az elítélteket ki kellett telepíteni. Emiatt az eset nagy sajtóvisszhangot keltett.

Az intézet vezetése nyitott volt, minden a sajtó által megfogalmazott kérdést megválaszoltak. Hogyan történik a bomba hatástalanítása, hogy fogják az elítélteket elszállítani az intézetből, milyen módon ügyelnek közben az alapvető emberi jogokra stb.?

A bv. gazdasági működését a fentebb említett körülmények miatt átláthatóbbá kell tenni. Elsődleges cél a fogvatartottak által készített termékek eladhatóságának növelése, ezért szükséges a nagyobb bizalom – természetesen az adott jogszabályi keretek között.

A társadalmi szervezeteket egyre szélesebb körben célszerű bevonni a fogvatartotti programokba, így többen kerülhetnek kapcsolatba a börtönök belső világával, világosabban láthatják a bv. működését, és hatékonyan közvetíthetik a bv. szervezeti állomány, valamint a fogvatartottak igényeit a megfelelő fórumokhoz.

A bv-nél szolgálatot ellátó hivatásos személyek és a közalkalmazottak körében a lehetőségekhez mérten gon-

dosabb szelekciót szükséges végrehajtani, és ügyelni kell az állomány igényeire. Nagyobb körütekintést igényel az oktatás, a képzés és a továbbképzés megszervezése, olyan módon, hogy az állomány valóban érdekelt legyen újabb szakmai ismeretek megszerzésében. Ez rendkívül nehéz feladat. Elkerülhetetlen továbbá egy olyan irányú változás, ami a bv. hivatásos állományát gyökeresen meg fogja különböztetni a más fegyveres szerveknél szolgálatot teljesítőktől. Egyelőre a fogvatartotti populáció összetétele és területi megoszlása nem engedi meg a fegyverek háttérbe vonulását, de ilyen tekintetben profilváltozás prognosztizálható. Szükséges lenne például egy (vagy több) kifejezetten a veszélyes elkövetők elhelyezését szolgáló intézet létrehozása, míg a többi intézetben a kezelésre és a foglalkoztatásra terelődne a hangsúly.

2. Számos egyéb fórumon is elhangzott már, hogy a bv. intézetek nem működhetnek egyformán. Másként működik, például egy kisvárosi fegyház rezsim, mint egy nagyvárosi. Ez jelenleg is fennáll, csak éppen a fogvatartotti programok nem érvényesülhetnek kellőképpen. A fogvatartottak befogadási folyamatát mindinkább nyújtjuk el, ha ezt a helyzet megköveteli, és célszerű a különböző profilú körletrészek kialakítása egy-egy törvényben szabályozott rezsimen belül. Azt meg sem említem, hogy ez az állomány munkáját mekkora mértékben fogja könnyíteni. A fogvatartás mind ezekkel szemben nem pszichoterápia, nem lényeges tehát a homogenitás vs heterogenitás kérdése.

Magdalena Zivkovic a pozsegai (női) fiatalkorúak intézetének pszichológusa számolt be a horvátországi fiatalkorú büntetés-végrehajtásról. Horvátországban szintén működik fiatalkorúakkal foglalkozó bíróság, melynek működését törvény szabályozza. Fiatalkorúnak Horvátországban is azok számítanak, akik a bűncselekmény elkövetésekor még nem töltötték be 18., de már betöltötték a 14. életévüket. Az elítéltek 21 éves korukig maradnak a fiatalkorúak bv. intézetében. Két csoportra osztják őket: 14-16 évesek és 16-18 évesek. A következő biztonsági intézkedéseket lehet velük szemben foganatosítani: pszichiátriai megfigyelés, drogelvonó kezelés, kitutasítás, vagyoneklkobzás és a vezetői engedély bevonása. Nevelési célú intézkedések: megrovás, javító-nevelő intézetbe utalás, valamint egyéb speciális intézkedések, legfeljebb egy év időtartamra.

A 16-18 éveseket szabadságvesztésre is lehet ítélni. Ennek tartama 6 hónaptól 5 évig terjedhet, ha az elkövetett bűncselekményt a büntetőtörvénykönyv a felnőtt korúakra vonatkozóan legalább 5 évvel sújtaná. Egyéb esetben a fiatalkorúakra kiszabható szabadságvesztés időtartama legfeljebb 10 évig terjedhet.

A fiatalkorúak aránya Horvátországban az elítélteknéhez képest 4,5%, közülük 73% férfi, kb. 30%-uk visszaeső.

A pozsegai intézetben számos fogvatartotti program működik egymással párhuzamosan, ezek mind elősegítik a személyzet és fogvatartottak közti kétoldalú kommunikációt. A kezelési



program kialakítása érdekében felméri a fiatalok szociális környezetét és pszichológiai helyzetét. A programok egyénileg és csoportjelleggel működnek, kiterjednek a diagnosztikára, a külvilág által nyújtott lehetőségekre, a foglalkozási tréningre, a szabadidős elfoglaltságokra, az egészségügyi felvilágosításra és a drogelvonásra. Minden program a személyi állomány és a fiatalok elkövetők kommunikációján alapul, ami nagyban hozzájárul a programok folyamatos fejlődéséhez is.

Magdalena Zivkovic egy tizenhat éves lányról beszélt, akit kábítószerrel való visszaélés miatt tartóztattak le. A lányt először orvosok vizsgálták meg, és előírták a számára legmegfelelőbb gyógyszeres terápiát.

A fogvatartott heroin fogyasztó volt, súlyos elvonási tünetek jelentkeztek nála. A személyzet felismerte, hogy nem a fizikai, hanem a lelki függőség jelent számára nagyobb gondot. A lány teljesen átlagos családból származott, ahol a szeretteit meglepetésként érte a kemény drog használata. A család tagjait is bevonták a terápiába annak érdekében, hogy felderítsék azokat az okokat, amelyek a helyzet elfajulásához vezettek. Az édesanya beszámolt a pszichológusnőnek arról, hogy mekkora szerencse, hogy a lánya ilyen intézetbe került, mielőtt sokkal komolyabb gondok támadtak volna. A lány hallgatását nehezen lehetett megtörni, nem akart nyilatkozni a problémáiról. Kiderült, hogy semmilyen jellegű felvilágosítást nem kapott a drogok veszélyeiről, illetve az iskolai prevenciós programokat nem vette komolyan, hiszen az ott elhangzottakkal már

régen tisztában volt. Szűk iskolai baráti köre lemorzsolódott, és idősebbekkel kezdett barátkozni, akik egyből a legkeményebb drogot mutatták meg neki. Egyszer használat során rosszul lett, és végül is egy kórházból került az intézetbe. A kezdeti passzivitást gondoskodással oldották fel. A lány teljesen reménytelennek ítélte meg a sorsát, nem rendelkezett elfogadható jövőképpel, és a depresszió tüneteit mutatta. A gyógyszerkészítményeknek a lelki folyamatokra kifejtett további alkalmazása helyett, pszichoterápiába vonták, melyet terápiás jellegű foglalkoztatás kísért. A foglalkozás során sikerélményeket szerzett, ennek eredményeként képesnek érezte magát arra, hogy a csoportfoglalkozásokon is részt vegyen. A csoportban lévő hasonló sorsú lányok megerősítették, és arra az elhatározásra jutott, hogy folytatja a középiskolai tanulmányait, és a távolibb jövőben drogmegelőzéssel szeretne foglalkozni.

Az esettanulmány ideális, de lényegében illusztrálja, hogy a minimálisan merész gyakorlatiassággal (pszichoterápia vs pszichofarmakológia) mit lehet elérni a fiatalok kezelésében.

Hans-Uwe Worliczka a Neuburg-Heerenwörthi Bv. Intézet vezetője a bajorországi fiatalok büntetés-végrehajtásról tartott előadást. Németországban a büntethetőségi életkor szintén 14 év, de léteznek egy ún. „felnövekvő” (fiatalabb felnőtt) kategória, amibe a bűncselekmény elkövetéskor a 21. életévüket még be nem töltött fiatalok kerülnek. Az utóbbiak akkor kerülnek fiatalok intézetbe, ha személyiségfejlődésük és környezeti körülményeik

ezt követelik meg. Ezen körülmények megállapítása szakértők bevonásával a bíróság feladata. A fiatalokúakra kiszabható szabadságvesztés büntetés tartama 6 hónaptól 5 évig terjedhet, vagy tíz évig, ugyanolyan feltételekkel, mint Horvátországban. „*A szabadságvesztés büntetés végrehajtása során a fiatalokú elítéltet alkalmassá kell tenni arra, hogy életében jogkövető és felelősségteljes változás álljon be.*” – idézet a német Fiatalokú Bírósági Törvényből. A törvényi rendelkezésből következően Németországban külön fiatalokú intézeteket létesítettek, melyek szabályozására nem létezik egységes szövetségi törvény, hanem tartományi szinten kezelik a kérdéskört.

Bajorországban összesen 742 fiatalokú és felnövekvő elítélt van. A legmagasabb létszám 1983-ban volt, amikor a létszám meghaladta a 1050-et. Worliczka úr reménykedik benne, hogy ez a szám nem fogja elérni többé a 800-at. Bajorországban három fiatalokú intézet működik, melyben csak férfiak vannak, illetve az aichachi intézetben egy külön részlegben helyezik el a fiatalokú nőket.

Laufen-Lebensuban helyezik el a 14 és 17 év közötti fiatalokúakat, Ebrachban a 17 év felettieket, akiknek legalább 3 év az ítéletük, továbbá azokat a személyeket, akik idősebbek, mint 21 év, de még mindig a fiatalokú ítéletüket töltik; míg Neuburg-Herrenwörthben vannak az első büntényesek és a csekélyebb ítélettel rendelkezők. (A fentiekből látható hogy Bajorországban szem előtt tartják a differenciálást. Ez talán hazánkban is hamarosan

megoldódik a regionális intézetek megnyitásával.)

Az elítéltek körütekintő elhelyezése mellett nagy hangsúlyt fektetnek Bajorországban a fogvatartotti programokra is. A fogvatartottak valamivel több, mint fele nem rendelkezik általános iskolai végzettséggel, őket nem kötelezik a tanulmányok befejezésére, hanem különböző foglalkozásokon motiválják őket arra. Az iskolai szakképzés sem szünetel a letartóztatás alatt, és a szabadulás után a pártfogói felügyeletnek köszönhetően a fiatalokúaknak lehetőségük van a tanulmányok folytatására, munkahely és lakhatási lehetőség keresésére. A munka és továbbképzés mellett a fiatalokúaknak ésszerű szabadidős tevékenységet, csoportos foglalkozásokat, „*anti erőszak tréninget*” szolgáltatnak a bv. intézetek. Egy fogvatartott egynapi költsége 110 DM (55 EUR), amihez naponta 15 DM (7,5 EUR) építési költség járul. (Ez az összeg Magyarországon átlagosan kb. 18,5 EUR.)

Neuburg-Herrenwörthben 204 a befogadási létszám, és 465 személy dolgozik a testületben. A végrehajtó állomány szakembereinek szakképzettsége összhangban van az általuk betöltött munkakörökkel. A bv-s szakképzés 20 hónapig tart, elméleti és gyakorlati részből áll, minden egyes új felszerelő mellé instruktort rendelnek, akinek erre az időszakra egy csekély összeggel megemelik a bérét. A dolgozók számára a straubingi „*Bajorországi Bv. Szakiskola*” további képzési lehetőséget és szakmai szupervíziót nyújt.

Worliczka úr kiemelte, hogy gondot jelent Bajorországban a drogfüggő,



a „személyiségzavaros”, az erőszakos és szexuális jellegű bűncselekményeket elkövetők, az idegen állampolgárságú (arányuk meghaladja a 30%-ot!), a nemzetiségi (idegenajkú: *orosznémet, második generációs török*), és a kiutasított fogvatartottak kezelése. Továbbra sem teljes körű a visszaesésre nagy hatást gyakorló rehabilitációs-visszavezetési, szabadulás utáni ellátás.

A fentiekből látható, hogy a német rendszer gyökeresen eltér a magyartól, de a jogszabályok nem annyira mások, mint nálunk.

A konferencia második napját Garami Lajos bv. ezredes, a Fogvatartási Ügyek Főosztályának vezetője nyitotta

meg vitaindító előadásával. A délelőtti folyamán szakmai eszmecsere bontakozott ki, majd Csóti András bv. dandártábornok, a büntetés-végrehajtás általános helyettese zárta be a konferenciát.

A színvonalas nemzetközi szakmai fórum és tapasztalatcsere lehetőséget adott a résztvevők számára, hogy a büntetés-végrehajtási szakma központi kérdéseit megvitassák. A konferencia sikeresen zárult. Végül a külföldi vendégek megtekintették a Fiatalkorúak Regionális Büntetés-végrehajtási Intézetének (Szirmabesenyő) megnyitását, majd az intézetet.

*Fliegauf Gergely*

# *A fiatalkorúakkal szemben alkalmazott büntetőjogi felelősségre vonás és végrehajtásának egyes törvényességi kérdései*

## *Elméleti alapvetés*

A fiatalkorúak bűnelkövetése megelőzésének fontossága, az ifjúság magatartásának, viselkedésének és nevelésének problémái élénken foglalkoztatják közvéleményünket. Nem csak hazánkban, hanem az egész világon fontos, aktuális kérdésnek tekintik. A régi rómaiak azt mondták: „*juventus ventus, vagyis az ifjúság szél*”. Ez az állítás talán soha nem volt annyira igaz, mint éppen napjainkban, amikor a világ szinte valamennyi kulcsfontosságú problémájában az ifjúság komoly szerepet játszik. Az ifjúság fejlődése visszahat egész társadalmunkra, sőt annak jövőjére nézve is meghatározó. Ez a szinte általánosnak nevezhető érdeklődés az alapja annak a speciális irányú érdeklődésnek, amelyet közvéleményünk a fiatalkorúak bűnözésének kérdése iránt tanúsít. A fiatalkorúak bűnözése napjainkban filmek, regények, lélektani, pedagógiai munkák témája.

A gyermek- és ifjúságvédelem kiemelt, a jogszabályokban is elkülönítetten kezelt – ami előreláthatóan a jövőben is így lesz – különleges garanciákkal védett személyi körhöz, a gyermek- és fiatalkorúakhoz kötötten működik a büntető felelősségre vonás minden szakaszában. *Ius specialis derogat legi generalis*. Elengedhetetlen követelmény,

hogy így működjenek a nyomozati szakban is.

A fiatalkor, mint átmeneti társadalmi helyzet tükröződik a büntető anyagi, eljárási és végrehajtási jogban is, eltérő szabályaikban. A modern értelemben vett jogokban mindig különbséget tettek a gyermekek és felnőttek között, amelynek alapja az, hogy a gyermek, illetve az ifjú fejlődésben lévő személyiség. A magatartási szabályok és a közösségi követelmények elsajátítása folyamatosan megy végbe, a polgári jogi szabályok szerint korlátozottan cselekvőképes személynek tekintendő, aki viszonylag még csekély élettapasztalattal rendelkezik, nem minden esetben képes maradéktalanul felismerni cselekménye összes hátrányos következményeit. Kezdetben a szabály külső követelményként jelenik meg, jelentőssé olyan mértékben válik, amilyenben belső meggyőződés lesz. Pszichikai, tudati és erkölcsi sajátosságok jellemzik ezt az átmeneti, társadalmi helyzetet.

Az általuk elkövetett bűncselekmények üldözése és megelőzése fontosságaról szólva is nagy hangsúllyal kell megemlítenünk egyben a sérelmükre elkövetett cselekmények elemzése és megelőzése fontosságát is, mert a bűnelkövetéssel, az arra történő motivációval így is találkozhatnak. A gyermekvédelmet – kiemelt jelentőségére tekintettel –



igen nagy figyelemmel kísérik a nemzetközi szervezetek is (ENSZ-UNICEF-UNESCO, Európa Tanács, stb.).

A fiatalok bűnözésének alakulása mindig érzékenyen érinti az ifjúság egészséges fejlődéséért és felnövekedéséért felelősökön kívül az egész társadalmat, a jövőért őszintén aggódókat. A fiatalok értékválasztásában szintén a társadalom felelőssége jelenik meg.

Napjainkban is fontos kérdés, milyen bűnmegelőzési intézkedésekre van szükség, milyen elméleti alapokra építünk, mely intézkedések a leghatékonyabbak, hogyan tudjuk ezekhez biztosítani a megfelelő feltételeket. A számos társadalmi, gazdasági, szociális feltételhez a büntető felelősségre vonás olyan megszervezése is beleértendő, amely összhangban van a tudományos eredményekkel, a lakosság tudati állapotával, a gyakorlati megvalósulás lehetőségeivel, körülményeivel. Az elméletnek differenciáltabbá kell válnia napjaink kérdéseinek megválaszolásában, sokkal őrszerűbb, bonyolultabb kutatási módszerek kifejlesztése szükséges. Ahogy nincs büntetés nélkül büntetőjog, nincs kriminalizálás; büntetés-végrehajtás nélkül pedig nincs büntető felelősségre vonás, mert nélküle parttalan, önmagáért valóvá válna az egész büntető felelősségre vonási folyamat. Úgy kell ezt tennie, hogy eredményes, hatékony legyen, ugyanakkor megfeleljen a jogállamiság követelményeinek is. A tudomány fejlődés-elmélet tisztázta minden emberi tudás paradigmátikus előfeltételezettségét és kizárólag ebből kiindulva valós értelmezhetőséget.

Bármilyen jog hatékonysága csak több szakterületet közösen érintő szem-

lélettel vizsgálható, ebből fakad a sokoldalú, sok tényező hatására létrejövő feldolgozás igénye. Ha a gyakorlat megváltoztatására teszünk javaslatot, akkor az általános elveken túl a gyakorlati követelményeket is figyelembe kell venni. Ez csak akként lehetséges, ha szociológiai jelenségeként is vizsgáljuk azokat.

### *A fiatalok bűnözésének jellemzője napjainkban Magyarországon*

A bűnözés struktúrájában az utóbbi 12 évben olyan átrendeződés történt, amelyet a büntető jogalkotás és jogalkalmazás követni próbál ugyan, de a büntetőjogi eszközök hatékonysága mindeddig úgy tűnik, hogy nem érte el a társadalom által igényelt színvonalat. A bűnügyi statisztika érzéketlen számai csak az adott időbeli helyzet bemutatására alkalmasak. Az elemzésekhez, így a tudományos elemzéshez is azonban – ez idáig jobbat nem találva – kiindulópontul szolgálhat mégis.

A fiatalok bűnözés gyakorisági mutatója – 10 évre visszamenőlegesen az adatokat vizsgálva – romló tendenciát jelez. Tízezer lakosra számítva 1991-ben még 88, 2000-ben már 151 fiatalok elítélt jutott. A fiatalok több mint 25%-a 1998. és 2000. között büntetett előéletű volt. Az évek során folyamatosan csökkent azoknak a fiataloknak a száma, akikkel szemben valamilyen kényszerintézkedést alkalmaztak.

2001. évben az ismertté vált fiatalok bűnelkövetők számának 1998 óta tartó csökkenése megállt. Az elmúlt évben a bűnelkövetők 9,6%-a volt fiatal-

korú (11.631), ami az előző évhez képest (11.081) 5%-os emelkedést jelent.

Ezzel szemben a nem büntethető gyermekkori elkövetők száma (3730) 5,9%-kal kevesebb volt, mint 2000-ben.

Csökkenés következett be a fiatalok részvételével elkövetett bűncselekmények mennyiségében is (2000-ben 19988; 2001-ben 19352).

A gyermekkori részvételével elkövetett bűncselekmények száma 2001. évben ugyancsak csökkent (2000-ben 7326; 2001-ben 6333).

Mindkét elkövetői körhöz tartozók esetében egyaránt vélelmezhető a fel nem derített bűncselekmények aránya, ezek az ismertté vált elkövetők számában évente mutatkozó kisebb arányú változások – önmagukban – a bűnözés tendenciájának minősítésére nem elégségesek.

A fiatalok bűnözésének struktúráját illetően továbbra is a vagyon elleni bűncselekmények dominanciája (68,5%), ezen belül is a csoportos elkövetési mód volt jellemző. A lopások körében – melyek a vagyon elleni bűncselekmények többségét teszik ki – megszorodtak a nagy üzlethálózatok sérelmére elkövetett bolti lopások, így a TESCO, METRO és AUCHAN áruházakban elkövetett, nem a megélhetési bűnözés körébe sorolható bűncselekmények. Elsősorban a fiatalok érdeklődési körébe tartozó zenei termékek, CD-lemezek, továbbá elrejthető kisebb műszaki cikkek, sportszerek, valamint ruhaneműk és kozmetikai szerek a legkedveltebb árucikkek, de arra is akadt példa, hogy a fiatalok elkövető a legkorszerűbb mosógépet akarta ki-

vinni az áruházból. Az ilyen jellegű lopás gyakran kiskorú veszélyeztetésének büntetvével valósult meg, illetve amikor a szülő a gyermekével együtt, illetve a gyermekeivel együtt ment „bevásárolni”. Nagyobb számban fordultak elő a fiatalok által kortársaik, sokszor középiskolai osztálytársaik sérelmére elkövetett mobiltelefon-lopások is, az ilyen készülékek megszerzése céljából esetenként zsarolás, illetve rablás bűntettét követték el.

A vagyon elleni bűncselekmények körében változatlanul gyakori a jármű önkényes elvétele, a zsarolás és a rablás büntette.

A bűnözés szerkezeti összetételében pozitív változás, hogy tovább csökkent a befejezett emberölést elkövetett fiatalok száma (2000-ben 18; 2001-ben 17 volt).

Jelentős növekedés tapasztalható azonban más erőszakos jellegű bűncselekményeket, valamint a kábítószerrel visszaélést elkövető fiatalok számában és arányában. Tapasztalható volt, hogy megjelentek a felnőtt bűnözésben új jelenségnek nevezett brutális-erőszakos elkövetési módok utánszakai, a szakirodalomban pedig az erőszakos gyermekbűnözés etnikulturális meghatározottságára utaló jelekről is vizsgálati tapasztalatokkal alátámasztottan írtak. *Egyre gyakrabban fordult elő az indokolatlanul durva, erőszakos elkövetés. A betöréses lopás elkövetője által alkalmazott erőszak sok esetben jelentősen meghaladta a bejutáshoz szükséges mértéket, a gépkocsi jogtalan használatával elkövetett cselekmények esetén nem volt ritka, hogy az elkövetők a jármű elhagyása előtt azt*



*durván megrongálták, sőt, felgyújtották. Arra is volt példa, hogy a vagyoni elleni bűncselekményt elkövetők tette, élet elleni bűncselekménybe ment át. Ez utóbbiak esetében a tettesek egyre gyakrabban, rendkívüli elvetemültséget, brutalitást tanúsítva követték el cselekményüket, áldozataiknak esélyt sem adva a túlélésre. A lányok a fiúkat meghaladó durva elkövetési módra voltak képesek.*

Közülük is kirívó volt annak a 14. életévét alig meghaladó fővárosi fiatalos leánynak a cselekménye – az eljárás bírósági szakban folyik –, aki gyermekkorú társával együtt különös kegyetlenséggel megölte gyermekkorú iskolatársát.

A rablást elkövető fiatalosok száma 13,5%-kal haladta meg az előző évi adatokat (2000-ben 452; 2001-ben 513).

2001-ben is tovább folytatódott a kábítószerrel visszaélés büntetett elkövető fiatalosok számában és arányában, a korábbi években is észlelhető növekedés (2000-ben 456, illetve 4,12%; 2001-ben 649, illetve 5,6%).

A fiatalosok körében elsősorban az úgynevezett könnyű drogok, így az extasy tableta, a speed és a marihuána fogyasztása jellemző.

A kábítószer fogyasztására elsősorban szórakozóhelyeken, diszkó rendezvények alkalmával, többször csoportosan kerül sor.

A kábítószerrel visszaélés büntette miatt ismertté vált bűncselekmények főbb jellemzői az elmúlt évekhez hasonlóan, hogy a fiatalosok ezekben az ügyekben a kábítószer megszerző fogyasztók, s felnőtt korú vádlott-tár-

suk vagy társaik azok, akik a kábítószerrel kereskednek. E bűncselekmény-típus tényleges haszonélvezői a felnőtt korú személyek.

A fiatalosok azonban egyre gyakrabban nemcsak fogyasztói, de terjesztői is a drogoknak. Sajnálatos módon előfordultak a gyermekkor alig meghaladó életkorban lévők között már kábítószerfüggők is. Egyre nagyobb számban kerülnek bíróság elé a kábítószerkereskedelem nőnemű futarai.

Jelentősége miatt – továbbá a terjesztő és fogyasztói kör piramisszerű láncolatára tekintettel – említést érdemel az országos viszonylatban is kiemelkedő büntetőügy, amelyben a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Főügyészség az elmúlt évben 127 gyanúsítottal szemben emelt vádat (ebből 19 fiatalos). Nemcsak azért említettem ezt a példát, mert ebben a megyében van ez a tudományos konferencia is.

Eseti jelleggel előfordultak a fiatalosok részéről a gazdasági bűncselekmények körébe tartozó elkövetési magatartások is.

Az egyik fiatalos elkövető és társai ellen folytatólagosan, üzletszerűen elkövetett számítógépes csalás, valamint szerzői és szomszédos jogok megsértésének büntette miatt azért van büntetőeljárás folyamatban, mert cselekményüket a különböző távközlési részvénytársaságoktól kedvezményes áron vásárolt mobiltelefon-készülékeket „hálózatfüggetlenné” tették.

A bűnelkövetői arányokra, valamint a bűnözés szerkezetének összetételére is figyelemmel, a fiatalos bűnözés intenzitása 2001-ben is magasnak tekinthető.

## *A fiatalkorúakkal szemben lefolytatott büntető eljárások új tapasztalatairól, az ítélkezési joggyakorlatról*

Az előző évi tapasztalatokhoz hasonlóan a fiatalkorúak ügyeiben folytatott nyomozások 2001. évben is gyakran elhúzódtak, tovább emelkedett (9%-kal) a pótnyomozás elrendelések száma és aránya (2000-ben 870; 2001-ben 948). Hasonló növekedés mutatkozik (16,4%) a nyomozás kiegészítések elrendelése körében (2000-ben 774; 2001-ben 901).

A megvádolt fiatalkorúak száma 2001-ben az előző évhez képest 2,9%-kal csökkent (2000-ben 9166; 2001-ben 8902). Ebből a bíróság elé állított vádlottak száma 698 volt, ami 7,84%-kal kedvezőbb a korábbi évinél (2000-ben 581 volt).

Kissé csökkent a társadalomra csekély fokban veszélyes cselekményt elkövető fiatalkorúakkal szemben alkalmazott ügyészi megrovások száma és aránya (2000-ben 1985, illetve 14,35%; 2001-ben 1856, illetve 12,94%). 28,4%-kal nőtt azonban a fiatalkorú helyes irányú fejlődése érdekében alkalmazott vádemelés elhalasztások száma (2000-ben 896; 2001-ben 1442).

A jogerősen bírósági határozattal befejezett ügyek száma a fiatalkorú terhelteknél a 2000. évi 5469-ről 2001-ben 5819-re, 6,4%-kal emelkedett.

2001. évben tovább nőtt a váderedményességi mutató, 98,7%-ra, ami jobb az összes terheltre vonatkozó mérőszámnál. Tehát alaptalan „meghurcolás” nemigen fordult elő.

A büntetőeljárások gyors és szakszerű lefolytatásához a fiatalkorúak

esetében különösen fontos érdek fűződik. Az eljárások egy része azonban (az ügyek bonyolultabbá válása és a többszereplős, sorozat-bűncselekményeket elkövetők esetében) indokoltan, más részükben az eljáró hatóságoknak felrőhatóan, indokolatlanul elhúzódik. A fiatalkorúakra vonatkozó speciális jogszabályi előírásokat egyes nyomozó hatóságok nem tartják be, s ez rendszerint pótnyomozás elrendeléséhez, az eljárás elhúzódsához vezet.

Az előző évi tapasztalatokhoz hasonlóan a fiatalkorúak ügyeiben folytatott nyomozások 2001 évben is gyakran elhúzódtak, tovább emelkedett (9%-kal) a pótnyomozás elrendelések száma és aránya (2000-ben 870; 2001-ben 948). Hasonló növekedés mutatkozik (16,4%) a nyomozás kiegészítések elrendelése körében (2000-ben 774; 2001-ben 901).

A bírósági szakban a bizonyítás hiányosságai, illetőleg a feleknek a tárgyaláson való meg nem jelenése késlelteti általában az eljárások befejezését. Mindezek együtt hatásaként a két éven túl befejezett ügyek aránya évek óta az összes fiatalkorúak elleni ügyek egyharmadát (2001-ben 32,1%-át) teszik ki.

A gyorsabb bírósági eljárás érdekében a tárgyalás mellőzésére tett ügyészi indítványok száma és aránya az elmúlt évben szintén emelkedett (2000-ben 980, illetve 7,08%; 2001-ben 1065, illetve 7,43%).

A személyi szabadságot korlátozó kényszerintézkedések indítványozásánál az eljáró ügyészek az általános törvényi okok mellett rendszerint helyesen értelmezték és alkalmazták a fiatalkorúakra előírt külön törvényi feltételeket.



Előzetes letartóztatás elrendelésére csak a kiemelkedő súlyú, élet elleni bűncselekményt, a csoportos rablást vagy egyéb okból veszélyes rablást, a durva, erőszakos, nemi erkölcs elleni bűncselekményt, vagy a sorozat-bűncselekményt elkövető fiatalok esetében tesznek indítványt az ügyészek. A bíróság az esetek túlnyomozó többségében elrendeli az előzetes letartóztatást.

Az őrizetbe vett, illetve előzetes letartóztatásba helyezett fiatalok száma 1132, illetve 444, a fiatalok gyanúsítottak számának 7,89%-a, illetve 3,1%-a.

Az előzetes letartóztatások 60%-át javítóintézetekben rendelik végrehajtani a bíróságok.

Az ítélkezési gyakorlatban, 2001 évben is rendszerint megfelelően érvényesült az a törvényi rendelkezés, hogy szabadságelvonással járó intézkedést alkalmazni vagy büntetést, kiszabni csak akkor lehet, ha az intézkedés vagy a büntetés célja más módon nem érhető el. Ennek megfelelően a bíróságok a fiatalok vádlottak 53,16%-át próbára bocsátották, 6,5%-ával szemben pedig pénzfőbüntetést szabtak ki.

Az elmúlt évben bővült a javítóintézeti nevelés alkalmazása (2000-ben 2, 80%; 2001-ben 3,6%), a végrehajtandó szabadságvesztésre ítélt fiatalok száma azonban kismértékben nőtt (2000-ben 588; 2001-ben 641). Csökkent a főbüntetések mellett alkalmazott intézkedések és mellékbüntetések száma.

### *A gyermek- és ifjúságvédelem a bűnmegelőzésben, a hatóságok eljárásában*

A fiatalok büntetőjogának kialakítása és alkalmazása szorosan össz-

szefügg a gyermek- és ifjúságvédelem helyzetével és funkcionálásával is. A fiatalok bűnözés új jelenségei nem érhetők meg az erőszakra történő gyermekkori szocializáció figyelembe vétele nélkül. A gyermek, a fiatalok sérelmére elkövetett bűncselekmény, az ő veszélyeztetése is az egyik legártalmasabb kiváltó ok lehet.

Kiskorú veszélyeztetése miatt indult bűntudatokban az eljáró hatóságok – a feltárt hibák, hiányosságok ellenére – általában eredményesen törekednek a büntetőjogilag releváns magatartások feltárására és bizonyítására. Nagyobb súlyt kell fektetni a jövőben a büntetőeljárás megelőző gyermekvédelmi intézkedések következetes megtételére, a büntetőeljárás során a soronkívüliség biztosítására, valamint az eljárási szabályok maradéktalan megtartására. Fokozatos emelkedést mutat a kiskorú veszélyeztetésének büntette miatt az elmúlt évtizedben indult büntetőeljárások számszerű alakulása. A 1993. és a 2000. év között mintegy 60%-os növekedés tapasztalható. A kiskorú veszélyeztetésének büntette legjellemzőbb módon bűncselekmény elkövetésére vagy züllött életmódra rábírással valósul meg. A gyermekvédelmi törvényben előírt (a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásáról szóló, a 2002. évi IX. törvénnyel módosított, 1997. évi XXXI. törvény) egyes szervezeti egységek a törvény hatálybalépése óta még nem mindenhol alakultak meg. Így elsősorban vidéken, több helyen még nem működik a gyermekjóléti szolgálat, illetőleg ha működik is, léte és tevékenysége nem vált közzismertté, a törvény rendelkezései még nem váltak általános gyakorlattá. A kiskorú veszélyez-

tetése miatt indult büntetőügyek elemzése alapján megállapítható, hogy a feljelentések zömmel a sértett kiskorú hozzátartozóitól, illetve közvetlen környezetéből érkeztek. A feljelentésre köteles hatóságok és hivatalos személyek általában akkor tettek büntető feljelentést, ha a gyermekvédelem eszköztárát kimerítették és az eredménytelennek bizonyult.

Így jártak el továbbá akkor is, ha a kiskorú veszélyeztetése olyan kiemelkedően súlyos eredményt váltott ki, amelynek kezelésére a gyermekvédelmi rendszer önmagában képtelen.

Sajnálatos, hogy a vizsgált ügyekben nem sikerült biztosítani a soronkívüliséget. Az időmúlás egyértelműen és szinte minden ügyben a bizonyítékok gyengülésének veszélyével jár. Megtörtént, hogy a terhelt idővel változtatott magatartásán, melynek következtében a sértett megbocsátotta cselekményét vagy a tanúk tompítani, igekeztek korábbi terhelő vallomásukat.

Újszerű elkövetési magatartás jelent meg abban – jelenleg bíróság előtt folyamatban lévő – büntetőügyben, amelyben a szülők vallási meggyőződésüktől vezéreltetve, mintegy „kivonultak a társadalomból”. A falu szélén felállított jurtában laknak kezdetleges higiéniai körülmények között. Gyermeküket nem engedik iskolába, lakóhelyükön nincsenek hírközlő eszközök. A gyermekek így nemcsak iskolai oktatásban nem részesülnek, de a média útján sem szerezhetnek információkat a világról. Mindez sérti a gyermekvédelmi törvény 6.§-ának (6) bekezdésében megfogalmazott gyermeki jogokat.

Kiskorú veszélyeztetésének büntetése miatt indult büntetőeljárásokban leg-

többször felfüggesztett szabadságvesztés büntetés kiszabására került sor, ami általában megegyezett az ügyészi indítvánnyal.

Nagyobb súlyt kell fektetni a jövőben a büntetőeljárást megelőző gyermekvédelmi intézkedések következetes megtételére, a büntetőeljárás folyamán, a soron kívüliség biztosítására, valamint az eljárási szabályok maradéktalan megtartására.

A gyermekvédelmi törvény teljesszűrésen átszervezte a gyermekvédelmi rendszert, új gyermekvédelmi intézménytípusokat és eljárási módokat vezetett be. A tapasztalataink szerint az új jogintézmények még nem hatottak kellően az önkormányzati hatóságok jogalkalmazási gyakorlatában. Voltak megyék, amelyekben, a törvényben foglaltak ellenére a gyermekotthonokban a törvény hatálybalépése óta eltelt több mint három év után sem alakították meg az érdekképviseleti fórumokat.

### *A jogi szabályozás változásának hatásai és egyes végrehajtási törvényességi kérdések*

A jogi szabályozásban, az utóbbi időszakban a legjelentősebb változásokat a fiatalok bünyűjeiben a büntetőjogi reformként emlegetett 1995. évi XLI. törvény szabályai jelentették. Jelentős módosulást eredményezett az ügynevezett egyes ügyek kizárólagos fiatalok ügyeiben eljáró hatóságok hatáskörébe utalása. A javítóintézeti nevelés határozott tartamúvá vált, amely az előzetes letartóztatásba beszámít.

A javítóintézetek épületeit olyan módon alakították át, ami e funkciójuk betöltésére is alkalmassá teszi őket. Az elő-



zetes letartóztatás itt történő foganatosítása alatt olyan hátrány nem érheti a fiatalkorút, mint a rendőrségi fogdában, illetve a büntetés-végrehajtási intézetben való elhelyezésnél, kedvezőbb a hatása.

Jogértelmezési differencia mutatkozott nemrégiben egy konkrét ügyben, az állampolgári jogok országgyűlési biztosa általános helyettese és az igazságügyi minisztérium álláspontja között. Ez abban nyilvánul meg, hogy a büntetés végrehajtása során a fogvatartottak elkülönítésére vonatkozó jogszabályi rendelkezések lehetővé teszik-e, hogy a 18. életévét betöltött, de – a bűncselekmény elkövetésének időpontjára tekintettel – a büntetőeljárás szempontjából fiatalkorúnak tekintendő (továbbiakban: fiatal felnőtt) fogvatartott elhelyezhető olyan fogvatartottal, aki a 18. életévét még nem töltötte be (továbbiakban: fiatalkorú).

Magyarországon fiatalkorú elkövető csak a 14. születésnapjának eltelte után vonható büntetőjogi felelősségre, ezen időpont előtt és a 14. születésnapján is még gyermekkorúnak tekintendő, így vele szemben a Btk. 23.§-ában írt büntethetőséget kizáró ok áll fenn. Ha a 18. születésnapján követi el a bűncselekményt, még akkor is fiatalkorúnak tekintendő és vele szemben a különös törvényi szabályokat kell alkalmazni.

A büntetések és intézkedések végrehajtásáról szóló 1979. évi 11. tvr. (Bv. tvr.) 119.§-ának (2) bekezdése szerint az előzetesen letartóztatott fiatalkorúakat a felnőttektől el kell különíteni.

Álláspontom szerint e rendelkezés tekintetében nem lehet a Btk. 107.§-ának (1) bekezdését kiterjesztően értelmezni, mert az elsősorban bűncselek-

mény fiatalkorúként való elkövetéséhez kapcsolódó büntetőjogi következmények alkalmazására tartalmaz előírást.

A fiatalkorúak elkülönítését elsősorban az életkorukból adódó speciális helyzet indokolja. Az elkülönítés során arra kell törekedni, hogy a fiatalkorút, vele közel azonos érettségű fogvatartottakkal együtt helyezték el.

Természetesen nem könnyű e körben éles életkori határokat megállapítani, azonban ha csak a Btk. e definícióját tartjuk szem előtt, ad absurdum az is előfordulhat, hogy 25-30 éves felnőtt előzetesen letartóztatott fogvatartottat is fiatalkorúként kell kezelni, figyelemmel arra, hogy a bűncselekmény elkövetésekor a 18. életévét még nem töltötte be. Nyilvánvaló, hogy ilyen – látszólagos extrémítása ellenére bármikor előforduló – esetben az elkülönítés, illetve a fiatalkorúakkal való együttes elhelyezés a törvény céljával lenne ellentétes.

Mindezekre figyelemmel álláspontom szerint a büntetés végrehajtása során is az a fogvatartott tekintendő fiatalkorúnak, aki a 18. életévét még nem töltötte be.

Egyetértek azzal, hogy ezen értelmezés gyakorlati alkalmazása további problémákat vet fel, mindazonáltal a fiatal felnőtt és a fiatalkorú fogvatartottak zárkák közötti elkülönítése mindenképpen célszerű, figyelemmel arra is, hogy a fogvatartottak a társuk sérelmére elsősorban a zárkaközösségben követnek el – fegyelmi vagy büntetőjogi felelősségre vonást eredményező – jogsértő cselekményt.

A bv. intézet napirendjéhez kötött közösségi foglalkozások során a fel-

ügyelet jelenléte bizonyos prevenciót is jelent, azonban a zárkán belüli atrocitások megelőzését, a felügyelet-fogvatartott arányra is figyelemmel – mint azt a konkrét eset is tanúsította – nem segíti elő hatékonyan.

Nem értek egyet azzal, hogy ezen értelmezés alapján a fiatalokorúak bv. intézetében elhelyezett fiatal felnőtteket más bv. intézetben kellene elhelyezni, elegendőnek látszik annak biztosítása, hogy az elhelyezés során a 18. év alatti fogva tartottakat a 18. év felettiektől elkülönítsék, ami nem jelenti azt, hogy az intézet által szervezett csoportos foglalkozásokon is izolálni kellene e két fogvatartotti csoportot egymástól. A fogvatartotti adatokból kitűnően ez nem látszik megvalósíthatatlannak.

2002. március 1-jén a büntetés-végrehajtási intézetekben összesen fogvatartott 514 fiatalkorú közül 16 év alatt 15 fő, 16-18 év közötti 246 fő, 19-21 év közötti 253 fő volt. Tehát a 14-18 év, valamint az efölötti korcsoport a 21 életév betöltéséig megoszlása nagyjából fele-fele arányt tesz ki. Az előzetesen letartóztatottak aránya pedig a 18 év alattiaknál jóval nagyobb, mint a 19-21 év közöttieknél. Fiatalkorú előzetesen letartóztatott (elsőfokú ítéletig 122, nem jogerős ítéletig 17) összesen 127 fő volt, míg a 19-21 év közöttiek száma 17 fő. A jogerősen elítéltek közül 179 fő fk. fogház fokozatban, 181 fő pedig fk. börtön fokozatban töltötte a szabadságvesztés büntetését.

A büntetés-végrehajtás több évtizedes magyarországi gyakorlatában a fiatalkorú fogalom megegyezik a Btk. 107.§ (1) bekezdésében meghatározottal, azaz: „...*fiatalkorú az, aki a bün-*

*cselekmény elkövetésekor a 14. életévét betöltötte, de a 18.-at még nem*”. A Btk. 111.§ (1) bekezdése szerint a fiatalkorú szabadságvesztését a fiatalokorúak büntetés-végrehajtási intézetében kell végrehajtani, a (4) bekezdése pedig meghatározza, hogy „... *ha az elítélt a szabadságvesztés megkezdésekor 21. életévét betöltötte vagy a végrehajtás alatt, tölti be, a bíróság a 42-44. §-ok alapján határozza meg a szabadságvesztés végrehajtásának fokozatát...*”. Nehezen indokolható ez az éles törésvonal, ami a fiatalkorú elítéltek ún. nagykorúsításának hatályos szabályozásában és gyakorlatában van.

A Büntető Törvénykönyv módosításáról szóló 1997. évi LXXIII. törvény indokolása célként jelölte az egyes súlyos bűncselekményeknél esetenként tapasztalható indokolatlanul enyhe büntetékiszabási gyakorlat felszámolását. Feltételezhető, hogy a szabadságelvonással nem járó szankciók törvényi szabályainak jobbításával emelkedhetne azoknak a száma, akikkel szemben szabadságelvonással nem járó szankciók hatásosan alkalmazhatók lennének.

A Btk-t módosító 1998. évi LXXXVII. törvény 1999. március elsejével a fiatalokorúakkal kapcsolatban is komoly szigorítást vezetett be a szankcióalkalmazás terén, a leggyakoribb elkövetési formákat rendelte büntetni szigorúbban, kizárva a felfüggesztés, az enyhítő szakasz lehetőségét. A fiatal elkövetőket sújtja a kábítószerrel visszaélés törvényi szabályozása is, ugyanis a hazai fogyasztók és terjesztők körében nagyszámban képviselik korosztályukat. A legvégső eszköz áll csak már rendelkezésre a megvéde-sükhöz, a megmentésükre.



A Btk. 166/A.§-ában meghatározott új törvényi tényállást, a csecsemőgilkosságot üzenet értékűnek kell tekinteni a fiatal lányok irányában is.

A szigorítás a bűnözés olyan megnyilvánulásaira irányul, amelyek szervezett elkövetése a leginkább sérti vagy veszélyezteti a társadalomnak a személyek önrendelkezési jogához, a vagyonsbiztonsághoz, az egészséges élethez, a gazdasági és pénzügyi élet biztonságához fűzött érdekét.

A visszaeső bűnözők pszichológiai vizsgálata azt mutatja, hogy feltűnően sok közöttük csak a mának élő, a mai cselekmény holnapi következményeivel nem számoló, infantilis vonásokat mutató személyiség.

A bűnözéssel szemben a szabadságvesztés alacsonyabb hatékonyságát elsősorban azért lehet megemlíteni, mert jelenleg az elkövetőknek kevesebb, mint 1,5%-a részesül végrehajtandó szabadságvesztés büntetésben, akkor egy 100%-os emelés is csak az elkövetők mintegy 3%-át érintené, és ennek nem lehet túl nagy hatása a többi 97% magatartására. A szabadságvesztésnek egyébként vitathatatlan a bűnmegelőző hatása.

A Btk. 108.§(3) bekezdésének rendelkezése alapján büntetést csak akkor kell kiszabni, ha a bíróság azt állapítja meg, hogy az eljárás célja másként nem érhető el. Erre utalhat a cselekmény tárgyi oldalán a sorozat-elkövetés, a többes halmazat, az elkövetési mód, a több minősítő körülmény; az alanyi oldalon a motívum, a bünszövetség, a társtetteség, a csoportos vagy a bünszövetségben való elkövetés.

A fiatalok esetén intézkedések (próbára bocsátásnak, illetve javítóinté-

zeti nevelés elrendelésének) alkalmazásának bármely, akár kiemelkedő tárgyi súlyú bűncselekmény elkövetése esetén is helye lehet. Olyan fiatalok esetén, akik a legsúlyosabb élet elleni bűncselekményt több minősítő körülményt is kimerítve, gátlástalanul, brutálisan, emberi mivoltukból kivetkőzve követnek el, indokolt lehet a Btk. 110.§-ára figyelemmel meghatározott törvényi büntetési tétel legmagasabb mértékét megközelítő, illetve azt elérő szabadságvesztés kiszabása.

Ha a szabadságvesztés és javítóintézeti nevelés találkozik, nincs jelentősége, hogy quasi halmazat vagy sem, összbüntetésbe kell foglalni minden esetben.

Fiatalok ügyében kívánatos a szabadságvesztéssel járó szankciók további visszaszorítása, de ugyanakkor a társadalom védelmét is, megfelelően szolgálni képes helyettesítő alternatívák megszervezése is szükséges. Nem elegendő csak jogi szabály formájában megalkotni ezt, a végrehajtás, az érvényesülés megszervezését is biztosítani kell.

Közérdekű munkát akkor lehet kiszabni fiatalokkal szemben, ha az ítélet meghozatalakor a 18. életévét betöltötte, pénzbüntetést pedig csak önálló kereset (jövedelem) vagy megfelelő vagyron esetén.

Az intézkedések közül a fiatalokkal szemben alkalmazhatók a megrovás, a próbára bocsátás, a kényszergyógykezelés, kényszergyógyítás – aminek javítóintézeti nevelés elrendelése mellett is helye van –, elkobzás, javítóintézeti nevelés, pártfogó felügyelet. A bíróság fiatalok elkövetőivel szem-

ben is alkalmazhatja a kitiltás mellék-büntetést, azonban onnan, ahol a fiatal-korú megfelelő családi környezetben, családjával él, nem tiltható ki.

Sok-sok speciális eljárás és szabály közül szólnék arról, amennyiben a terhelt fiatalkorú, a törvényes képviselője számára is biztosít jogokat a törvény. Így a törvényes képviselő az ügy iratait a nyomozás befejezése után, de a nyomozás során is megtekintheti az olyan eljárási cselekményekről készült iratokat, amelyeknél jelen lehetett, egyébként pedig a jelenléti, észrevételezési, felvilágosítás-kérési, indítványtételi és jogorvoslati jogára a védő jogai az irányadók.

A fiatalkorúakra vonatkozó speciális végrehajtási szabályok közül a Bv. tvr. 48-53.§-aira (a szabadságvesztés végrehajtására), 68.§(2) bekezdésére (pénzbüntetés behajtása), a 103.§-a (pártfogó felügyelet végrehajtására) és a 105-112/A.§-ra (javítóintézeti nevelés végrehajtására vonatkozó törvényi rendelkezésekre) utalnék csak.

A szabadságvesztés végrehajtása során különös gondot kell fordítani a fiatalkorú nevelésére, oktatására, személyiségének fejlesztésére és testi fejlődésére. A fiatalkorúak szabadságvesztését külön büntetés-végrehajtási intézetben kell végrehajtani. Biztosítani kell, hogy a fiatalkorú szakmunkás, illetőleg betanított munkás képzésben vegyen részt, és lehetővé kell tenni, hogy középfokú tanulmányokat folytasson. A fiatalkorú neveléséhez és társadalomba beilleszkedésének segítéséhez igénybe kell venni a gyámhatóság és az egyéb állami szervek, a társadalmi szervezetek, a hivatalos és a társadalmi pártfogó, vala-

mint a fiatalkorú hozzátartozóinak segítségét.

Az oktatás és a szakképzés hatékony kiterjesztésének és célszerű javításának akadályát elsősorban a rövid tartamú (és általában egyre rövidülő) fogva tartásnak tulajdonítják. A megoldást azonban a szakirodalom nem a büntetési tartam növelésével, hanem a rövid tartamhoz igazodó oktatási és szakképzési programok, elterjesztésével ajánlja.

A végrehajtás alapvető eszközei az iskolai oktatás, a szakmai képzés, a munkáltatás, ezen belül a munkaterápiás foglalkoztatás.

Ajánlott az intézetben belüli rövid tartamú kezelési, gondozási programok kiválasztásának szélesítése, a fiatalkorúak készségének, érdeklődésének felkeltése az oktatásban, képzésben részvétel iránt.

A közügyektől eltiltás és a kitiltás mellékbüntetések (Btk. 115-116.§) végrehajtásának feladatait részleteiben szabályozó 4/1968. BM utasítást hatályon kívül helyezte a 27/2001. (BK. 11.) BM utasítás, azonban helyette nincs más szabályozás, ennél fogva a végrehajtás törvényessége sem látszik megnyugtatónak.

A Btk-t legújabban módosító 2001. évi. CXXI. törvény 19.§-ának (5) bekezdése szerint a bünszervezet megállapíthatóságához nemcsak létszámbeli és meghatározott célban megjelölt kritériumok megléte a megkívánt, hanem az is, hogy az hosszabb időre szervezett legyen (Btk. 137.§ 8. pont).

Felvetődik a kérdés, hogy milyen időtartamként értelmezendő, a „*hosszabb idő*” megfogalmazás. Az indoklás szerint az erre való utalás kizárja az



egy vagy két bűncselekmény alkalmi jellegű elkövetését, mely indokolás azonban nagyon általános és az alkalmazás terén elégségesnek nem tekintendő értelmezést ad.

A 2003. január 1-jén hatályba léptetni tervezett új Be. a fiatalkorúakra vonatkozó változást eredményező számos szabálya közül kiemelném a 455.§-át. Eszerint *„ha a fiatalkorúval szemben elrendelt előzetes letartóztatás végrehajtásának kezdetétől két év eltelt, az előzetes letartóztatást meg kell szüntetni, kivéve az ügydöntő határozat kihirdetése után elrendelt vagy fenntartott előzetes letartóztatás esetét, továbbá, ha az ügyben hatályon kívül helyezés folytán megismételt eljárás van folyamatban.”*

A Be. 595.§-ában az (5) bekezdésben szabályozza, hogy a szabadságvesztés és javítóintézeti nevelés végrehajtásának elhalasztása tárgyában hozott határozat ellen az ügyész, az elítélt és a védő fellebbezhet a jövőben is. Bevált ez az eltelt pár év alatt bevezetett megoldás.

A férőhelyek nem elegendő előírás-szerű száma, a felügyelet és a nevelői

szociális gondoskodás nem kellő mértéke a hatékonyság ellen ható tényező, az intézeti ügynevezett rendkívüli események előfordulását, bekövetkezését könnyíti. A törvényesség, azaz a jogállamiság következményeinek sem felel meg. A büntetés-végrehajtási szervezetnek e negatívumok ellen, a fiatalkorúak szabadságvesztése végrehajtásának egy szűkebb terület irányába tett lépése egyben az európai uniós harmonizációt is mutatja.

A fiatalkorúak bűnözése elleni küzdelem valamennyi bűnüldöző, bűnmegelőző, igazságszolgáltató, büntetés-végrehajtási feladatot ellátó hatóság és szerv együttműködésével, közös erőfeszítésével lehet hatékonyabb. A tudománynak, a jogalkotásnak, a gyakorlati végrehajtásnak közös a felelőssége abban, hogy napjaink kihívására a helyes válaszokat, megoldásokat megtalálja. A tudomány és a gyakorlat összehangolása, együttműködése, együttgondolkodása nélkül nehezen képzelhető el további előrelépés. Márpedig ezt mindannyian nagyon óhajtjuk.

*Dr. habil. Vókó György*

## Karakteresen eltérő kezelési formák a fiatalkorú fogvatartottak körében

*I. A büntetés-végrehajtási kategóriák alkalmazhatóságának problematikája – avagy: kategorizáljunk, de hogyan?*

Dolgozatomban a fiatalkorú fogvatartottak zártintézeti kezelésének karakteresen eltérő formáit kívánom bemutatni. A feladat teljesítésének alapfeltétele azonban egy célirányos minősítési rendszer kialakítása.

A különböző országok büntetés-végrehajtásának nevelési/kezelési célrendszere - és még inkább az alkalmazott módszerek - jelentős eltérést mutatnak. A büntetés – és ezen belül a szabadságvesztés – generális cél-együttesének alkotórészei (büntetés/megtorlás; elrettentés; rehabilitáció) megtalálhatóak valamennyi ország jogrendszerében és praxisában. E célok prioritásának változásai térben és időben természetesen jelentősen eltérnek. Állításom igazságtartalmának igazolására elég lenne csak a magyar büntetés-végrehajtás történetét áttekinteni. Bizonyára földrajzi elhelyezkedésünk, történelmünk alakulása, a különböző érdekzónák közelsége, valamint a végrehajtó intézményrendszernek a büntető igazságszolgáltatáson belül meghatározott „szolgálóleány” funkciója egyaránt hozzájárult ahhoz, hogy az elmúlt kétszáz évben hazánk börtöneiben is – rövidebb-hosszabb ideig – bevezették a „börtönvilág” csaknem valamennyi általánossá vált végrehajtási módozatát. A magányrendszertől indulva

a közös rendszeren át az ENSZ fogvatartottak kezelésére vonatkozó **Standard Minimum Szabályok** (Standard Minimum Rules), valamint az **Európa Tanács** által kidolgozott **Európai Börtönszabályok** (European Prison Rules) adaptálásáig hatalmas utat tettünk meg. Annak ellenére, hogy az átalakulás folyamatának nagy csomópontjait ismerjük, a mai magyar büntetés-végrehajtás helyének meghatározása mégsem lenne egyszerű feladat a nemzetközi korrekciós törekvések rendszerében. A probléma a viszonyítási pontok kitűzésének eltérő gyakorlatában gyökerezik.

Első lépésként tisztáznunk kell, hogy milyen lényegi jellemzők alapján kívánjuk meghatározni az alapkategóriákat, majd konszenzust teremteni abban, hogy az egyes típusokon belül mit fogadunk el meghatározó jellemzőként.

### *A rendszerteremtő törekvés alapirányának meghatározása*

A szabadságvesztés büntetést megvalósító intézményrendszerek, fokozatok és rezsimek között lényegi különbséget találunk többek között a büntetési célok preferálása, az alkalmazott biztonsági fokozatok, a zártság és átjárhatóság, a szabadságvesztés büntetés időtartama, a fogvatartottak életkora, egészségi állapota, munkáltatásuk jellege és az utógondozás jellemzői alapján. Önmagában természetesen egyik kategorizálási irány sem helyes vagy helytelen. A rendszerteremtő



szándékából kell kiindulnunk és az eredményességet, illetve az alkalmazhatóságot is csak annak függvényében célszerű minősíteni.

*Egy átfogó kutatás margójára*

A jelen tanulmányban felhasznált háttérismeretekre 18 ország 38 büntetés-végrehajtási intézetének meglátogatása során tettem szert. Erre a nagyléptékű tájékozódásra egy átfogó kutatás keretén belül nyílt lehetőségem. (1. ábra)

Megfigyeléseimet fényképekkel mindenütt dokumentáltam, de **16 országban professzionális stábbal bűnmegelőzési dokumentumfilmet is sikerült forgatnunk.**<sup>1</sup>

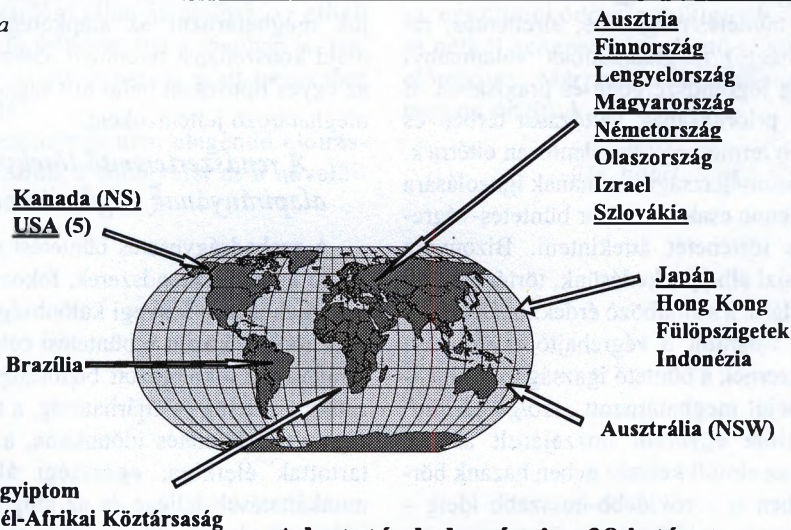
Az elemzésre kerülő országok kiválasztásának indokai:

- a feldolgozott országok korrekciós gyakorlatában a szabadságvesztés büntetésről alkotott sajátos nézeteik karakteresen jelennek meg;

- a büntetés-végrehajtási kezelésre vonatkozó felfogásuk és gyakorlatuk egymástól lényegesen eltérő hagyományokra épülve, más és más gazdasági és kulturális bázison fejlődött ki, illetve működik;
- az eltérő nevelési célok gyakorlati realizálása több évtizedes gyakorlaton alapszik, így eredményeik nem tekinthetők esetlegesnek;
- valamennyi kiválasztott országban lehetőség nyílt a nevelési törekvések helyszíni tanulmányozására, szakanyagok gyűjtésére, valamint az intézményrendszer és a gyakorlati munka megfigyelésére.

Jelen dolgozatban a fiatalok fogvatartottak szabadságvesztés büntetése végrehajtásának karakteres jellemzőivel kívánok foglalkozni. **A továbbiakban ezért a kutatásba bevont országok közül csak azokra koncentrálok, amelyekben fia-**

1. ábra



**A kutatás helyszínei - 38 intézet;  
22 állam; 18 ország**

**talkorúak számára létrehozott intézetbe is bejuthattam** (a térképen ezeket a helyeket aláhúzással jelöltük).

*A rendszeralkotás sarokkövei*

Bűnügyi pedagógiai irányultságomból következően, valamint az említett nemzetközi kutatás tanulságai alapján a fogvatartási típusok kialakításakor a fiatalok-rú fogvatartottak nevelésének/kezelésének jogszabályi deklarációjából, a tevékenységkör tényleges felvállalásából és annak gyakorlati megvalósításából indulunk ki. A felszínre kerülő legmarkánsabb pedagógiai különbségek mentén kívánunk kialakítani egy új kategóriarendszert. Ez a megoldási mód egyben azt is jelenti, hogy törekvésünk – ebben az értelemben – egyoldalú lesz, hiszen a büntetésfilozófiai vagy kriminológiai jellemzőket csak áttelesen érintjük.

Reményeink szerint a meghatározandó **végrehajtási koncepciók és az azoknak megfelelő nevelési rendszerek** mentén tartalmi csoportosításra nyílik lehetőségünk.

*A pedagógiai kategóriarendszer elméleti háttere*

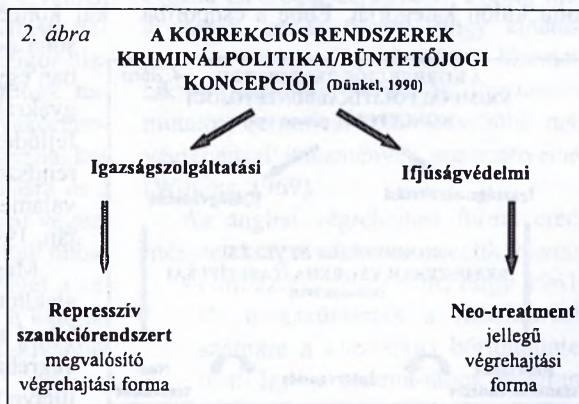
A szakirodalom (Dünkel, 1990) által jelenleg legkorszerűbbnek minősített két fő szisztéma: az **ifjúságvédelmi**<sup>2</sup>- és az **igazságszolgáltatási koncepció**<sup>3</sup> mentén szerveződő korrekciós nevelési rendszerek; jelesül a **neo-treatment** és a **megtorló szankciórendszer** központba állító végrehajtási formák. (Ruzsonyi, 1998) (2. ábra)

Véleményünk szerint ez a felosztás kiindulási alapkategóriaként megfelelő, de nem ad árnyalt képet az eltérő végrehajtási módokról, ezért kísérletet teszünk egy neveléseméleti rendszer beemeléseire a formálódó struktúrába.

*A zártintézeti korrekciós pedagógia preferált nevelési részterületei*

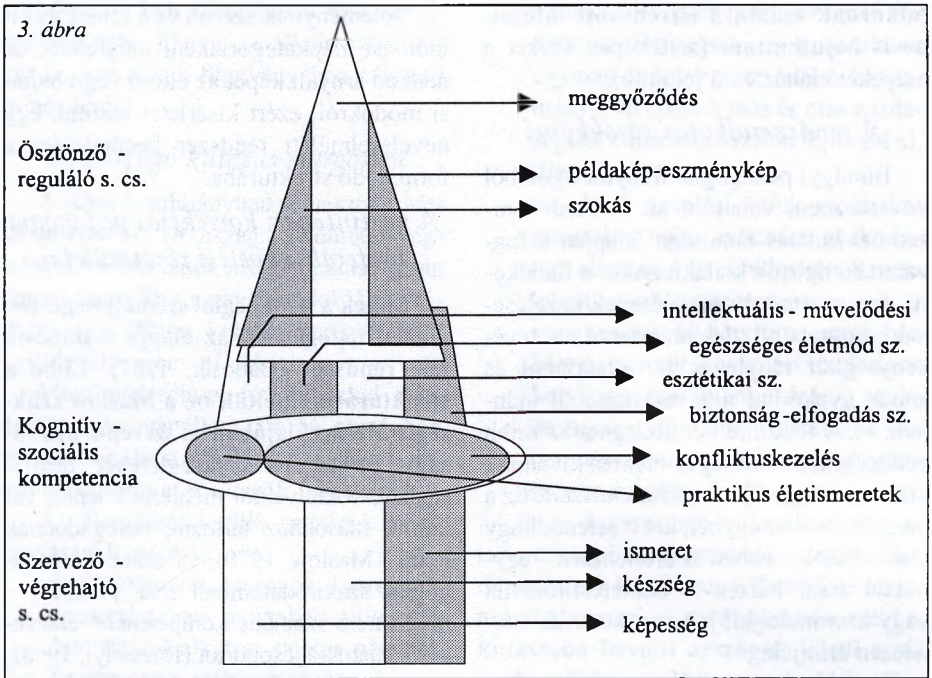
Ennek a pedagógiai személyiségértelmezési felfogásnak az alapja a **Bábosik féle rendszer** (Bábosik, 1987). Ebben a struktúrába emeltük be a **Maslow szükséglethierarchiájában**<sup>4</sup> is szereplő **biztonsági-, és szeretet szükségleteket** (biztonságban, veszélyektől mentesnek lenni; valamint másokhoz tartozni, befogadottnak lenni - Maslow, 1970), valamint – a pedagógiai szakirodalomban már publikált - megismerő-szociális kompetencia<sup>5</sup> elnevezésű sajátosságcsoportot (Ruzsonyi, 1998).

A 3. ábrán satírozással jelölt alkotórészek formálására pedagógiai szempontból reális eséllyel vállalkozhat bármely büntetés-végrehajtási – vagy más zártintézeti – nevelés. Ha ebben a koordináta rendszerben megvizsgáljuk, hogy egy adott intézet a tevékenysége során milyen eljárásokat, módszereket alkalmaz, úgy további hasz-





3. ábra



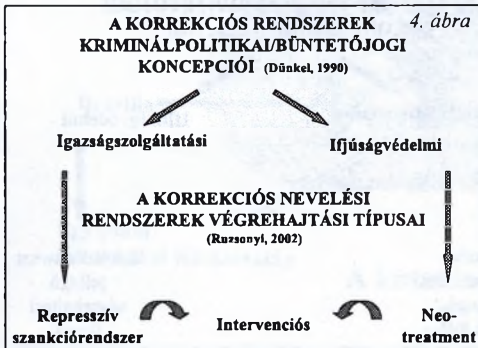
nos információt kapunk az intézménynek a fogvatartotthoz való viszonyulásáról, a kezelés/nevelés mikéntjéről.

A kiindulásként elfogadott megtorló és neo-treatment szankciórendszer bővítéseként, illetve árnyalásaként bevezetjük a beavatkozás jellegű szankciórendszert, mint külön kategóriát. Ebbe a csoportba

tipikusan olyan végrehajtási eljárások tartoznak, amelyeknél az intézményrendszer nem alakít ki ugyan tényleges partneri viszonyon alapuló együttműködést a fogvatartottal, de a merev elutasítás, a kiszolgáltatottság sem jellemzi. (4. ábra)

Természetesen a fenti bűnügyi politikai koncepciók és végrehajtási típusok soha nem jelennek meg tiszta formában egy-egy állam gyakorlatában, leggyakrabban együttesen vannak jelen, fejlődési tendenciájukban és viszonyrendszerükben azonban kimutatható valamelyik orientáció (Lőrincz alapján, 1993).

Meggyőződésem szerint az így kialakított rendszer megbízható támpontot ad az egymástól karakteresen eltérő végrehajtási formák csoportosításához, illetve jellemzőik bemutatásához.



## II. A megtorló szankciórendszer

A megtorló szankciórendszert alkalmazó végrehajtási típusok legjellemzőbb példája a csizma-tábori forma.

A katonai típusú büntetések rendszere nem új keletű dolog a büntetés-végrehajtás gyakorlatában. 1821-ben szakítottak először az addig általánosan alkalmazott magánrendszerű fogvatartási móddal. A fogvatartottak által nagy számban elkövetett öngyilkosságra, illetve öngyilkossági kísérletre, valamint a tömeges méretben előforduló idegösszeroppanásra figyeltek fel a korabeli szakemberek, így John Cray is, az Auburn Börtön (USA) igazgató helyettese. Intézetében megszüntette a magánrendszert, ugyanakkor a túlszűfolt börtönben a rend fenntartása érdekében bevezetett egy katonai rezsimű<sup>6</sup> végrehajtási formát (McKelvey, 1977).

A katonai rezsimű végrehajtási formát megvalósító intézetek közül a másik híres börtön az Elmira Reformatory (USA) volt, amely a mai csizma táborokhoz hasonlóan a programjában egyesítette a rehabilitációt a katonai elemekkel (Morash&Rucker, 1990). Először érvényesült olyan koncepció, amely elveiben nem a megtorlásra, hanem a javításra helyezte a fő súlyt. A szükséges szigor biztosítása érdekében a fogvatartottak naponta végeztek katonai alak gyakorlatokat. Dolgozniuk is kellett, ugyanakkor jelentős időt fordítottak a tanulásra és a művelődésre. A fogvatartottakkal végeztetett tevékenység célja az elítéltek önbecsülésének fejlesztése volt, melyet a rehabilitációnak, a munkának és a katonai fegyelemnek az egyesítésével kívántak elérni (Johnson, 1987).

Angliában a Testi Fenyíték Ágazati Bizottságának (Departmental Committee on Corporal Punishment) 1938-as üléséről készült feljegyzésben említik először az igényt egy rövid időtartamú, de szigorú büntetési nemnek a létrehozására, amely fiatalok bűnelkövetőket sújtana, és maximum egy hónapig tartó szabadságvesztés során valósulna meg.

Az elképzelés a II. világháborút követően, 1948-ban vált valóra. Ekkor létesítettek először katonai jellegű büntetés-végrehajtási intézeteket serdülők számára Angliában és Wales-ben. Az új jogintézménytől azt várták, hogy „egy rövid de szigorú figyelmeztetésül szolgáljon a fogvatartottak számára, hogy olyan úton haladjanak, amely elkerülhetetlenül katasztrófába sodorja az életüket” (Williams, 1988). Az intézeteket 14–20 éves fiatalok számára hozták létre. A program általában három hónapig, de bizonyos esetekben hat hónapig tartott. Ezek az intézmények a kemény fegyelmezés elvét és gyakorlatát alkalmazták. Rendkívül plasztikusan a „rövid, éles, megrázó” (short, sharp, shock) kifejezésekkel jellemezték programjukat, amelytől a tizenévesek bűnözői pályafutásának megszakítását várták. A csizma táborokat az 1970-es évekig működtették, annak dacára, hogy kutatási eredmények már jóval korábban kimutatták; a programot teljesítők visszaesési mutatója semmivel sem kedvezőbb más végrehajtási intézmények eredményeinél (Wilkins, 1969).

Az angliai végrehajtási forma eredménytelenséget több okra vezetik vissza:

- elhibázott döntés volt, hogy 1961-től megszüntették a fiatalok számára a klasszikus börtönbüntetést<sup>7</sup> így a csizma-tábor program



nem funkcionálhatott tovább alternatív jelleggel,

- mivel a csizma-tábor kizárólagos végrehajtási forma lett, a fogvatartottak köre túlzott mértékben heterogénné vált,
- a tevékenység militáris jellege el-túlzott volt,
- a program szinte kizárólagosan az elrettentést és a büntetést szolgálta, nem vette figyelembe a fiatalok egyéni szükségleteit (Council of Europe, 1967).

Más szerzők szerint a program megszűnéséhez az is hozzájárult, hogy a fiatalok fogvatartottak száma folyamatosan csökkent, valamint az, hogy a tábori élet egyre több „kellemetlen esete” került napvilágra. (Williams, 1988)

Az európai kezdeményezések siker-telensége után az „új generációs” csizma-táborok megszületésére 1983-ig kellett várni, amikor megalapították Georgia-ban (USA) az első ilyen intézményt, s amelybe 50 felnőttet fogadtak be.

Az új elképzelés gyors ütemben terjed az egész világon. Ma már Európa kivételével valamennyi kontinensen megtaláljuk a csizma-tábor rendszerű végrehajtási forma valamelyik típusát.

### *A csizma-táborok jellemzői*

A csizma-táborok annyira különböznek egymástól felépítésükben, méretükben és céljaikban is, hogy nem könnyű általánosítani. A következőkben mégis kísérletet teszünk arra, hogy a legjellemzőbb célokat és formai jegyeket összegyűjtsük.

Osler csoportosítását elfogadva a csizma-tábor rendszerű végrehajtási forma alapvető céljai a következők:

1. **Elrettentés** (a program résztvevőinek speciális, és a bűnelkövetés szándékával rendelkező szabad állampolgárok generális visszatartása);
2. A fogvatartottak **rehabilitációja**;
3. A bűncselekmény elkövetése miatti **büntetés**;
4. A börtönök **túlszűfolttságának** és a fogvatartási **költségeknek a csökkentése** (Osler, 1991).

Marlette egy szűkebb dimenzió szerint csoportosította a legjellemzőbb ismerveket. Szerinte „*a táboron belül az élet szigorú, a kiváltások pedig ritkák. De a jutalom a fiatal nem erőszakos bűncselekményt elkövetettek számára hatalmas lehet: egy tábor a börtön helyett, 90-180 nap koncentrált erőfeszítés börtönének helyett, valamint esély arra, hogy sikerül elterelni a résztvevőket a további bűnelkövetéstől*” (Marlette, 1991; l. p.).

A klasszikus csizma-táborokra tekinthetünk úgy, mint a goffmani totális intézmények szélsőséges megtestesítőire, hiszen ebben a végrehajtási típusra is igaz, hogy:

- a totális intézmény meghatározza és megköti a benne résztvevők helyét, körülhatárolja a teret (elég szűkösön), amelyben mozognak, élhetnek;
- meghatározza a résztvevő társakat;
- pontosan meghatározza a tevékenységet, a tevékenység módját, idejét;
- körülhatárolja az időt is, amely fölött nem a totális intézetbe utalt rendelkezik, hanem az az egységes autoritás, amely hatalma alá be van sorolva (Goffman, 1974).

## *Hong Kong: Sha Tsui Detention Centre – némaságra ítélt fiatalok*

A következőkben egy konkrét csizma-tábor bemutatásán keresztül emelem ki a legjellemzőbb tulajdonságokat.

### *A Sha Tsui csizma-tábor kialakulásának körülményei*

Hong Kong egyszerre tartozik a nyugati és a keleti kultúra vonzáskörzetébe, természetes, hogy sem büntető politikája, sem annak intézményei nem függetleníthetik magukat Kínától, illetve a nagy-britanniai tradícióktól.

A 40-es években a börtönök működtetésének meghatározó elve a büntetés volt. Ez a felfogás elsősorban azon a régi kínai hagyományon alapult, ami szerint a börtönök feladata kizárólag a megtorlás, illetve az elrettentés. A büntető rendszer a hatalom tekintélyére épült, elfogadhatatlannak és megengedhetetlennek tartott bármilyen kritikát. Az intézeteket a külső ellenőrzés teljes hiánya, valamint a belső anarchia jellemezte.

A 70-es évektől kezdve fokozatosan visszaszorult ez a confucianus felfogás. Napjainkban a fogvatartottak rehabilitációja fokozatosan előtérbe kerül. A szabadságvesztés büntetés végrehajtása során kiemelkedő szerepet tulajdonítanak - korábbi hibáikból okulva - a külső ellenőrzésnek és a fogvatartottak állandó fegyelmezésének, ugyanakkor kulcsfontosságúnak ítélik a szakembergárda képzettségének folyamatos emelését (Cheng, 1993).

A csizma-tábor jogintézményének bevezetésére 1972-ben került sor. Kezdetben a 14-21 év közötti fiatalok egy részét érintette a program, de a kedvező tapasztalatokra tekintettel 1976-ban a hong kongi kormány kiterjesztette az érintettek körét a 21-24 évesekre is.

## *A program célja*

A programnak jogszabályiban deklarált célja hogy, „meggyorsítsa a javításra szoruló fogvatartottak magatartásának megváltoztatását, fejlessze az állampolgári felelősségérzetet, tudatosítsa az egyén képességeit, valamint megtanítsa a más emberekkel való együttélés mikéntjét és a másik jogainak tiszteletben tartását”.

**Az elrettentés, mint célkitűzés, központi helyen áll.** A programba bevontak körét úgy határozták meg, hogy a beavatkozásra még akkor sor kerülhessen, amikor az adott személynek a törvénytől és a rendtől, illetve a normáktól való eltérése csekély.

A program alapja egy szabályozott, rendszeres és igényes napi munka, amely kiegészül az állomány személyes ráhatásával, példamutatásával. Szociális munka, pszichológusi szolgáltatások, és korrekciós nevelés integrálódik a programban (Shek, 1993).

A programon csak olyan fiatal vehet részt, aki:

- korábban nem volt börtönben,
- megfelel egy általános követelményeket támaztó intelligencia teszten,
- érzelmileg és fizikálisan ép, a csizma-tábor programja által támaztott követelményeknek megfelel.

## *A program felépítése*

A bíróság az ítélethozatalkor nem szab ki határozott időtartamú szabadságvesztés büntetést, hanem azzal, hogy csizma-tábori kezelést ír elő, automatikusan meghatározza a szoba jöhető időkereteket is. A fiatalok (14-20 évesek) 1-6 hónapot töltenek az intézetben, míg a fiatal felnőttek 3-12 hónapot. A konkrét időmennyiség a fogvatartott viselkedésétől, magatartásának alakulásától és munkavégzésének



intenzitásától függ (Correctional Services Department, 1985).

A csizma-tábori program egymástól jól elkülönülő részekre tagolódik, a progresszív rendszer jellemzőinek megfelelően a fiatalok teljesítményén és magatartásán múlik az előrehaladás üteme.

A beutaltakkal közvetlenül foglalkozó személyi állomány folyamatosan és írásban értékeli a fiatalok minden megnyilvánulását. Kedvezőtlen magatartási tendencia, vagy a szabályokat jelentősebben megsértő viselkedés esetén a mi nevelőinkhez hasonló beosztású tisztviselők vizsgálják ki az eseményeket és kötelezik a beutaltat különféle foglalkozásokon való részvételre. Ilyen program lehet a speciális munkavégzés is.

Havi rendszerességgel valamennyi beutaltnak meg kell jelennie egy bizottság előtt, amely tájékoztatja a fogvatartottat a róla kialakult képről, az előrelépési esélyeiről, valamint a viselkedésében, magatartásában feltárt hiányosságokról. A bizottság dönt arról, hogy kik léphetnek magasabb osztályba, majd a folyamat végén kik szabadulhatnak, illetve arról is, hogy mi történjen azokkal, akik nem képesek eleget tenni a csizma-tábor által előírt és elvárt követelményeknek.

Szabadulásra - a törvényben meghatározott maximális időtartamnál hamarabb - csak a harmadik szintről kerülhet sor, és onnan is csak akkor, ha a bizottság úgy ítéli meg, hogy az adott fogvatartott ügyekezete és fejlődése megfelelő mértékű volt, illetve ha elérte a saját maximumát.

A korosztályoknak megfelelő időtartam maximális kitöltése után szabadulnak mindazok, akik nem kerültek fel korábban a harmadik szintre, vagy ott a bizottság nem szavazott bizalmat nekik.

### *A program jellegzetességei*

A csizma-tábor legjellemzőbb sajátossága, hogy a mindennapok teljesen irányítottak, az étkezéseket követő rövid szünetek és a szabadidő kivételével szakadatlanul irányított tevékenység folyik. A program során valamennyi beutaltnak tevékenynek és aktívnak kell lennie, az állomány soha nem engedi, hogy valamit is ne a legjobb tudásuk szerint végezzenek. **A maximális erő kifejtés a program egész időtartama alatt elvárás.**

A program kimerítő fizikai munkára, katonai jellegű menetgyakorlatokra és testnevelési foglalkozásokra épül.

A tréning egyik sajátossága, hogy generálisan tiltják a beutaltak egymás közötti kommunikációját. A fiatalok mindössze a heti rendszerességgel megtartott csoportfoglalkozáson kapnak néhány percben lehetőséget arra, hogy társaik előtt beszélhessenek érzéseikről, illetve, hogy véleményt cseréljenek az őket érintő kérdésekben.

A program feszített napirendjére és intenzitására jellemző az a tény is, hogy a fogvatartottak a tábor területén belül szinte mindig futva, esetleg zárt alakzatban menetelve közlekednek (Cheng, 1993).

### *Szabadulás utáni ellenőrző-támogató rendszer*

A csizma-táborból történő szabadulás nem jelenti automatikusan a program befejezését. Mielőtt a fiatalok elhagyják az intézetet, egy Ellenőrző Határozatot kapnak, amely pontosan előírja, hogy a „*pártfogói felügyelet*” alatt milyen magatartási szabályoknak kell megfelelniük. A pártfogói felügyelet szabályainak megszegése esetén a fiatal újra beutalható a csizma-táborba további tréningre.

### Eredményességi vizsgálatok

A Hong Kongi Büntetés-végrehajtási Parancsnokság a program eredményességének megítéléséhez a visszaesési mutatókat vette figyelembe. Minden olyan beutalt kezelést eredményesnek minősítették, aki a szabadulást követő három év alatt nem követett el újabb bűncselekményt.

A rendelkezésünkre álló eddigi kutatások eredményei – és tendenciája – az európai szakemberek számára elképesztők. Az 1992-es felmérés eredményessége (93,4%) a világon egyedülálló!

bűnelkövetők tettükkel megsértették a közösség érdekeit, illetve az írott jog szabályait, ezért elvesztik az önbecsüléshez való jogukat. Természetesnek tartják, hogy abban a pillanatban „elvesztik az arcukat”, amikor bezárul mögöttük az intézet kapuja. Az arc elvesztését a jelen esetben szó szerint kell érteni, mert - a kialakult ideológia és a gyakorlat szerint is - a fogvatartottaknak nincs joguk megmutatni az arcukat a büntetés-végrehajtási testületi tagokon kívül más személynek. Szabályos lelki terror alatt tartják a fiatalokat, beléjük

sulykolva az értéktelenségüket.

A fogvatartottak szemében természetes ez a kiszolgáltatott helyzet és gyakorlatilag elképzelhetetlennek tartják a személyi állomány utasításainak a megkérdőjelezését.

A felügyelők számára szintén áthidalhatatlan az a jogi és erkölcsi távolság, ami elválasztja őket az elítéltektől. Legfőbb feladatuk a rend és fegyelem biztosítása, valamint a társadalom nemtetszésének a közvetítése. A „kommunikáció” általában csak rendkívül tömör utasításokra korlátozódik, amelyeknek a végrehajtásával egy pillanatig sem lehet késlekedni.

A légkör ennek ellenére nem sokkoló, mert a szabályok „tiszták” és mindenki számára átláthatóak. A program álláspontja az, hogy a fiatalok bűnelkövetők felelősek a tetteikért és annak következményeként egy szigorú, minden vonatkozásában magasan szervezett és spártai egyszerűségű büntetés-végrehajtási környezetben kell élniük.

Felmérés éve	Sikeresség %-ban	Sikeres fő/vizsgált
1977	70,2	490/698
1983	81,7	496/607
1992*	93,4	422/452
Átlagérték	80,1	1408/1757

Hong Kong Prisons Department (1981), Correctional Services Department (1985), Cheng (1993)

\* Az 1992-es eredmények nem 3 évnyi után követés lezárásával születtek, hanem csak az első évre vonatkoznak.

### A csizma-táborok jellemzőinek összefoglalása

A fenti információk birtokában minden bizonnyal érthető, hogy a szabadságvesztés büntetés „csizma-tábor” típusú végrehajtási formája miért napjaink legvitatottabb korrekciós megoldása.

Hong Kong-ban a módszer eredményessége egyedülálló. Valószínűsíthető azonban, hogy a fenti rendkívül alacsony visszaesési arány elérése nem csupán az intézet, illetve a program érdeme, hanem abban nagy szerepet játszik az ázsiai emberek gondolkodásmódja és alapvető fegyelmeztsége is.

Hong Kong-ban elevenen él a hatalomnak és a tekintélynek a tisztelete. A



A fogvatartottak kezelése, nevelése nem a mi fogalmaink szerint történik. A büntetés-végrehajtás intézménye a fegyelmezés által tartja megvalósíthatónak a kitűzött célok elérését. A fizikai munkának nagy jelentőséget tulajdonítanak, azonban nem a közösen létrehozott produktum a lényeg, hanem a fizikai igénybevétel, valamint az alkalmazott szervezeti keretek.

Mindezek ellenére nem mondhatjuk, hogy nem folyik „nevelés” az intézetekben, hiszen végsősorban a program eléri a célját; az egyénben - az adott társadalom által elvárt - magatartás- és tevékenységformák kialakítását. A különböző kutatások eredményei és a gyakorlat arra utal, hogy az érintettek magatartásában visszaszorulnak, esetleg meg is szűnhetnek az antiszociális megnyilvánulási formák, azonban véleményem szerint ez a tény önmagában nem jelenti a konstruktív életvezetés kialakításának sikerét. Megfigyelésem szerint a programon résztvevő fiatalok önállósága, mérlegelési- és döntési képessége olyan mértékben csökken, hogy később sem lesznek képesek az önálló életvezetésre, továbbra is kizárólag a tekintély-elvnek megfelelően, illetve az aktuális elvárások értelmében fognak cselekedni.

### *A csizma-tábor rendszerű végrehajtási programokkal szemben megfogalmazott kritikák*

A csizma-táborok ellenzői (Meachum, 1990; Morash - Rucker, 1990) több nézőpontból kérdőjelezi meg a program létjogosultságát. Az valamennyiben közös, hogy a katonai rezsimű végrehajtási forma alkalmazását a korrekció területén alapvetően alkalmatlannak tartják. A kritikusok azonban figyelmen kívül hagyják, hogy a valós világban

történi eligazodáshoz mindenki számára szükséges az önfegyelem, sőt a pillanatnyi egyéni érdekek bizonyos mértékű korlátozásának képessége is, amely lehetővé teszi a szervezeti célok megvalósítását. Ezeknek a képességeknek a kialakítását jól szolgálhatja a katonai szervezeti forma, amely megkívánja az azonnali engedelmességet és a tekintély elfogadását (MacKenzie & Parent, 1992).

A katonai jellegű kiképzéssel kapcsolatos további kritika, hogy azok elősegítik a militáris szubkultúra alapvető értékeinek tudatosítását. Nyugtalanítónak tartják, hogy erre néhányan úgy tekintenek, mint a fogvatartottak elrettentésének, illetve rehabilitálásának eszközére (Wamsley, 1972).

Álláspontom szerint ez a vád több szempontból sem megalapozott. A kritizálók elkövették azt az alapvető hibát, hogy egy tevékenység formai megoldásait át-emelik a tartalmi szférába és azonosítják azzal.

Túlzottnak tűnik ez az aggodalom, hiszen a szerző által összegyűjtött militáris sajátosságok között szerepel az ápoltság hangsúlyozása, a becsület, a tisztesség és a szakmai felelősség előtérbe állítása, a testvériség, valamint a történelem és a hagyományok tisztelete. Hangsúlyozni kívánom, hogy ez a felsorolás nem teljes, önkényesen azokat az alkotórészeket ragadtam ki, amelyek a korrekció céljainak eléréséhez segítséget nyújthatnak. A kiemeléssel arra kívánok rámutatni, hogy a militáris programok is hordoznak/hordozhatnak magukban pedagógiai szempontból értékes elemeket.

Merryfinch (1981) kritikája már lényegesen több tartalmi elemet foglal magában. Felhívja a figyelmet arra, hogy

„a katonai jellegű kiképzés egy szervezett erőszakot valószínűsíthetően a konfliktusok megoldásának leghatékonyabb eszközeként, amely felmagasztalja a durva érzelmeket (agresszió, gyűlölet, brutalitás) és kiiktatja a »lány« érzéseket (szánalom, részvét, szeretet)”. Véleményével teljes egészében egyetérttek: a tekintélynek való feltétlen engedelmesség és az agresszió összeegyeztethetetlen a szociális magatartással.

Konkrétan a csizma-táborok működésével kapcsolatban mutat rá egy másik szakember arra a veszélyre, hogy „a militáris modell megnyitotta az ajtót a fizikai és a pszichikai bántalmazásoknak, legálissá tehet számos olyan büntetési formát, amelyet más büntetés-végrehajtási rendszer elutasítana a kegyetlensége és embertelensége miatt” (Gendreau - Ross, 1987). A szerzők a kritikai megállapításokat elszigetelt jelenségekre, illetve eseti túlkapásokra alapozták. Észrevételeiket feltétlenül figyelembe kell venni a gyakorlati tevékenység megszervezésekor, és tudatosan tenni kell azért, hogy a tervezett program ne csúszhasson át az általuk meghatározott típusú katonai kiképzésbe, hogy ne alakulhassanak ki a szándékolt célokkal ellentétes következmények.

A tudományos alaposággal elkészített elemzések mellett található persze rendkívül sommás kritikai megállapítás is: „A legtöbb csizma-tábori program nem csökkenti a visszaesést, nem csökkenti a börtönpopulációt, ráadásul a fogvatartás költségeit sem csökkenti. Néhány esetleg képes valamelyik cél elérésére, de kizárólag olyan feltételek mellett, amelyek nem megnyugtatóak.” (Parent, 1993) Hasonló „mélységű” Ingstrup

megállapítása, mely szerint „... tudjuk, hogy az amerikai stílusú katonás »kiképzőtáborok« csak a fegyvintézetek számára képeznek ki hamarosan visszatérő vendégeket” (Ingstrup, 2001). Az ilyen jellegű kritikai észrevételek túlzottan általánosan fogalmazzanak, az egyetlen konkrétum a szerzők ellenérzése.

Azok a jobbitó szándékú figyelmeztetések természetesen továbbgondolásra érdemesek, amelyek felhívják a figyelmet arra, hogy a kezdeti csizma-tábori programok értékelése befejeződött. Véleményük szerint valamennyi felelős személynek el kell gondolkodni az eredményeken, újra kell gondolni a csizma-táborok célját, és változtatni kell a struktúráján. Számomra megnyugtató, hogy a legfontosabb változtatásnak azt tartják, hogy a nevelési, oktatási programokat kell előtérbe állítani (Parent, 1993).

Az összehasonlító vizsgálatok egyértelműen feltárták, hogy a normál börtönökben az előforduló erőszakos cselekmények, az öngyilkossági kísérletek és a bekövetkező halálesetek arányszáma semmivel sem alacsonyabb, mint a csizma-táborban. A vád, miszerint a csizma-táborba zárt fiatalok nagyobb mértékben vannak kitéve fizikai bántalmazásnak, megdőlt. A csizma-táborokban ugyanakkor szignifikánsan kevesebb szer fordul elő a fiatalok által egymás sérelmére elkövetett fizikai erőszak, mint a normál börtönök elítélteinek között (MacKenzie & Parent, 1992). A verekedés és az elítélt társ bántalmazása - a „normál” rezsimű börtönöket alapul véve - szinte valamennyi országban a fiatalok körében a leggyakoribb (MacKenzie & Parent, 1992). Valószínűsíthető, hogy a csizma-tábori életrend, az állandó elfoglaltság



és a folyamatos ellenőrzés hozzájárul a fiatalok probléma mentesebb együttlését. Természetesen nem lehet csupán a formai jegyekre leszűkíteni az okokat. Minden bizonnyal nagy jelentősége van a különböző kezelési programoknak is, így különösen a feszültség-kezelés megtanulásának.

### *Rehabilitáció és szabályozott környezet*

A témával foglalkozó büntetés-végrehajtási szakemberek a csizma-táboron belüli rehabilitációs programokat (elsősorban a kábítószer fogyasztással összefüggő felvilágosító, oktató és terápiás tevékenységet) tekintik fontos alkotórésznek. A tapasztalatok azt látszanak bizonyítani, hogy ezek az erőfeszítések eredményesek, az ilyen típusú nevelő jellegű programok működhetnek egy szigorúan szabályozott környezetben is (Williams, 1988; 6. p.).

### *Szabályok szerepe*

Rendkívül fontos, hogy a résztvevők pontosan ismerjék a szabályokat és az elvárásokat, hogy tisztában legyenek az egész program felépítésével. Marlowe munkatársaival olyan katonai büntető táborok működését elemezte, ahol a fenti kritériumok nem valósultak meg. Megállapították, hogy „amikor a hatóság önkényesen alkot szabályokat, illetve a vezetők irányításának kizárólagos alapja a hatalom és a tekintély, akkor az eredmény gyakran düh és tiszteletlenség” (Marlowe és mtsai, 1988).

### *Progresszív jelleg*

A korábban ismertett csizma-tábori programok legtöbbször hangsúlyozza a fog-

vatartottak kitüntetett szerepét a saját soruk alakításában. A merev formai szabályok, valamint az aktivitás kényszere egyetlen esetben sem jelentette a fiatalok „kiszolgáltatottságát” a hatalom kényekedvének. Éppen ellenkezőleg, az önmagukban meglévő értékek és energiák mozgósításán keresztül készítetik arra az elitéteket, hogy újra értékeljék az eddigi életüket, hogy kialakítsák bennük az eredményes életvezetés igényét. A programok ideje alatt ma még jobbára a „felszínen maradás”, a teljesítés kényszere dominál, véleményünk szerint a fiatalok személyiségstruktúrájának összehangolt fejlesztése nem valósul meg, az alkalmazott módszerek pedig szélsőségesen direkttek.

### *Új generációs csizma-táborok – Bryan – Federal Prison Camp/Texas; USA*

Dolgozatom alapvetően a fiatalok fogvatartottak speciális végrehajtási formáinak bemutatására vállalkozik, ennek ellenére a következőkben – röviden – ismertetem egy fiatal felnőtt és felnőtt nők számára létrehozott csizma-tábor jellemzőit. Teszem mindezt azért, mert ez a texasi intézet egy formálódó új generációs elképzelés leghitelesebb példája.

### *Bekérés a rendszerbe*

Bryan szövetségi börtön. Ennek egyenes következménye, hogy anyagilag kedvezőbb helyzetben van, mint az állami vagy a megyei társai. A tárgyi feltételek mellett a személyi oldalra is jobban odafigyelnek, az állomány magasabb szakmai képzettséggel rendelkezik, és az anyagi elismertsége is meghaladja a hasonló – de nem szövetségi – területen dolgozókat. A fogvatartottak összetételére jellemző,

hogy ide csak olyan elítéltek kerülhetnek, akiknek a bűncselekménye több államra is kiterjedt. Nők esetében ez klasszikusan a kábítószer kereskedelmet jelenti.

Az elítéltek önkéntes elhatározásuk alapján akkor kérhetik az átszállításukat ebbe a speciális intézetbe, ha a csatlakozással szemben támasztott alábbi követelményeknek eleget tesznek:

- 1) a bírósági ítéletet megszületését követő azonnali behelyezésnél a szabadságvesztés ítéletnek a 12 hónapot meg kell haladnia, de nem érheti el a 30 hónapot;
- 2) más intézetből történő átszállítás esetén az ítéletnek 12 és 60 hónap között kell lennie, de az átszállításkor a szabadulásig hátra lévő idő nem haladhatja meg a 24 hónapot (tehát a többi egy zárt intézetben már le kellett tölteni);
- 3) eredeti, vagy honosított amerikai állampolgárság;
- 4) első alkalommal ítélték szabadságvesztés büntetésre;
- 5) minimális biztonsági fokozatba történt besorolás;
- 6) egészségügyi alkalmasság.

### *Az intézeti élet jellemzői*

Az érintettek a program eredményes teljesítése esetén a tényleges szabadulásig hátra lévő időt már egy teljesen nyitott társadalmi alapú intézetben tölthetik, amely tulajdonképpen közmunkát jelent.

Bryan 1992 óta működik. Ez az egyetlen ilyen jellegű szövetségi börtön az USA-ban.

A táborban, egy időben 132 elítélt él, de ők két 66 fős csoportra oszlanak. Ezek a csoportok 3 hónapos eltolással kezdik

meg – illetve fejezik be a program teljesítését.

### *Reszocializációs törekvések*

Az intézetben belüli és a falakon kívüli (Community service) munkaformákat naponta cserélik. A táboron belül szervezett foglalkozások alaptípusai:

- elméleti-iskolai képzés (GED, posztgraduális iskola, szakiskola, nyelvképzés a nem angolul beszélőknek: „*az angol, mint második nyelv*”);
- lelki- és testi egészség program (Wellness): táplálkozási ismeretek, kábító- és bódítószer használat elleni program, lelki gondozás/egyházi program;
- fizikai kondíciót javító program: egyéni edzésterv, testsúly kontroll, aerobic, menetgyakorlatok, katonai drill, fizikai alapú problémakezelés;
- egyéni életterv készítés: életismertek, szabadulásra felkészítés, munkahely keresési tréning, anyai szereptanulás, önértékelés, stresszkezelés, női praktikák.

Társadalmi jellegű munkát mintegy 2000 munkaórán belül végeznek. Ide tartozik a környék iskoláinak karbantartása, katonai bázisok takarítása és autópálya karbantartás. A legjellemzőbb munka a fakitermelés. Ez rendkívül intenzív folyamat, amely során kizárólag bozótvágót és fejszét használhatnak. A kitermelt fa egy részét saját célra, a táboron belül található akadálypályán és a sportpályán használják fel (padok, mászó oszlopok, stb.).

A fizikai tréning (munka és sportfoglalkozás) annyira erős és annyira komoly igénybevételt jelent, hogy egy-egy csoport átlagosan 500 kg körüli „súlyvesz-



tést” produkál a 6 hónapnyi tréning alatt (a csoport 32 főből áll).

A testi nevelés jelentőségét az is emeli, hogy a program kidolgozói szerint a megfelelő kondíció nagymértékben elősegíti a nehéz életszakaszok átvészelését, a lelki stabilitás biztosítását és a feszültségkezelést.

A visszaesési mutató rendkívül jó: a vizsgált időszakban a végzett 898 elítéltből mindössze 82 fő került vissza valamilyen börtönbe bűncselekmény ismételt elkövetése miatt. (9,13 %)

1999 végéig 1425 elítélt fejezte be eredményesen a programot.

### *A közösség, mint alapkategória*

**A program jelmondata:** „*Ami egyedül nem megy, azt közösen megoldjuk.*”

Erre a filozófiára épül fel a texasi csizma-tábor.

Alapvetően fontos, hogy két – azonos időtartamú szakaszra (3-3 hónap) bontják a programot. Az első időben szinte kizárólag a sulykolás, az alaki foglalkozások és a fakitermelés állnak a középpontban. A favágás szimbolikus dolog – egyáltalán nem a termelékenység, illetve a profit számít. Ugyanakkor kár lenne elhallgatni, hogy az U.S. Forest Service-nek havonta kb. 1500 \$ megtakarítást jelent az elítélti munka. A tevékenység jellege a fontos: valami olyat kell tenniük, ami az elfogadottól, a mindennapostól, a „női szereptől” messze áll. Hiszen amit elkövettek – a bűn -, az ugyan ennyire messze áll az anyaságtól, a női identitástól és a társadalom által kiosztott szereptől. A „vezeklésnek” is ezzel kell párhuzamban lennie.

A favágás során olyan képességeik kerülnek felszínre, illetve erősödnek

meg, amelyek hatására kitartóbbak, testben és lélekben erősebbek lesznek.

Minden esetben közösen dolgoznak és az elvárt teljesítményt is közösen, kell produkálniuk.

Az egész program a közösségi szellemre, illetve a közösségi létre épül, annak szükségességét hangsúlyozza.

A rabokkal dolgozó felügyelet kivétel nélkül nagyon feszes, „bő” 3 méter távolságot tartanak. Szakszerűek és határozottak, azonban sohasem ellenségesek. Ez az a pont, amiben ez az intézet eltér a „normál” csizma-táboroktól. További karakteres jellemzője, hogy a nevelési programok, a reszocializációs törekvések állnak első helyen.

Az utógondozás, a támogató ellenőrzés a szabadulás után is biztosított. A programot eredményesen befejezők bekerülnek az Amerikai Munkaerő Adatbankba, így nagyobb eséllyel tudnak majd elhelyezkedni.

Az intézet aulájának falán olyan „zászlók” vannak kifüggesztve, amelyeket egy-egy csoport készített hat hónapon keresztül. Ugyanitt a minden eddig végzett csoport tablóképe is megtalálható – ez mutatja, hogy büszkéek a teljesítményükre. Nem arra, hogy börtönben voltak, hanem arra, hogy képesek voltak megfelelni a fokozott elvárásoknak és eredményesen átjutottak a programon. Önmaguknak és a társadalomnak is bizonyítottak ezzel.

### *Fegyelmelés – büntetés*

A legkisebb fegyelmetlenséget is azonnal megtorolják, az „elnézés” nem fér bele ebbe a végrehajtási kategóriába. Elég, ha valaki beszélget az ebédlőben, vagy elvéteti a formai elvárásokat – már-

is számolnia kell a következményekkel. Ezek a büntetések legtöbbször csak figyelmeztető jellegűek és minden esetben arányosak az elkövetett cselekménnyel. A fokozatosságot feltétlenül érvényesítik.

A legtöbb esetben a tulajdonképpeni büntetés – inkább csak rosszallás – abból áll, hogy kiemelik őket a többiek közül, és demonstratív mozdulatlanságra kötelezik őket. Néhány perc után, futva ugyan, de visszatérhetnek a többiekhez. Ennek még nincs a jövőre kiható következménye.

A szabálytalan, illetve ön-, és közveszélyes viselkedést sajátos módon büntetik. Amennyiben annak mértéke nem annyira súlyos, hogy be kell fejezni a programot és egy zárt intézetben, folytatni a – hosszabb – büntetést, akkor jelmezbe öltözve kell eltölteni 5-7 napot. Aki valamilyen módon figyelmeztetésből tüzet okozhatott volna, az tűzoltó jelmezben vesz részt minden programon. A gyerekesen reagáló, illetve viselkedő pelenkában és partedliben, cumival köteles közlekedni, a komolytalankodót bohócnak öltöztetik.

### *Nevelési programok*

#### *Kihívás jellegű feladatok*

A program egy speciális részében kihívás jellegű feladatokkal kell a résztvevőknek megbirkózniuk. Ilyen például a póznára mászás, vagy átugrás a pózna tetejéről egy trapézra, esetleg csukott szemmel hátrafelé végigmenni egy 6-8 méter magasságban rögzített vízszintes fa oszlopon. A végrehajtás senki számára sem kötelező,

de alig emlékeznek olyan esetre, amikor egy-egy fogvatartott – a társak és a személyzet intenzív biztatása ellenére – megfutamodott volna. A feladat közben a biztonsági feltételeket minden vonatkozásban maximálisan megteremtik. A biztosító kötelet elől egy tréner tartja, de a kötelet korábban mindenféle furatokon vezetik át, így az a zuhanástól „*automatikusan*” is megvédené az elítéltet. Az edző mögött elítélt társ is segít – ennek inkább csak szimbolikus jelentése van, hangsúlyozza, hogy vigyáznak egymásra és segítik egymást.

Az edző és más tisztviselő is hangosan biztatja a résztvevőt – mintegy a társadalom segítségét szimbolizálva. A sikeres teljesítmény után a dicséret sem marad el. Az igazi eredmény azonban az elítéltek bensőjében következik be. Önbecsülésük, önértékelésük és önbizalmuk erősödik, hinni kezdenek abban, hogy igazi segítséget kaphatnak a társaiktól. Bebizonyosodik számukra, hogy a kemény és következetes munkának van eredménye.

### *Kábítószerral kapcsolatos foglalkozások*

Az elítéltek túlnyomó többsége kábítószert futárként került a börtönbe. A nevelői/pszichológusi foglalkozásoknak ezért a legkiemeltebb témája a kábító- és bódítószerekkel foglalkozik. Rámutatnak szenvedélyük veszélyeire és tanácsot adnak a leszokásra vonatkozóan. A foglalkozásokat a kötetlen légkör és a tényleges partneri viszony jellemzi. A tréningnek különben szakmai kritériuma ez. Más formában nem képzelhető el valószínűleg eredmény.



### Pedagógiai viszonyulás

A tábor valamennyi nevelési/kezelési programjára jellemző, hogy nem a fogvatartottak által elkövetett bűnök felemlegetése áll a középpontban, hanem a produktív jövő megtervezése. Az életismeretek elsajátítása (önfenntartás, a pénz beosztása, takarítás, mosás, stb.) mellett az álláskeresésre is felkészítik őket. Nem hazudni tanítják a résztvevőket, hanem megtanulják, hogy a legkedvezőbb oldalukat milyen módon mutathatják meg. Az elemi viselkedési szabályoktól eljutnak a logikus érvelésig.

A táboron belül szembetűnő a környezet és a program harmóniája. Soha nem öncélú a rend és a formai követelmények. Minden egy irányba hat. A helyzet azonban veszélyeket is hordoz magában – könnyen kisiklik az ilyen program és „elmegey” az értelmetlen sulykolás irányába, ezzel teljesen hatásatlanná és negatívvá formálva a programot. A vezetés felelőssége ebben a legnagyobb.

### III. Intervenció végrehajtási forma

A végrehajtási típusok közül ez a „börtönvilág” legáltalánosabb végrehajtási típusa, generalis jellemzője a szélsőségektől való tartózkodás.

#### Lényegi azonosságok:

- » deklarált célrendszerük viszonylag homogén, első helyen a reszocializáció áll;
- » elfogadják a nyitottság, a normalizáció és a felelősség elvének fontosságát;
- » a büntető igazságszolgáltatási koncepciójuk kiforratlan, folyamatosan változik, a megtorlás igénye időnként hangsúlyossá válik;

- » a kábítószer intézetben belüli fogyasztását tényszerű helyzetként kezeli;
- » a fogvatartottak száma folyamatosan emelkedik, a zsúfoltság állandósul;
- » a szakképzés központi helyen áll;
- » a végrehajtás során hiányzik a személyiségformálás igénye;
- » a programok teljesítésekor hiányzik a tényleges együttműködés kialakításának igénye.

#### Lényegi különbségeket találunk

- » a személyi és tárgyi feltételek;
- » a differenciálási elvek;
- » a külvilággal tartható kapcsolat minősége és mennyisége, valamint;
- » az utógondozói rendszer minősége és határfoka között.

### Differenciálási elvek

Szemléltetésül a differenciálási elvek jelentős felfogásbeli és gyakorlati különbségére hozunk néhány példát. Elfogadva és átvéve Csóti megközelítését hangsúlyozni szeretném, hogy ismeret-im szerint a reformok, az európai trendekhez történő igazodás nem csak magyarországi, hanem általános sajátosság, a különbség elsősorban az elmaradás mértékében és az egyes történelmi periódusok közötti eltérésben van (Csóti András, 2001/A).

Az ír börtönrendszer kategorizálási gyakorlata rendkívül árnyalt. Az alábbi speciális csoportokat különbözteti meg:

- magas biztonsági kockázatot jelentő elítéltek (a terrorizmussal és a szervezett bűnözéssel kapcsolatban álló fogvatartottak);
- sebezhető elítéltek – olyan fogvatartottak, akik speciális biztonsági igényekkel rendelkeznek;

nyeket támasztanak, mert kimutathatóan számolniuk kell a többi elítélt testi fenyegetésével vagy rossz bánásmódjával;

- szexuális bűnelkövetők;
- rendbontó elítéltek – jelenlétük minden börtönrendszer jellemzője. A fogvatartott személyek közül néhányan elkerülhetetlenül problémát okoznak. Vannak, akik nem hajlandók beilleszkedni a börtönéletbe s vannak, akik nehezen birkóznak meg a börtönélet korlátjaival és frusztrációjukat erőszakos vagy más felforgató hatással járó tevékenységgel, fejezik ki;
- Drogfüggőséggel vagy pszichiátriai rendellenességgel jellemezhető elítéltek (Brosnan, 2001).

Dániában hasonló megközelítés alapján arra a következtetésre jutottak, hogy egyre több a mentálisan beteg vagy károsult személy a börtönökben, egyre több kábítószeröző és alkoholista van az elítéltek között, növekszik a beilleszkedésre képtelen és agresszív bűnözők aránya, több a szexuális deviáns bűnelkövető, a szervezett bűnözéssel kapcsolatban álló elítélt, így a börtönrezsimen belül számukra speciális csoportokat kell kialakítani (Rentzmann 2001).

A differenciálás szükségességét a hazai szakemberek is felismerték. Csóti András belső szakmai meggyőződésből vallja a nyitottság, a normalizáció és a felelősség elvét, de úgy látja, hogy jelen pillanatban ezekkel együtt, egységben a fogvatartottak individualizálása és differenciálása az, amely hosszú távon meghatározó lehet (Csóti András, 2001/B). Bereczki szerint is alapvető a büntetés-végrehajtási intézetek között, és az inté-

zeteken belül a differenciálás, a sokféle rezsim kialakítása, a fogvatartottak klasszifikációja és elhelyezése az egyéni szükségleteiknek leginkább megfelelő rezsimbe. Kritikusan megállapítja ugyanakkor, hogy hazánkban különösen a speciális csoportok területén vannak hiányosságok. Rendszerünkben teljesen hiányoznak a drogfüggők, alkoholisták, szexuális bűnelkövetők stb. számára felkínált rezsimok, illetve kezelési csoportok (Bereczki, 2001).

A részletekbe menő kategorizálás példája a kisebbségek (etnikai,- vallási csoportok) vonatkozásában többek között a cseh börtönrendszer lehet, hiszen ott nem foglalkoznak hangsúlyozottan a kisebbségi ügyekkel, sőt a büntetés-végrehajtásról szóló törvény és a fogvatartásról szóló törvény nem is tesz említést a kisebbségekről (Burkiewicz, 2001).

A továbbiakban az egyik „általános” adottságokkal és tulajdonságokkal<sup>a</sup> rendelkező végrehajtási formát mutatjuk be kivonatban:

### *Adelsheim - NSZK*

#### *Az intézet jellemzői*

Az intézet a tartomány legnagyobb fiatalkorúak intézete, mely 1974-ben nyitotta meg kapuit. Fő profiljukként ide fogadják be a tartomány valamennyi 21 év-nél fiatalabb férfi előzetes letartóztatottját, de az ítélet megszületését követően az érintetteknek csupán egy részét szállítják át más intézetbe, a többiek helyben töltik le a büntetésüket.

A mindennapi életben a legnagyobb problémát a külföldiek száma jelenti, ráadásul részarányuk lassan, de fokozatosan emelkedik.



Az összes létszám – tartományi szinten és egész évre számítva: 813 fő (1999-ben)

## *A kábítószer és a külföldi fogvatartottak magas részaránya – mint kulcsprobléma*

A külföldiek közül legnagyobb számban és a legszervezettebben a törökök, albánok, jugoszlávok, ukránok és oroszok képviseltetik magukat. Rengeteg feszültség van a különböző nemzetiségi csoportok között. A problémák legfontosabb gyújtópontja a belső kábítószer kereskedelem birtoklása. Kronológiában először a törökök voltak a kábítószer piac főnökei, azonban a közelmúltban az oroszok átvették a vezető szerepet és a kulcspozíciókat. Az albánok jelenleg erősödnek még és várhatóan hamarosan megvívják a harcukat a piacért.

Felmérés szerint a bekerülés előtti utolsó 4 hetes időtartam alatt a fiatalok 78%-a használt valamilyen kábítószerrel. A „felvevőpiac” tehát megvan a fogvatartottak körében.

sát. Természetesen az előzetes letartóztatás időszakában ez nem lehet fő szempont. Az ítélet megszületése után azonban már következetesen figyelnek erre.

Mindezek ellenére a sport és a rekreációs programok alatt nyilvánvalóan elkülönülnek a különböző nemzetiségek.

A külföldiek is – általában – a kiszabott ítélet 50%-ának letöltése után szabadulnak, ezt követően kiutasítják őket az országból, és azonnal kitoloncolják valamennyiüket.

### *Rövidtartamú eltávozás*

A fiatalok közül, azokat, akik jó magaviseletet tanúsítanak, rövidebb-hosszabb időre kiengedik az intézetből, hazamehetnek. Majd’ negyed évszázaddal ezelőtt volt az első „*otthonra elengedés*” – a karácsonyi ünnepekhez kapcsolódóan. Már legelőszörre is óriási számban engedték el a fiatalokat: az intézetben fogva tartott 500 főből 170 élhetett ezzel a lehetőséggel. Valamennyien időben és gond nélkül visszatértek az intézetbe.

<b>A fogvatartottak származása</b>	<b>Részarányuk (%) 1974-ben</b>	<b>Részarányuk (%) 1999-ben</b>
Külföldön született külföldi	8,9	25,3
Németországban született külföldi	1,0	14,0
Külföldön született német	0,6	19,6
Németországban született német	89,5	41,4

A börtönön belüli életnél a külföldieknek nem a német nyelv ismerete, illetve nem ismerete okozza a legnagyobb problémát, hanem az eltérő kulturális háttér. A zárkákba történő elhelyezéskor a személyi állomány igyekszik keverni a különböző nemzetiségű elítélteket, ezzel is megakadályozva az etnikai csoportok kialakulá-

Jelenleg az intézetelhagyás már napi gyakorlattá vált. A kedvezményben részesülők megközelítően 2%-a nem érkezik vissza önként a meghatározott határidőre.

Az intézetelhagyás ma már elképzelhető felügyelettel és felügyelet nélkül, maximálisan 7 napig.

Szükség átlagosan két évente fordul elő.

### *Kapcsolat a lakókörnyezettel*

A szűkebb környezettel nagyon jó az intézet kapcsolata, a fogvatartottak rendszeresen sportmérkőzéseket játszanak a helyi csapatokkal.

A társadalommal történő kapcsolattartás másik érdekessége, hogy a környék 28 évesnél fiatalabb férfiai az elítéltekkel együtt, az intézet falain belül vehetnek részt különböző szaktanfolyamokon, illetve szakmunkásképzésben.

### *Kategorizálási rendszer*

Az ítéletek tartama néhány héttől 10 évig terjed, az átlagos fogvatartási idő: 11 hónap.

A fogvatartottak kategóriái	Férőhely
Befogadó és kivizsgáló egység (a tartomány valamennyi fiatalkorú elítéltje részt vesz ezen a 14 napig tartó kivizsgáláson – tesztek, előélet felderítése, interjúk, megfigyelés, stb.)	42
Normál „zárt” börtön – rácsokkal, fém ajtókkal, belső WC-vel	185
Félnyitott egység – nincsenek rácsok, saját kulcsuk van a zárkához	144
Előzetesek egysége – 21 évnél fiatalabb férfiak részére a jogerős bírói ítélet megszületéséig	48

Az intézetben 1997-ben kialakítottak egy 20 fő befogadására szolgáló egységet, ahová elkülönítik a kirívóan agresszív bűncselekmények elkövetőit, illetve az intézetben is agresszív módon viselkedő fogvatartottakat.

### *Tipikus bűncselekmények:*

Lopás: 38%, kábítószerrel kapcsolatos bűncselekmény: 25%, súlyos testi sértés: 8%, rablás: 16%, szexuális bűncselekmény: 3%, emberölés: 3%.

A fogvatartottak 14-24 év közöttiek. (fiatalkorúnak az számít, aki a bűncselekményét 18 évesnél fiatalabbként követi el.) A 19-21 évesek esetében a bíró dönti el, hogy fiatalkorúak intézetében,

vagy felnőtt börtönben kell letölteni a büntetést.

Aki a fiatalkorúak intézetében kezd meg a büntetése letöltését, az 24 éves koráig maradhat ott, utána kerül felnőtt börtönbe.

### *Foglalkoztatás*

A munkavégzés, illetve a tanulás mindenki számára kötelező. Lehetőség van az általános iskolai tanulmányok befejezésére és a középiskola szervezett végzésére, illetve a levelező oktatásba történő bekapcsolódásra.

Szakiskola esetén az elméleti és a gyakorlati képzés kététhetes ciklusban váltja

egymást. Választási lehetőségek: - kőműves; festő; fa- és fémmegmunkáló szakma.

Továbbá: szakács, pék, mészáros, villanyszerelő, szerszámkészítő, karosszéria lakatos, kertész stb. szakképzésre is lehetőség nyílik.

### *A demokrácia gyakorlása*

A fiatalok képviseleti jogának intézményi kereteit egyedülálló módon teremtették meg. Általában 25 elítéltet helyeznek el szintenként – csoportonként. Minden csoport megválaszt egy képviselőt. Ezek a képviselők választanak maguk közül 2 főt, akik az intézeti tanácsban képviselik a társaikat.



Ennek a képviseleti formának egy továbbfejlesztett típusa található az egyik – kísérleti - nyitott csoportban.

A létrehozott hierarchia alulról felfelé építkezik:

Az egység valamennyi elítélte és a személyi állomány itt szolgálatot teljesítő tagjai önrendelkezéses alapon szervezik az életüket. Természetesen az intézeti korlátok között, de azon belül teljesen szabadon. Hetente egyszer üléseznek. Közösén választanak képviselőket is. Döntéshozási alapelv: egy személy – egy szavazat!

Két képviselői csoportot választanak. Mindkettő két elítélteből és egy fő személyzetből áll:

- A „*Leading Committee*” szervezi a mindennapokat, ellenőriz és minősít. Háromhavonta új vezetőséget kell választani, hogy minél többen gyakorolhassák ezt a szerepet is, hogy tisztában legyenek a vezetés lehetőségeivel és nehézségeivel, illetve a döntéshozás folyamatával.
- A „*Fairness-Committee*” csak akkor működik, ha valami súlyosabb, illetve jelentősebb ügyben kell állást foglalni. Ilyen lehet például az „*Egység Alkotmányának*” változtatása, kiegészítése stb., illetve ha valami nagy gond van valamelyik fiatallal. Az egység az igazgató felé képviseli magát és az „*Alkotmányát*”. Az igazgatónak vétőjoga van.

Jelenleg ez a rendszer rendkívül jól működik, de – az igazgató szerint – azért, mert az intézeten belül ott van elriasztás a zárt részleg, ahol a renitensek elvesztik a kiváltságaikat, ahová átkerülhetnek azok, akik nem tudnak beilleszkedni.

### *Erkölcsei fejlesztés*

A fenti intézményi struktúra kialakításával kívánják az erkölcsi fejlesztést (Moral Development) megvalósítani.

Az erkölcsi fejlesztés lényege:

1)Lehetőséget teremteni a különböző szociális szerepek elsajátítására és begyakorlására.

2)A csoport-, és intézeti struktúrában való részvétel lehetőségének megteremtése, a tisztesség és a jogszerűség gyakorlása.

3)A kognitív konfliktusok megoldásának begyakorlása.

4)Az erkölcsi konfliktusok megoldásának kialakítása, annak elfogadása, hogy ez az egyén saját szintje felett áll.

A német példa jól szemlélteti a jogalkotó szándékát és még talán jobban a „középutas” végrehajtási mód sajátosságait. A fogvatartottra önálló egyéniséggel rendelkező személyként tekintenek, azonban a szükségleteiknek csak egy szűkebb rétegéből (kábitószel felhasználók, szélsőségesen agresszív fogvatartottak) indulnak ki a kezelési program megtervezésekor és az érintettek tudatos és tevéleges együttműködését nem kívánják meg.

### *IV. Neo-treatment típusú végrehajtási forma*

A fiatalokú fogvatartottak vonatkozásában Kanada élen jár a nevelés/kezelés vonatkozásában.

#### *Az útkeresés időszakja és a Kognitív Modell*

Kanada földrajzi helyzetéből és történelméből következik, hogy büntetés-végrehajtási rendszere bizonyos szem-

pontból átmenetet képez az európai (elsősorban brit) és az amerikai szemlélet és gyakorlat között; a humánus, az emberi értékek tradicionális tisztelete és a praktikusság egy nagyon kedvező feltétel-rendszert biztosít.

Martinson (1974) ediktuma: a „*semi sem működik*” a kanadai korrekció elméletét és gyakorlatát is teljesen felforgatta. Elsősorban amerikai hatásra többen annak érdekében igyekeztek felhasználni a kijelentést, hogy a büntetés-végrehajtásból a rehabilitációs törekvéseket teljes egészében kiszorítsák, helyette pedig a korrekciós filozófiát és gyakorlatot átirányítsák az elrettentés új szakaszába és „*igazságot tegyenek*” (Gendreau - Ross, 1979).

Kanadában ez az átmeneti időszak nem tartott sokáig, viszonylag hamar eldőlt a „*küzdelem*”; a szigorítási törekvéseket visszaszorítva az „*új társadalomvédelmi*” koncepció felfogása alapján (humanizált körülmények közötti hangsúlyozott reszocializációs törekvés) szervezték újra a büntetés-végrehajtást.

Felismerték, hogy a börtönkörnyezet lényeges szerepet játszik a pozitív változás kialakításában és a társadalmi érdekek elfogadtatásában, amely megkönnyíti az elítéltek szabadulás utáni vissza - illetve beilleszkedését. Elfogadottá vált az a nézet, hogy minél eredményesebben asszimilálja a börtönkörnyezet a közösségi környezet jellemzőit, annál könnyebb az átmenet a börtönbüntetésből a szabad társadalomba. A normalizált börtönirányítás alapja a kommunikáció, a választás és a felelősség biztosítása lett (Reynolds, 1996, 23. p.).

A fejlődési folyamat az 1980-as években csúcspontot ért el, amikor a hala-

dó nézeteket összegezve és továbbfejlesztve kidolgozták a Kognitív Tréning Programot (Cognitive Skills Training Program), amelynek lényege: a fogvatartottak kognitív készségeinek fejlesztése. A tréning keretén belül megkísérlik fejleszteni az elítéltek proszociális magatartását elősegítő kognitív készségeket, úgy, mint az önkontrollt, kritikai érvelést/okfejtést, szociális perspektívát és a személyek közötti probléma-megoldási készséget. A „*kognitív modell*” célja, hogy egyfelől társadalom-konformabbá tegyék az elítéltek viselkedését és nézeteit, másfelől az életben való boldoguláshoz és a beilleszkedéshez elengedhetetlen készségeket kialakítsák és továbbfejlesszék.

A fiatalok kezelését/nevelését Kanada valamennyi provinciájában a kognitív modell értelmében alakították ki. A továbbiakban egy olyan intézet munkájának bemutatásán keresztül elemzem a kanadai ifjúságvédelmi koncepció sajátosságait, amely programjával és körülményeivel méltán világhírű:

### *Fiatalok Intézete: Nova Scotia Youth Centre*

Az intézetet 1988-ban a legkorszerűbb korrekciós felfogás szerint és feladat-orientáltan építették fel Új Skóciában. Befogadóképessége: 120 fő. A fogvatartottak elhelyezésére 5 egymástól elkülönített lakóegységet alakítottak ki. Egységenként 2-2 egymással összeköttetésben álló épületrész kapott helyet. Valamennyiben 12 fiatal elhelyezésére nyílik lehetőség egy személyes lakoszobákban. Épületrészenként van még tanterem, közösségi helyiség, konyha, mosókonyha és egy iroda az állomány számára.





Az intézetben található sportpálya, kondicionáló terem, uszoda, könyvtár, egy kápolna és központi étterem is.

### *A nevelői szerepkör sajátosságai*

A személyi állomány 113 fő teljes munkaidős és 5 fő részmunkaidős dolgozóból áll. A fenti arány már önmagában is rendkívül kedvező, hiszen megközelíti (a részmunkaidősökkel pedig meg is haladja) az 1: 1-es fogvatartott - személyi állomány arányt. A munkakörök új típusú kialakítása következtében rendkívül kevés az adminisztratív állomány, a szó klasszikus értelmében vett biztonsági személyzet pedig egyáltalán nincs. Ez azt is jelenti, hogy a személyi állomány közel 80%-a „nevelési” feladatokat lát el. Az intézet működése alapvetően ezeknek a nevelőknek (Youth Worker) a munkájára épül.

### *A fiatalkorúak nevelése*

A büntető igazságszolgáltatás egészének viszonyulása a fiatalkorú bűnelkövetőkhöz alapvetően meghatározza az intézetben kialakított nevelés egész rendszerét. Az alapelvek a következők:

- a fiatalkorúakat felelősség terheli a tetteikért;
- a fiatalkorúaknak vannak olyan speciális szükségletei és problémái, amelyekkel külön foglalkozni kell;
- a társadalmat meg kell védeni a bűnözéstől;
- a fiatalkorúakat ugyanazok a jogok illetik meg, amelyek az állampolgárok számára biztosítottak.

A korrekciós tevékenység célját a fenti elvek szem előtt tartásával fogalmazták meg: „*életképes alternatívák felajánlásával szétzúzni a fiatalkorú bűnelkövetők destruktív jellegű magatartási megnyilvánulásait*”. A beavatkozás eredményessége érdekében a programokat úgy szervezik, hogy találkozzon valamennyi fiatalkorú egyéni szükségletével. Ezek megállapítása érdekében megvizsgálják a fogvatartottak viselkedésének, magatartásának háttérben felfedezhető sajátosságokat, rendszerbe foglalják az eredményeket és meghatározzák az egyes jellemzőkből adódó feladatokat:

A nevelők a döntéshozásban, illetve a problémák és konfliktusok megoldásában mindig együttműködnek a fiatalokkal.

Pedagógiai szempontból rendkívül fontos az a törekvés, hogy a program megtervezésekor messzemenően figyelembe veszik a fogvatartottak egyéni szükségleteit. Mivel a fiatalok nem egyformák, ezért a programtól nem is várják el, hogy a fogvatartotti állomány egészénél „egyetemes” értelemben eredményes, illetve hasznos legyen. Konkrét, eset-specifikus korrekciós tervek kidolgozása áll a középpontban. Tényleges eredményt a nevelés egyéniesítésétől és az állomány személyre szólóan meghatározott, a fogvatartottak tényleges szükségletein alapuló tevékenységétől várnak.

A program feltételezi, illetve megkívánja a fogvatartott és a nevelője közötti állandó személyes interakciót. A fiataloknak folyamatosan értékelniük kell a teljesítményüket, illetve a felelősségüket a tetteikért. Az értékelés során a hangsúlyt az „itt és most” szituációra helyezik, nem kívánják túldimenzionálni a múltbeli magatartást, azokat a megnyilvánulásokat, amelyekre nem terjedt ki a büntetés-végrehajtás hatásköre, illetve ellenőrzése.

A program feltételezi, illetve megkívánja a fogvatartott és a nevelője közötti állandó személyes interakciót. A fiataloknak folyamatosan értékelniük kell a teljesítményüket, illetve a felelősségüket a tetteikért. Az értékelés során a hangsúlyt az „itt és most” szituációra helyezik, nem kívánják túldimenzionálni a múltbeli magatartást, azokat a megnyilvánulásokat, amelyekre nem terjedt ki a büntetés-végrehajtás hatásköre, illetve ellenőrzése.

### *Alkalmazott módszerek*

**Egyenlők csoportja (Peer Group)** - a program során ennek a szervezeti formának, illetve módszernek van a legna-

gyobb hatása az egyén magatartására, viselkedésére (Department of Justice, 1989; 1. p.). A csoport-létnek, illetve a csoportfoglalkozásoknak kiemelt szerepet biztosítanak. Úgy szervezik a fiatalok intézetben belüli tevékenységének túlnyomó többségét, hogy abban szerepet kapjon a csoport, mintegy a társadalom leképeződése. Ilyen keretek között gyakorolják a döntéshozatalt, a csoport szintű engedélyezést, valamint a felelősség megállapítását.

### **Sport, rekreáció.**

A sport szervesen illeszkedik a teljes programba, annak teljes értékű alkotórésze.

**Integrált Tanulási Modell** (Integrated Learning Model).

Valamennyi lakóépület specializálódott valamilyen érdeklődési területre, egy-egy programra az átlagnál jobban koncentrálnak. A fiatalok elhelyezésekor az egyéni szükségleteket, az érdeklődési kört, valamint a személyre szabott biztonsgási előírásokat veszik figyelembe.

**Praktikus életismeretek - önállóságra nevelés.**

A fiatalok minden nap önmaguknak készítik el a reggelijüket, illetve hetente egyszer az ebédet és a vacsorát is, ők tartják tisztán az étellerüket és a személyes ruházatukat is. Túl azon, hogy az önállóság alapkövetelmény, tevékenység közben, valós élethelyzetben gyakorolják az önellátást, az „*életismeretek*” tárgykör bizonyos alkotóelemeit.

### *Ízelítő a speciális programokból*

**Döntéshozás képességének kialakítása, életismeretek elsajátítása** (Reasoning and Rehabilitation)

A program célja, hogy elősegítse a fiatalok fogvatartottak tudatos döntéshozatalának kialakítását.

A program során igyekeznek megtanítani az elítélteknek:

- olyan problémakezelési technikákat, amelyek végsősorban a saját személyes problémáik kezeléséhez is hozzájárulnak,
- nélkülözhetetlen szociális ismereteket,
- kommunikációs ismereteket,
- önbecsülés növelését,
- a racionális döntések meghozatalához szükséges olyan kognitív ismereteket, amelyek szükségesek a fiatalok társadalmi beilleszkedéséhez.

**Alkohol- és kábítószer fogyasztók speciális programja**

A csoportba tartozó fogvatartottak korábbi életvezetésének szerves részét képezte a kábítószer-, illetve alkoholfogyasztás.

A program során a fogvatartottak megismerik a különböző bódító szerek veszélyét, az egyén és a családi életére valamint a tágabb társadalomra gyakorolt káros hatását. A fiatalok megismerkednek a saját problémájuk felszámolásához szükséges ismeretekkel is, valamint bátorítást és segítséget kapnak a szenvedélyük legyőzéséhez.

A program egyik sajátossága, hogy kapcsolatba lépnek a fiatalok lakóközösségébe tartozó „*Alcoholic Anonymous*” és „*Narcotics Anonymous*” szervezetekkel, hogy ezzel is segítsék a szabadulók külső támogatását.

**Szexuális jellegű bűncselekményeket elkövetettek kezelése**

A nemiségre vonatkozó alapismeretek (biológiai, pszichológiai, szociális)



megszerzése után a fiatalokkal megpróbálják megértetni a szexuális bűncselekmények következményeit: a sértettekben kialakuló pszichés traumák egész életre szóló hatását, az elkövetők egy részének keserű élettapasztalatát, mert kisgyermekként már éltek át ilyen megrázkódást.

### *A kanadai modell jelentősége*

A kognitív tréning, a „kanadai modell” módszerének kidolgozása az utóbbi idők legnagyobb hatású újítása a korrekciós szakmán belül, a büntetés-végrehajtási korrekciós nevelés felfogásának és gyakorlatának világméretű megújítását eredményezte. Megoldásait olyan - szintén igen komoly nemzetközi elismertséggel rendelkező - országok vették át, mint Anglia, Wales, Finnország és újabban az Egyesült Államok (Huszár, 1997). Ígéretes lehetőséget nyújt a személyiség szervező-végrehajtó sajátosságcsoportjának fejlesztésén keresztül az egyéni aktivitás szociális alapirányának mérsékelt, vagy áttételes befolyásolására, de természetesen nem garantálhatja, hogy az egyén magatartása és tevékenysége a sokoldalú ismeretek, fejlett képességek és/vagy készségek megléte esetén társadalmilag értékes irányt vesz fel. Természetesen más a helyzet, ha az interperszonális problémák kezelését szolgáló ismeretek olyan szilárd rendszerbe

állnak össze, amelyek hosszú távon elősegítik például a társakkal kapcsolatos konfliktusok esetén a szociális megoldások kiválasztását. Tudjuk, hogy ilyen esetben már nem pusztán ismeretek egyszerű halmazáról van szó, de a kiinduláshoz nélkülözhetetlen alapismereteket nagyszerűen el lehet sajátítani a kognitív tréning során.

### *Konfliktuskezelés*

A kognitív tréning és a konfliktuskezelés elválaszthatatlan egymástól. Az alábbi ábra a konfliktusok egy lehetséges csoportosítását szemlélteti:

A kognitív tréninggel a feltárt és rendszerezett konfliktusok (Ruzsonyi, 1998) és azok kiváltó okai áttekinthetővé – és reményeink szerint – kezelhetővé válnak:

#### **Intrapersonális konfliktusok**

- » frusztráció, felfokozott érzelmek;
- » belső önábrázolás/önkép hiánya;
- » probléma megoldási sémák hiánya;
- » merev gondolkodás;
- » kialakulatlan értékrendszer;
- » kiszolgáltatottnak érzik magukat, feladják saját sorsuk irányításának igényét.

### **A destruktív életvezetés kialakulásáért felelős tényezők konfliktus modellje**

(Ruzsonyi, 1999)



**Intrapersonális**



**Interperszonális**



**Szociális**

**Interperszonális konfliktusok**

- » mások nézőpontját és érzelmeit nem értik;
- » reakcióik szokásszerűek;
- » hiányzik a célok elérésének körülmények elemzése;
- » a cselekedeteik várható következményeivel nem számolnak;
- » egocentrikus világszemlélet;
- » naivak, könnyen manipulálhatóak.

**Szociális konfliktusok**

- » nem értik a szociális magatartás lényegét, szélsőségesen önzőek;
- » csak a rövidtávú haszonra koncentrálnak;
- » hiányzik a társadalmi adaptáció proszociális módjának mintája;
- » felnőtt és társkapcsolataik szegényesek;
- » szociális döntéseik nem megfelelőek;
- » a különböző szerepeket nem fogadják el;
- » ítéletalkotásuk szélsőséges és kiélezett, cselekvésük impulzív.

**Kognitív hiányosságok és a bűnözés**

A konfliktuscsoportok és a hátterükben megbűvó kognitív hiányosságok számbavétele nemcsak azok felszámolását segíti elő, hanem lehetőséget kínál a kognitív hiányosságok és a bűnözés közötti összefüggések áttekintésére is:

- » a bűnelkövetők jelentős részének gondolkodása hangsúlyozottan konkrét, absztrakcióra képtelenek;
- » a szabályok és törvények szükségességét nem látják be;
- » akadályozva van a szociális adaptációhoz elengedhetetlenül szükséges kognitív készségeik kifejlődése.

Hangsúlyozni kell azonban – és a kutatások is figyelmeztetnek erre –, hogy a fenti hiányosságok az elítéltek meghatározó többségénél ugyan tetten érhetőek, azonban nem jellemzőek egyformán valamennyi fogvatartottra. Vannak közöttük olyanok, akiknek a gondolkodási képessége kifogástalan, sőt néhány esetben az átlagot messze meghaladó (Ross, 1989).

Gondolkodási deficit ugyanakkor nemcsak a bűnelkövetők körében mutatható ki. A bűnözői magatartás csak az egyike azoknak az életvezetési problémáknak, melyek kapcsolatban vannak a hibás, illetve a nem megfelelő fejlettségű gondolkodással.

Széles körben találtak olyan más jellegű problémát, amely kialakulásának, illetve meglétének egyik alapvető faktora szintén a gondolkodási deficit. Ilyen például a gyerekek érzelmi zavarra és magatartási problémái, a serdülők irányításának problémái, alkohol- és kábítószer fogyasztás, elhízás, tartós munkanélküliség, depresszió, az öngyilkosság és a nem kívánt terhesség.

A problémakör tárgyalásakor feltétlenül szem előtt kell tartani azt is, hogy számtalan intelligens, jól beilleszkedő és szociálisan produktív személynél találtak olyan kognitív hiányosságot, amelyeket jellemzően a fogvatartottak körében mutattak ki (Ross & Fabiano, 1985).

A fentiek is bizonyítják, hogy alapvető hiba lenne a kognitív deficitre úgy tekinteni, mint a bűnözés okára (Ross, 1989). Véleményünk szerint ugyanakkor legalább akkora hiba lenne, ha a korrekciós nevelési tevékenységrend-



szer kialakításánál nem helyeznénk kel-  
lő súlyt a fogvatartottaknál jellemzően  
megtalálható kognitív hiányosságokra -  
természetesen nem túldimenzionálva az  
összefüggéseket.

### V. Összegzés

#### *A különböző típusú végrehajtási formák lényegi párhuzamosságai*

A **rehabilitáció, mint központi  
célkategória** jelen van valamennyi  
elemzett ország gyakorlatában, a prog-  
ramok kidolgozói a kezelés eredmé-  
nyeképpen elképzelhetőnek tartják a  
beutalt bűnelkövetők eltérítését a bü-  
nözői pályafutástól. Pedagógiai szem-  
pontból ugyanakkor elgondolkodtató,  
hogy a csizma-tábori végrehajtási for-  
ma nem direkt módon készít fel a „*kin-  
ti világba*” történő beilleszkedésre,  
ugyanis a programban sulykolt vak en-  
gedelmesség teljes egészében szemben  
áll a társadalom által preferált tulaj-  
donságokkal; a vállalkozó, önálló és  
felelős döntést hozó polgár eszményké-  
pével. Valószínűsíthető, hogy a csiz-  
ma-táborok hatásrendszerükben az el-  
rettentő elemek hangsúlyozásával a  
kriminális életút kialakulását kívánják  
megtörni, és ezzel szolgálják - áttételes  
formában - a rehabilitációt.

További megegyezés, hogy a **keze-  
lés viszonylag rövid időtartamú**<sup>9</sup>. Ál-  
lásponthoz szerint ez a fiatalokra nézve  
komoly veszélyforrás, mert egy hat hó-  
napnál rövidebb program képtelen tar-  
tós pedagógiai hatást gyakorolni a ma-  
gatatartásra, az intézeti tartózkodás po-  
zítív hatásai eleve behatárolttá válnak.  
Ugyanakkor a fiatalok társadalomból  
történő erőszakos kiemelése hozzájá-

rulhat a bűnözői én tudat kialakulásá-  
hoz, valamint a társadalmi megbélyeg-  
zetség rögzüléséhez.

A **személyes példaadás** módszeré-  
nek alkalmazását valamennyi intézeti  
típusnál megtaláljuk. A neo-treatment  
végrehajtási formánál a nevelő tényle-  
ges partneri viszonyban van a fiatalok-  
kal - és így mintegy szükségletkielégí-  
tő szerepet tölt be -, reális esély van ar-  
ra, hogy magatartás- és tevékenység-  
formáit átveszik és utánozzák. Az igaz-  
ságszolgáltatási koncepciót megvalósí-  
tó csizma-táborokban azonban a felnőtt  
alkalmazottak autokratikus, korlátozó  
szerepet töltenek be, amely természet-  
szerűen elriasztó és ellenállást ébresztő  
hatást fejt ki. További kifogásom az ál-  
taluk közvetített „*példával*”, hogy az  
kizárólag agresszivitást és érzéketlen  
brutális keménységet képvisel, illetve  
testesít meg. Ebből az aspektusból csak  
remélhetem, hogy a mintául felkínált  
magatartási séma nem épül be a fogva-  
tartottak - generálisan amúgy sem tel-  
jesen ép - személyiségébe.

A **közösség tevékenysége**, mint az  
indirekt pedagógiai hatásrendszer for-  
rása jelentős szerepet kap a program-  
ban. A neo-treatment és az intervenció  
formák esetében a fiataloké a neve-  
lési csoporton belül különböző felada-  
tokat kapnak, amelyek teljesítése hoz-  
zájárul az adott fiatal helyzetének ala-  
kulásához és a csoport presztízsének  
növeléséhez. A kölcsönhatások és in-  
terakciók jelentősége közismert a sze-  
mélyiség formálásában (Pataki, 1967).  
Hong Kongban is előfordul, hogy cso-  
porton belüli feladatot kapnak a fiata-  
lok, azonban ezek a feladatok nem  
ágyazódnak szociális vagy csoportkon-

textusba, így teljesítésük nem segíti elő a – társadalmilag legértékesebb - közösségre konstruktív magatartás- és tevékenységformák kialakulását.

Az utolsó táblázat a fiatalkorú bűnelkövetők kezelésére létrejött legjel-

lemzőbb végrehajtási formák sajátosságait foglalja össze.

*Dr. Ruzsonyi Péter*

Kezelési célok	Represszív	Intervenciós	Neo-treatment
Korrekciós célok	Megtorlás, elrettentés	Rehabilitáció, büntetés	Rehabilitáció
Időtartam	Határozott/határozatlan	Határozott	Határozott
Pozitív pedagógiai módszerek	Progresszív rendszer., világos szabályok, szokásformálás, értékelés, példaadás	Beavatkozás igénye, szakképzés, értékelés, támogatás	Partneri viszony, kognitív tréning, „kihívások”, szükségletek, intim szféra
Negatív kezelési eljárások	Megalázás, az egyéniség elfojtása, teljes uniformizálás	Együtműködés hiánya, személyiségformálás háttérbe szorul	Kétszintű rendszer, privát tárgyak hiánya

## Jegyzetek

<sup>1</sup> A sorozatot a TV2 kereskedelmi csatornán 2001-ben mutatták be „Börtönvilág” címmel. Rendező: Péterfalvi László, operatőr: Horkai Pál. A szerző szakértőként és riporterként vett részt a forgatáson.

<sup>2</sup> Az ifjúságvédelmi koncepció álláspontja szerint a bűnözés okaira nem ható megtorló állami fellépés a bűnözés újabb, súlyosabb reakcióját indukálja és így végső soron önnön céljai ellen hat. Az irányzat a pozitív, az elkövető integrálásával járó reszocializációt tűzi céljául, amelynek folyamatát a deformálódott személyiségjegyek módosításával tartja megvalósíthatónak, mégpedig úgy, hogy az elítélt maga fedezze fel személyiségének negatívumait és nyíljék lehetőség számára, hogy önmaga találjon rá a társadalmilag is elfogadható megoldásra.

<sup>3</sup> Az igazságszolgáltatási koncepció a nevelés, a kezelés túlnyomóan speciálprevenatív beavatkozása ellenében a büntetőjog klasszikus elveit képviseli és kitar az általános megelőzés, a tetterányos felelősségi rendszer és formális eljárás mellett.

<sup>4</sup> Maslow a személyiség fenomenológiai megközelítésének különböző változatai közül a humanisztikus pszichológia kiemelkedő képviselője. Elmélete szerint a szükségleteknek létezik egy hierarchiája, mely alapvető biológiai szükségletektől azon komplexebb pszichológiai motivációkig terjed, melyek csak akkor válnak fontossá, ha az alapvető szükségletek már kielégülést nyertek.

<sup>5</sup> A kognitív-szociális kompetencia definíciója: a kognitív-szociális kompetencia egy információ feldolgozáson alapuló (kognitív) folyamat eredményeként létrejövő sajátosságcsoporthoz, amelynek célja a személyes (önmaga stabilizálása) és szociális kompetencia (együttélés, tágabb közösséget, a társadalmat szolgáló viselkedés) megterem-



tése. Más szavakkal: a kognitív-szociális kompetencia egy olyan személyes és szociális készenléti állapotot jelent, amely elégséges alapot biztosít a humán funkciók kibontakoztatására. A személyiség szociális működésének, viselkedésének, fejlődésének egyik feltétele és eszköze. Alkotórészei: konfliktuskezelés (intrapersonális, interperszonális és szociális konfliktuskezelés) és életismeretek. Erkölcsi töltése: Ez a sajátosságcsoport már hordoz erkölcsi diszpozíciót, azonban ennek kiteljesedése csak az önfejlesztő és a közösségfejlesztő aktivitás gyakorlása során valósul meg.

<sup>6</sup> Az Auburn Börtönben bevezetett katonai rezsimű jellemzői: a fogvatartottaktól elvárták, hogy lesüssék a szemüket, hogy zárt alakzatban, lépéstartással menetljenek. Egymás között nem beszélhettek, valamint a kommunikáció bármely más formája is tilos volt számukra. Előírták az állandó tevékenységet, melyet szoros ellenőrzés mellett végeztek.

<sup>7</sup> Kivételesen kerülhettek fiatalkorúak a felnőttek számára működő büntetés-végrehajtási intézetbe, ha az elkövetett bűncselekmény annyira súlyos volt, hogy a bíróság más lehetőséget nem látott. Az ilyen esetekben az ítélet időtartama meghaladta a 18 hónapot.

<sup>8</sup> Az „általános adottságok” megítélésekor az európai gyakorlatból indultunk ki. Igyekeztünk nem a legszegényebb és nem is a leggazdagabb országok közül választani. Az NSZK esetében nem is az ország lehetőségeiből, hanem a büntető igazságszolgáltatásra és azon belül is a börtönökre fordított kiadásokból, valamint a társadalom bűnnel és a bűnelkövetőkkel kapcsolatos nézeteinek „átlagossága” volt a választás tényleges indoka.

<sup>9</sup> Esetünkben az egy évnél rövidebb ideig tartó szabadságvesztés büntetést tartjuk „rövid időtartamúnak”.

## Felhasznált irodalom

**Bábosik, I.** (1987): *Jellemformálás és jellemfejlődés*. Tankönyvkiadó, Budapest

**Bereczki, Zs.** (2001): *Az eurokonform büntetés-végrehajtás megvalósításáért*. In.: A magyar büntetés-végrehajtás millenniumi konferenciája. BVOP, 167-170. p.)

**Brosnan, J.** (2001): *Speciális elítélts csoportok az irországi börtönrendszerben*. In.: A magyar büntetés-végrehajtás millenniumi konferenciája. BVOP, 157-165. p.

**Burkiewicz, B.** (2001): *Rövid áttekintés a kisebbségek helyzetéről a cseh börtönrendszerben*. In.: A magyar büntetés-végrehajtás millenniumi konferenciája. BVOP, 99-104. p.

**Cheng C.** (1993): *Development in the Treatment and Rehabilitation of Offenders - The Hong Kong Experience*. Correctional Services Department Hong Kong

Correctional Services Department (1985): *Evaluation Report on the Detention Centre* (Young Offenders Section), Hong Kong

Council of Europe (1967) *Short-term methods of treatment for young offenders.*, Strasbourg, 37-85. p

**Csóti, A.** (2001/A): Zárszó. In.: *A magyar büntetés-végrehajtás millenniumi konferenciája.* BVOP, 205-207. p.

**Csóti, A.** (2001/B): *A magyar büntetés-végrehajtás előtt álló kihívások.* In.: *A magyar büntetés-végrehajtás millenniumi konferenciája.* BVOP, 75-79p.

Department of Justice, Correctional Services Division (1989): *Program Overview - Young Offender Institutions*, Halifax

**Düinkel, F.** (1990): *Freiheitsentzug für junge Rechtbrecher. Situation und Reform, von Jugendstrafe, Jugendstrafvollzug, Jugendarrest und Untersuchungshaft in der Bundesrepublik Deutschland und im internationalen Vergleich.* Bonn, 509-583. p. Idézi: Lörincz, 1993

**Gendreau, P. - Ross, R.R.** (1979): *Effective Correctional Treatment: Bibliotherapy for Cynics.* *Crime & Delinquency*, 1979, 25, p.463-489

**Gendreau, P. - Ross, R.R.** (1987): *Revivication of Rehabilitation: Evidence from the 1980s.* *Justice Quarterly*, 1987, 4, p.349-407

**Goffman, E.** (1974): *Asylums /I./* Pinguen, London

Hong Kong Prisons Department (1981): *An Evaluation of the Detention Centre.* Programme Research Project

**Huszár, L.** (1997): *Utijelentés a Kanadában és az ACA 127. kongresszusán járt magyar delegáció tapasztalatairól,* BVOP. Archivum, Kézirat

**Ingstrup, O.** (2001): *Életkörülmények a börtönökben és a populációmenedzsmen.* In.: *A magyar büntetés-végrehajtás millenniumi konferenciája.* BVOP, 57-64p.

**Johnson, R.** (1987): *Hard Time.* Monterey, 35-41. p

**Lörincz, J.** (1993): *A fiatalokúak szabadságelvonással járó büntetőjogi szankcióinak végrehajtása.* Kandidátusi értekezés, Budapest

**MacKenzie, D. L. - Parent, D. G.** (1992): *Boot Camp Prisons for Young Offenders*

**Marlette, M.** (1991): *Boot Camp Prisons Thrive.* In: *Corrections Compendium*, 1991: January 6. p.

**Marlowe, D. H.-Martin, J. A.-Schneider, R.J.-Ingraham, L.-Vaitkus, M. A.-Bartone, P.** (1988): *A Look at Army Training Centers: The Human Dimensions of Leadership and Training.* Washington, DC: Department of Military Psychiatry, 11-12. p.

**Martinson, R.** (1974): "What Works? Questions and Answers about Prison Reform." *The Public Interest*, 1974. 35: 22-54

**Maslow, A. H.** (1970): *Motivation and Personality* (2nd edition) New York, Harper and Row

**McKelvey, B.** (1977): *American Prisons: A History of Good Intentions.* Montclair, NJ: Patterson Smith, 14. p



**Meachum, M.** (1990): *Boot Camp Prisons: Pros and cons*. Paper presented at the annual meeting of the American Society of Criminology, Baltimore. Idézi: MacKenzie – Parent, 1992

**Merryfinch, L.** (1981): *Militarization/Civilization*. In: *Loaded Questions: Women in the Military*, Ed.: Chapkis, W., Transnational Institute, Washington, DC, 1981. 9. p.

**Morash, M. - Rucker, L.** (1990): *A critical look at the idea of boot camp as a correctional reform*. *Crime & Delinquency*, 1990: 36. 2. p.

**Osler, M. W.** (1991): *Shock Incarceration: Hard Realities and Real Possibilities*. *Federal Probation*, March 1991, 34-42. p.

**Parent, D. G.** (1993): *Boot Camps Failing to Achieve Goals*. In.: *Overcrowded Times*, August 1993, 11. p.

**Pataki, F.** (1967): *A nevelési folyamat megszervezésének módszertana*. In.: *Nevelőmunka az általános iskola 5-8. osztályában*. (Szerk.: Pataki, F. - Tóth, L. - Hunyady, Gy.) Tankönyvkiadó, Budapest, 147. p.

**Rentzmann, W.** (2001): *Speciális fogvatartotti csoportok*. (In.: *A magyar büntetés-végrehajtás millenniumi konferenciája*. BVOP, 129-144. p.

**Reynolds, B.** (1996): *Korrekciós szolgálat. Kockázatértékelés és rehabilitáció Kanadában*. *Börtönügyi Szemle* 1996/3. 20-28. p.

**Ross, R.R.** (1989): *Time to Think: A Cognitive Model of Offender Rehabilitation & Delinquency Prevention*. Research Summary, Department of Criminology, University of Ottawa, Ottawa

**Ross, R.R. - Fabiano, E.** (1985): *Time to Think: A Cognitive Model of Delinquency Prevention and Rehabilitation*. Institute of Social Science & Arts, Inc.

**Ruzsonyi, P.** (1998): *A konstruktív életvezetés megalapozása fiatalok között*. Bölcsészdoktori disszertáció, ELTE Pedagógia PhD Iskola, Budapest

**Shek, L. B.** (1993): *A brief outline on the treatment of special categories of offenders in Hong Kong*. Correctional Services Department, Headquarter, Hong Kong, Kézirat

**Wamsley, G. L.** (1972): *Contrasting Institutions of Air Force Socialization: Hapenstance or Bellwether?* In: *American Journal of Sociology*, 1972. 78: 401. p.

**Wilkins, L. T.** (1969): *Evaluation of penal measures*. New York, Random House

**Williams, M.** (1988): *Boot Camps and the "Short, Sharp Shock"*. HMSO Regimes Research and Development Section, Unpublished report. 2. p.

# A fiatalkorúak büntetés-végrehajtása Magyarországon és a Fiatalkorúak Regionális Büntetés-végrehajtási Intézetében

A fiatalkorúak szabadságvesztésének végrehajtását törvények, jogszabályok, belső rendelkezések és a magyar büntetés-végrehajtás lehetőségei határozzák meg.

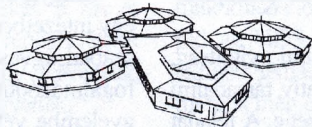
A magyar büntetés-végrehajtásra, a fiatalkorúakra vonatkozóan is megállapítható, hogy a működés törvényes, az ellátás megfelelő.

Magyarországon a Btk. szerint „*fiatalkorú az, aki, a bűncselekmény elkövetésekor 14. életévét betöltötte, de a 18-at még nem*”. A Btk. VII. fejezet 107-121 §. foglalkozik a fiatalkorúakkal.

A szabadságvesztés végrehajtását fiatalkorúak börtönében vagy fogházában kell végrehajtani a bűncselekmény jellegétől és időtartamától függően. A 16. életévét be nem töltött fogvatartottra egy ítéletből legfeljebb 10 év, a 16. életévét betöltött fogvatartottra 15 év szabható ki.

A 21. életévét betöltött fiatalkorú fogvatartott újbóli (nagykorú) fokozatának megállapítására a bv. bíróhoz előterjesztést kell tenni a bv. intézetnek, aki a Btk., valamint a bv. intézet javaslata alapján dönt arról, hogy a további végrehajtást milyen jellegű intézetben kell végrehajtani.

A fiatalkorúakra a Bv. tvr. szerint is speciális jogszabályok vonatkoznak. Ezt a 1979. évi 11-es törvényerejű rendelet, valamint az azt módosító 1993-as XXXII-es törvény, a



6/1996-os IM rendelet VII. cím 207-220§-a szabályozza. Eszerint kiemelt figyelmet kell fordítani a fiatalkorú fogvatartott életkori sajátosságaira, oktatá-

sára, szakképzésére. Olyan programokat kell szervezni, amelyekben előtérbe kerül a fiatalkorú fogvatartottak személyiségének fejlesztése.

Az európai normákat, ajánlásokat ismerjük, és a lehetőségekhez mérten adaptáljuk a magyar gyakorlatba. A magyar büntetés-végrehajtás legnagyobb problémája a zsúfoltság: mintegy 11 ezer férőhelyen több mint 17 ezer főt tartunk fogva.

A fiatalkorúak elhelyezése is összességében zsúfolt, az intézetek nagy része nem a fiatalkorúak fogvatartására épült. Az összes fogvatartotti létszámból 480 fő a fiatalkorú, amelyből 459 fő férfi és 21 fő női fogvatartott.

A fiatalkorúak jogerős büntetésüket a Tököli Fiatalkorúak Bv. Intézetében és a Fiatalkorúak Regionális Büntetés-végrehajtási Intézetében Kecskeméten töltik, valamint a 11 fő női elítelt a Pálhalmi Országos Büntetés-végrehajtási Intézet egységében.

113 fő fiatalkorú fogvatartott az ország többi büntetés-végrehajtási intézetében van előzetes letartóztatásban a felnőtt korúaktól ugyanakkor elkülönítve, de nem önálló intézetben. A zsúfoltság különösen az előzetes letartóztatást fogatosító intézetekben jelentkezik.



A fiatalok fogvatartottak több mint 1/3-a előzetes letartóztatott, jogerős börtön-fokozattal rendelkezik 159, fogház fokozattal pedig 163 fő.

A fiatalok büntetés-végrehajtását a rájuk vonatkozó speciális jogszabályok részletesen meghatározzák. Meghatározó a büntetés érvényesítése mellett az önállóság, az aktivitás fejlesztése, a szabadulás utáni életre való felkészítés, társadalmi és családi kapcsolatok erősítése.

Rendkívül fontos a társadalmi nyitottság, az együttműködő egyházi karitatív, társadalmi és gazdasági szervezetek segítsége. A feladat végrehajtása során kiemelt szerepet kap, hogy a fiatalok a lakóhelyéhez közel töltsék le büntetésüket, és az egyszemélyes elhelyezésre való törekvés. A foglalkoztatás az oktatás, a szakképzés szervezése, a büntetés alatti programok biztosítása, felajánlása.

A fiataloknál még hangsúlyozottabb szerepet kap – életkorukból adódóan is – az életre történő felkészítés, sok esetben az alapvető dolgok, így a kulturált viselkedés szabályainak megismerése, a kommunikációs készség kialakítása.

Az életkorból adódóan másként kell a fiatalok konfliktusait kezelni és a jogszabályi kereteken belül a személyzet felkészítését, feladat végrehajtását megoldani, mint a felnőtt korú fogvatartottaknál.

Egyik legfontosabb alapelvünk, a megfelelő programok, felajánlása, biztosítása.

Mindenképpen szükséges figyelembe venni az oktatás, a szakképzés kínálati lehetőségeit. Ennek érdekében a társadalom számos területével napi kapcsolatot tartunk fenn: középiskolákkal, szakképző intézetekkel, oktatást végző szervezetekkel, egyházakkal, lakóhelyük szerinti önkormányzatokkal, karitatív szervezetekkel és nem utolsósorban a családdal.

Feladatainkat a fiatalok megismerése után tervezzük meg. Mindenképpen fel kell tárunk a bűncselekményt előidéző okokat a prevenció, az ismételt elkövetés megelőzésének lehetőségeit, a szabad életre történő felkészítés egyéni alternatíváit.

Életkorukból adódóan rendkívül fontosak a közösségi programok, de legalább annyira fontosak az egyéni foglalkozások is.

Magyarországon 1997-ig csak Tökölön, egy intézetben hajtották végre a fiatalok szabadságvesztését. A '90-es évek közepén fogalmazódott meg az európai ajánlások figyelembe vételével, hogy régióként épüljön fiatalok intézete. A büntetés-végrehajtás hosszú távú fejlesztési koncepciójának köszönhetően további terv Pécs és Budapest környékén hasonló régiós intézetek megépítése. Ehhez a tervhez kapcsolódóan 2002. március 27-én került átadásra a szirmabesenyői intézet.

Kecskeméten 1996-97-ben épült fel a Fiatalok Regionális Büntetés-végrehajtási Intézete, melyben döntően 4 megyéből kerülnek elhelyezésre az elítéltek.

Az intézet szakmailag önálló, feladatainak ellátásakor szorosan kapcsolódik a Bács-Kiskun Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetéhez. Az építéskor az európai normák ismerete mellett a svájci és a német tapasztalatokat is figyelembe vettük.

Az intézet 30 fő egyszemélyes elhelyezését biztosítja, 10-10 fős lakóegységenkénti differenciálásra alkalmas. A közel 4 éves működési tapasztalatok beváltották a hozzájuk fűzött reményeket.

A régiós szerepből adódóan a családi kapcsolatok erősebbek, mint az országos átlagban. A gyámhivatalokkal, pártfogókkal személyes kapcsolatokat alakítottunk ki.

Az együttműködő, segítő szervezetekkel rendszeres a kapcsolattartás. A 20 fős sze-

mélyzet szakmai önállósággal koordinálja az intézet tevékenységét. A munkavégzés során a szakági területek nem különülnek el, mind erősebb a csoport munka.

Gyümölcsöző kapcsolatot alakítottunk ki a fiatalokkal foglalkozó civil szervezetekkel, iskolákkal, önkormányzatokkal. Több nemzetközi konferenciát is szerveztünk.

A befogadással egy időben készítjük el az egyéni kezelési, nevelési terveket, a kis és nagycsoportos foglalkozások rendszerét. A szabadidős programokat is úgy tervezzük, hogy azok ismeretszerzők is legyenek.

Az elmúlt 4 év alatt összesen 12 fő járt, illetve jár középiskolába. Mintegy 60 fő szerzett különféle szakmákban képesítést. (számítógép-kezelő, vegytisztító, rongyszőnyegszívó, gipsz-stukkókészítő, gyorsétkeztető).

Elértük, hogy csak a rövid büntetési idejűek és az előzetes letartóztatottak nem vesznek részt szervezett oktatásban. Az oktatási, képzési feladatokban rendkívül nagy segítséget jelent, hogy a helyi tanítóképző főiskolával és a középiskolával együttműködési megállapodásunk van, melyek nemcsak az oktatásban, hanem a korrepetálásban is közreműködnek.

A foglalkoztatás, az életre felkészítés nagyon fontos eleme a munkáltatás valamilyen formája. Valamennyi fogvatartott dolgozik, hosszabb, rövidebb munkaidőben (konyhai kisegítő, mosodai dolgozó, cipőfelsőrészvarró, iratgyűjtő készítő, stb.).

A jó magaviseletű első büntetésüket töltő elítéltek külső munkahelyen, felügyelet mellett, együtt dolgoznak építkezésen, műanyagüzemben, fémcsiszolóban. Itt már megismerik a polgári élet normáit, körülményeit. Ezzel is segíteni kívánjuk a szabad életre történő felkészítésüket. Amennyiben 21. életévük után is le kell tölteniük a büntetést, akkor azt a fiatalkorú intézet mellett lévő Bács-Kiskun Megyei Büntetés-végrehaj-

tási Intézet II. egységében a felnőttek között töltik tovább. Dolgoznak, illetve tanulnak szabadulásukig.

Az alapprogramok mellett az életre felkészítés miatt is rendkívül fontos, szakköri és egyéb programokat valósítottunk meg: háztartási ismeretek, közlekedési alapismeretek, kézműves szakkörök, növény- és virágtermesztési foglalkozások. A szabadidőre terveztünk külső előadókkal felkészítő előadásokat, pld. az AIDS Magyarországon, a polgári élet aktuális témái, neves művészeket, előadókat hívtunk meg ezeknek az előadásoknak a megtartására.

Hangsúlyos szerepet kapnak az ünnepi rendezvények: Egészségnap, Művészetek Napja, Költészet Napja, állami ünnepek. Nemzetközi-illetve országos hírű sportolókat, sportvezetőket, művészeket hívtunk meg a példamutatás miatt is.

A szabad életre felkészítést segíti az is, hogy önálló könyvtárat tudtunk létrehozni együttműködő szervezetek segítségével.

Az egyéniesítés alapján csoportos kimaradásokat szerveztünk színházba, moziba, kiállításra, fesztiválokra, sportrendezvényekre.

Az elmúlt 4 év kiemelt eredményeiről már eddig is szóltunk, de hangsúlyozzuk, hogy mindenképpen előnyös az egyszemélyes elhelyezés, a programok felügyelettel történő szervezése, hiszen a verekedés, a bántalmazás ebben az intézetben ismeretlen.

A folyamatos kezelési programok eredményeképpen, a sok kérelem mellett, panaszszal a legritkább esetben fordultak az intézet vezetéséhez.

4 év alatt megbizonyosodhattunk, hogy a fiatalkorúak élettapasztalat nélkül sokszor torz felkészültséggel kerülnek börtönbe, így – véleményünk szerint – őket nem nevelni kell, hanem a tisztességes emberi életvitelre, magatartásra kell megtanítani.



Többször is megállapítottuk, hogy a felnőtt testben gyermeki szellem lakozik és sokszor a torz fejlődés jelei is megmutatkoznak.

Az is tény, hogy mindegyikük formálható valamilyen mértékben, és egy idő után erősen kötődnek a személyzethez.

Különösen fontos az érzelmi nevelés, amelyben az egyházak segítenek a legtöbbet.

A serdülőkor problémái még hatványozottabban jelentkeznek, mint a polgári

életben, hiszen hiányoznak a szülői kapcsolatok.

Az eredmények eléréseért a legtöbbet a fiatalokkal foglalkozó, jól képzett személyzet tud tenni. A jövőre nézve is legelső feladatnak tartjuk munkatársaink szakirányú felkészítését a fiatalokkal való foglalkozásokra.

*Tüske János—  
Szabó Mihály*

Összes fogvatartott az intézetekben:	17 214 fő
Európai normák alapján elhelyezhető:	10 759 fő
Fiatalkorúak létszáma:	480 fő
férfi:	459 fő
nő:	21 fő

### Fokozat szerinti összetétel

Fiatalkorúak Börtön:	159 fő
Fiatalkorúak Fogház:	163 fő
Nem jogerős ítélettel:	20 fő
Előzetes letartóztatott:	138 fő

### Fiatalkorúak elhelyezése:

Fiatalkorúak Intézete, Tököl:	326 fő
Fiatalkorúak Regionális Intézete, Kecskemét:	30 fő
Pálhalmi Országos Intézet egysége	11 fő
Felnőtteket fogvatartó intézetekben (előzetesek, tárgyaláson)	113 fő

### A fogvatartottak életkor szerinti megoszlása:

14-17 éves	2 fő
17-18 éves	10 fő
18-19 éves	8 fő
19-21 éves	10 fő

### Elítéltek ítéleti idő szerinti megoszlása:

10 év vagy több	7 fő
5-10 év között	4 fő
3-5 év között	2 fő
2-3 év között	5 fő
1-2 év között	7 fő
6 hónap – 1 év között	3 fő
1 hónap – 6 hónap között	2 fő

### Fogvatartottak bűncselekmény szerinti megoszlása:

Emberölés	9 fő
Rablás	9 fő
Lopás	6 fő
Garázdaság	1 fő
Testisértés	1 fő
Visszaélés bankkártyával	1 fő
Visszaélés kábítószerrel	3 fő

## *A fiatalkorúak büntetés-végrehajtása a XX. század első felében*

### *A fiatalkorúak a Csemegi-kódex szabályozásában*

A klasszikus büntetőjog talaján álló **Csemegi-kódex**ben a fiatalkorúak büntetőjogi helyzetét szabályozó rendelkezések így a büntetési rendszer és a büntetés-végrehajtás tekintetében lényegében azonosak voltak a kódex általános, a felnőttekre vonatkozó szabályozásával.

Ez az azonosság többek között azt jelentette, hogy a 12-16 éves fiatalkorúak ugyan a felnőtteknél enyhébb (fegyház helyett börtön, börtön helyett fogház, fogház helyett elzárás), de nem másfajta szabadságvesztés-büntetési nemek voltak alkalmazhatók, végrehajtásuk pedig a felnőttekkel azonos intézetekben de azoktól elkülönítve történt. A 16. életév feletti elítéltek pedig már semmiféle megkülönböztető bánásmódban nem részesültek.

A kódex azonban a fiatalkorúaknak egy új büntetőjogi jogkövetkezményét vezette be: a javítóintézetet. A kódex szűkszavú rendelkezései mindössze arra terjedtek ki, hogy a fogházra ítélt, de életük 20. életévét túl nem haladott egyénekre nézve megengedi, hogy fogházbüntetésükből hat hónapot, amit különben magánelzárásban kellene kitölteniük, javítóintézetben töltsenek, illetve a 12-16 éves korban lévők, ha a bűncselekmény bűnösségének felismerésére szükséges belátással nem bírnak, javítóintézetbe helyezhetők, de ott 20. életévükön túl nem tarthatók.

A javító-nevelés az eleinte kedvezőtlen fogadtatása ellenére a fiatalkorúak máig

funkcionáló intézménye lett. Bevezetését és fennmaradását számos tényező segítette. A XIX. század utolsó évtizedeiben már világossá vált, hogy a gyermek- és fiatalkorúak növekvő kriminalitása átfogó szociálpolitikai intézkedéseket sürget. Felismerték, hogy a fiatalkori bűnözés ellen nem elegendő a büntetőjogi represszió, olyan állami beavatkozásra is szükség van, amely megelőzi, megakadályozza a fiatalok kriminálissá válását. E célt szolgálták azok a kezdeti törekvések, amelyek a szervezett gyermekvédelem ügyének felkarolására irányultak, továbbá e törekvések jegyében került előtérbe a fejlettebb nyugat-európai államokban már széles körben elterjedt javítóintézet gondolata.

A **Csemegi-kódex** hatálybalépésekor, a nyugat-európai államok többsége a javítóintézetet (javítóház, javító iskola stb.), a belátási képességgel (discernement) nem rendelkező fiatalkorú bűnelkövetők befogadására alkalmazta. Általános felfogás a serdülőkort a problematikus beszámítás életkorának tekintette. *„Az a fiatal, aki a cselekménye bűnösségének felismerésére szükséges belátással nem rendelkezett, büntetésre nem volt ítélhető, de javítóintézetbe helyezéséről kellett gondoskodni, ha a rosszra való hajlama, elhanyagolt vagy helytelen nevelése, vagy szomorú családi és társadalmi helyzete miatt eddigi életviszonyai közé a szellemi és erkölcsi romlás veszélye nélkül vissza nem bocsátható.”*

E felfogás tehát a javítóintézetet nem tekintette büntetésnek, hanem olyan preventív beavatkozásnak, amely alkalmas a fiatalko-



rú életpályájának idejekorán történő kiigazítására. A beavatkozás egyik feladata volt kiemelni a fiatakorút addigi káros környezetéből, másik követelménye pedig a korábbi hibás nevelés sikeres korrekciója volt. A javítóintézetek elsődlegesen szociálpolitikai fogantatását jelzi, hogy keletkezésük korai időszakában nem csupán bűncselekményeket elkövető, hanem elhagyott, csavargó, vagy a szülők kérelmére beutalt fiatakorúak befogadását is ellátta.

Az első javítóintézet létesítésére 1884-ben került sor Aszódon, ezt követte 1886-ban a kolozsvári, 1890-ben a rákospalotai (lányok részére), 1895-ben a székesfehérvári, végül 1903-ban a kassai javítóintézetek felállítása. Az öt intézet befogadóképessége mindössze 980 férőhely volt, elhelyezési gondok azonban csak a 90-es évektől jelentkeztek (Finkey Ferenc megítélése szerint ekkor a fiatakorú bűnelkövetők létszáma már 8-10. 000 körül ingadozott). Az elhelyezés ekkortól egyre növekvő nehézségeit tetézte, hogy megfelelő számú intézet nem lévén javítóintézetek fogadták be a bíróság által beutalt bűnelkövető fiatakorúakon kívül a szülők vagy a gyám kérelmére azokat a fiatalokat is, akiknél huzamosabb ideig tartó kényszernevelés mutatkozott indokoltnak.

A javítóintézetek az Igazságügyi Minisztérium felügyelete alatt álltak, élükön a kinevezett igazgatóval. Az intézet tisztii személyzetéhez a családfők, a tanítók, a lelkészek, az orvos, gondnok és a tisztii írnok tartoztak. Az intézet működésének minden lényeges kérdésében a havonta üléselő házi tanács foglalt állást. Tagjai az igazgató elnökletével, az intézet egész tisztii személyzete voltak. Az intézeti tanács meghallgatása alapján döntött az igazgató többek között a növendékek munkajuttalom-díjának megál-

apításáról, kísérleti kihelyezésükről, továbbá a növendékek nevelése, munkáltatása során felmerülő bármilyen kérdésben.

A javítóintézetekbe 1884-1898 között 1291 növendéket fogadtak be. A befogadás 30, 8 %-a szülő vagy gyám kérelmére, a többi esetben hatósági rendelkezésre vagy bírói ítéletre történt. Az átlagos tartási időtartam 2, 9 év volt. A növendékek közül 447 főt kísérletileg, a többit véglegesen bocsátották el.

A javítóintézetek határendszerre minden kezdetlegessége és hiányossága ellenére pedagógiai tartalmú volt. Az intézetek megjelenése egyszeriben felpezsdítette a pedagógusok, pszichológusok érdeklődését, akik lendületes fejlődésben lévő tudományuk egyik alkalmazási területét vélték felfedezni a bűnelkövetők sajátos bűnügyi pedagógiai (pszichológiai) kezelésében. Sajnálatos módon köztük és a büntetés-végrehajtás elméletét uraló jogász-szakemberek között a vizsgált időszakban nem jött létre egymás tevékenységét indukáló, ösztönző együttműködés. Mindenesetre a múlt század utolsó negyede, e század eleje, a bűnügyi pedagógia és az inadaptáltak pszichológiája megalapozásának időszaka volt, amelyet neves szakemberek: Ranschburg Pál, Éltes Mátyás, Kármán Elemér, Ganyó Vilmos, Vágó Károly munkásságának magas színvonalára fémjelez.

### *A pozitivisták bűnügyi politika hatása a fiatakorúak büntetőjogára és büntetés-végrehajtására*

A századforduló idején a megnövekedett bűnözés elleni eredményesebb fellépés sürgető szüksége, valamint a társadalomtudományok fejlődése mentén megjelenő új felismerések a bűnügyi politika módosítását igényelték. Az ennek jegyében fellépő re-

formirányzatok heves támadást indítottak a klasszikus büntetőjogi iskola tanain alapuló Btk. és annak büntetési rendszere ellen.

A korabeli magyar büntetőjog tudományt erőteljesen megosztó vita jóformán csak egyetlen kérdésben nem éleződött ki: a fiatalok tekintetében. A velük szemben alkalmazható büntetőjogi jogkövetkezmények rendszerét ugyanis a tudományos közvélemény olyannyira avultnak, kialakulatlanoknak, nem kevésbé hatástalannak ítélte, hogy e téren maradéktalanul megvalósulhattak a büntetőjogi reformmozgalom javaslatai. Az új bűnügyi politikát előkészítő reformirányzatok vezéreszméi a meghatározottság, a célszerűség, a különleges célú megelőző gondolatok, valamint a tettes-központi szemlélet számára mintegy megvalósítási laboratóriumként kínálkozott a veszélyeztetett, züllésnek indult, továbbá az antiszociális gyermek- és fiatalok kezelése.

A társadalmi normáktól eltérő, a társadalom számára nemkívánatos irányban fejlődő gyermek- és fiatalokkal szembeni megelőző fellépés, a századelő haladó intézkedései közé sorolható. Különösen annak értékelhető akkor, ha figyelembe vesszük, hogy a gyermek- és ifjúságvédelem a szociálpolitika és a bűnügyi politika olyan érintkezési pontja lett, amely a mentés, a javítás érdekében összefogásra mozgósította a büntetőjogászokat, a pedagógusokat, a pszichológusokat, kiszélesítette és összehangolta az érintett állami és társadalmi szervek és szervezetek tevékenységét.

A fiatalok megkülönböztetett büntetőjogi kezelését bevezető 1908. évi XXXVI. törvény (I. büntetőnovella, a továbbiakban: Bn.) a szociológiai iskola eszmevilágát képviselve fordult szembe a klasszikus tanokkal. A Bn. hatálybalépésével a fiatalok

büntetőjogában, de ezzel együtt büntetés-végrehajtásában is éles fordulat következett be. E fordulat uralkodó vonása az volt, hogy a büntetés hagyományos, megtorlásra irányuló formáinak helyébe a tettes jövőbeli magatartásának meghatározására alkalmas bűnügyi pedagógiai tartalmú jogkövetkezmények léptek. Egyidejűleg hazánkban először indult kísérlet arra, hogy a fiataloknak a társadalomba történő visszavezetése érdekében a büntető anyagi- és eljárásjogi intézmények, a büntetés-végrehajtás, végül pedig a pártfogói mozgalom azonos elvi alapról, komplex módon lépjen fel.

A Bn. a fiatalkorúság alsó korhatárát változatlanul a 12. életévben jelölte meg, felső korhatárát azonban 18. életévre emelte. Gyökeresen megváltoztatta a fiatalokra alkalmazható büntetések rendszerét. Eltörölte a Btk. 85. §-ában foglalt redukált büntetési tételeket, kiiktatta a börtön- és pénzbüntetéseket. Helyettük két új „*erkölcsi büntetés*” a dorgálást és a próbára bocsátást hozott létre, megerősítette a javító-nevelést és a fiatalokra a végső esetben kiszabható legszigorúbb büntetesként a fogház és államfogház alkalmazását vezette be.

A törvény a büntetés alkalmazásának irányelveiben is hűségesen követte a reformeszméket. Általában eltekint az elkövetett bűncselekmény súlyától és elsősorban a fiatalok bűnelkövető egyéniségét állítja előtérbe. Ennek érdekében teljes szabadságot biztosított az ítélező bírónak, hogy a fiatalok egyéniségét, értelmi és erkölcsi fejlettségének fokát, életviszonyait és az eset összes körülményeit mérlegelve az intézkedések (dorgálás, próbára bocsátás, javító-nevelés, fogház vagy államfogház) közül azt válassza, amely a fiatalok jövőbeli magaviselete és erkölcsi fejlődése szempontjából kívánatosnak mutatkozik.



A reformeszmék a büntetési rendszer elleni leglátványosabb győzelmüket kétségtelesenül a fiatalok szabadságvesztés-büntetésének radikális módosításában vívták ki. A reformtörekvések azt követelték, hogy a szabadságvesztés időtartama nyújtson lehetőséget a fiatalok átalakítására, tartalma pedig – főképpen a munkára, életmódra szoktatás és a szakmai felkészítés hangsúlyozásával – növelje a társadalomba beilleszkedés jövőbeli esélyeit. A Bn. a külön felállítandó fiatalok fogháza létrehozásával maradéktalanul méltányolta a fenti követeléseket. E rendelkezéssel gyakorlatilag is szétválasztotta a fiatalok szabadságvesztésének végrehajtását a felnőttektől, megteremtve ezzel egy sajátos végrehajtási rend kialakításának feltételeit.

A fiatalokkal kapcsolatos büntetőjogi gondolkodás gyökeres átalakulását jelezte az is, hogy a fogházbüntetést a törvényhozó afféle végső érvként vette számba. A Bn. miniszteri indoklása szerint a fogházbüntetésre, mint szigorúbb intézkedésre végső esetben, mikor az erkölcsileg és értelmileg fejlett fiatalok bűncselekménye nagyobb fokú romlottságról, rosszakaratról, viselkedése különös makacsságáról tesz tanúságot, van szükség. A törvény külön kiemelte, hogy a 15. életévüket még be nem töltött fiatalok ellen fogházbüntetés csak a legsúlyosabb esetben állapítható meg. A fiatalok átalakításához szükséges időtartamot a bíróság a kiszabható generális minimum (15 nap) és generális maximum (5, illetve 10 év) között elsősorban nem a cselekmény súlyára, hanem az elkövető személyére tekintettel szabhatta ki. Ez a bíró kezébe azt a lehetőséget adta, hogy a büntetés tartamát a fiatalok várhatóan eredményes személyiségváltozással járó büntetés-végrehajtáshoz igazítja.

A fiatalok szabadságvesztés-büntetésének büntetőjogi reformja új szemléletet igényelt a büntetés-végrehajtástól is. A pedagógiai tartalmú fogházbüntetés hatékony realizálása felhasználható hazai tapasztalatok híján ismét arra készítette az igazságügyi kormányzatot, hogy a külföldi modellek közül válassza ki a legmegfelelőbbet.

A legvonzóbb modell a századforduló táján Európa-szerte, de a honi szakirodalomban is lelkesen aposztrofált észak-amerikai Reformatory volt, amelynek lényegét, működését elsősorban Finkey Ferenc műveiből ismerhették meg a szakemberek. Végrehajtási rendszerének alapját a jelentős szellemi (iskolai és szakmai oktatás) és fizikai (munkavégzés, testnevelés és katonai oktatás) terhelést igénylő követelményrendszer adta, középpontjában a munkára neveléssel és szakmai felkészítéssel. A beutalás határozatlan időtartamra szólt. A követelmények teljesítésének hajtóerejét a beutaltak közvetlenül érdekelte tétele biztosította előmenetelükben és szabadulásukban. A rendszer haladó jellegét (a büntetési időtartam előrehaladtával a végrehajtás körülményeinek fokozatos közelítését a szabad élet feltételei felé) a beutaltak teljesítményéhez kötötték.

Az amerikai modell a külföldi, így a magyar szakemberek elismerését nem csupán a beválásáról, hatékonyságáról elterjedt hírek erősítették, de könnyen áttekinthető, célszerű, haladó szisztémája is vonzó volt. A jól átgondolt, de rendkívül kemény követelményrendszer, a beutaltak közvetlen érdekelte tétele ennek teljesítésében, egyidejűleg látszott képviselni a jótékony korrekciós és a büntetéssel együtt járó szükséges rossz hatásokat.

A magyar fiatalok fogház-szisztémája ezek után sajátosan alakult ki: megtar-

tották, sőt dúsitották a felnőtt korúaknál bevezetett angol fokozatos rendszer elemeit (szakok), erre építették a Reformatory ugyancsak élenjáró osztályrendszerét (osztályok), mindezt pedig beleágyzták a foglyok előélete szerint kialakított csoportok számára külön-külön létrehozott rezsimékbe.

Az igazságügyi kormányzat a fiatalok fogházbüntetésének lényegét pragmatikusan fogta fel: a fogház minden eszközét, hatását arra kell koncentrálni, hogy a fiatalok a jövőbeli megélhetésének alapjául szolgáló rendszeres munkavégzésre szoktassa, a munkát erkölcsi kötelességként elfogadtassa és számára hasznavehető szakmai felkészítést, nyújtson.

A végrehajtás eszközei, mint az iskolai, a vallás-erkölcsi oktatás, valamint a foglalkoztatás így lényegében a munkára nevelés értelmi, erkölcsi és gyakorlati segítőivé váltak.

A fokozatos rendszer utolsó szaka a feltételes szabadság volt, amely a Bn. felfogása szerint képes megóvni a még ingatag fiatalkorúakat a fogházból a szabad életbe nyíló hirtelen változás káros hatásaitól.

A feltételes szabadságra bocsátást fogházbüntetése kétharmad részének kitöltése után maga a fiatalkorú fogoly vagy törvényes képviselője kérelmezhetette. A feltételes szabadságra bocsátás ügyében a fogház vezetője javaslatát a fiatalok felügyelő hatósága útján a döntésre jogosult igazságügy-miniszterhez terjesztette fel. A feltételes szabadságra bocsátottak magatartási előírásai azonosak voltak a javítóintézetből kísérleti kihelyezésre bocsátott fiatalokéval. Felügyeletüket a fogház vezetője és a felügyelő hatóság által kirendelt pártfogók látták el.

A fiatalok tettes-büntetőjogának sajátos intézményeként hozták létre az ún. utólagos javító-nevelést. Ennek elrendelésé-

ről a bíróság vagy a fogházbüntetést megállapító ítéletében, vagy a fogházbüntetés kiállása után a felügyelő hatóság javaslatára végzésben rendelkezett. E speciális intézkedés bevezetésének elvi indoka az volt, hogy ha a határozott tartamú fogházbüntetés egyébként tág határok között kiszabható büntetési tartama még mindig nem lenne elegendő a fiatalok megjavításához, további nevelés céljából javítóintézetbe legyen szállítható. Az utólagos javító-nevelés csak a fogházbüntetés végleges letöltése után kezdődhetett, végrehajtása a javítóintézeti szabályok alapján történt.

A századforduló reformmozgalma nem csupán a fiatalok büntető anyagi, eljárási és végrehajtási jogának korszerűsítésére törekedett, de lelkesen felkarolta, elvi-elméleti támogatást nyújtott az ún. pártfogómozgalomnak is. Ennek magyarázata az volt, hogy felismerték: a fiatalok bűnözésének csökkentése, a bűncselekmények megelőzése nem lehet csupán szűk körű állami feladat, széles társadalmi összefogásra van szükség.

A pártfogómozgalom főképpen gyermek- és fiatalok támogatására vállalkozott, közülük is az elhagyott, illetve az erkölcsi romlás veszélyének kitétt, vagy más bűncselekményt, elkövetettek, a javítóintézetből és a szabadságvesztés-büntetésből szabadulókát kísérte figyelemmel. De segítséget nyújtott a szabadságvesztésüket töltők családtagjainak is. E mozgalom azonban éppen társadalmi jellegénél fogva számos kérdés megoldásában azért nem léphetett fel sikeresen, mert nem rendelkezett hatósági jogosítványokkal. A Bn. ezt a hiányt pótolta, amikor létrehozta a fiatalok felügyelő hatóságát. A hatóság tagjainak egy része hivatalból, más része az igazságügyi miniszter megbízásából tevékenykedett.



A hatóság feladatai voltak különösen:

- a javítóintézetekben és a fiatalkorúak fogházaiban felügyelt a végrehajtás szabályainak megtartására;
- véleményt nyilvánított fiatalkorúak kísérleti kihelyezése és a feltételes szabadon bocsátás kérdésében;
- közreműködött a kísérletileg kihelyezett és feltételes szabadságra bocsátott fiatalkorúak elhelyezésében és a felletük álló fiatalkorúak utólagos javító-nevelésének elrendelése iránt.

A Bn. és végrehajtási rendelkezései 1910. január 1-jén léptek hatályba. Az igazságügyi kormányzat feladata most már a megvalósítás feltételeinek biztosítása lett. A nehezebben, nagyobb erőfeszítésekkel létrehozható intézménynek kétségtelenül a fiatalkorú fogház-hálózat kialakítása mutatkozott, ahol a végrehajtásnak mind az elméleti, mind a gyakorlati szakemberei híján voltak még a megfelelő tapasztalatoknak. Nem így a javítóintézetek esetében, amelyek a Bn. hatálybalépésének évében már negyedszázados múlttal rendelkeztek és a szakirodalomban helyenként még mindig fel-felbukkanó kétségek ellenére széles körű elismertségben, részesültek.

Az igazságügyi kormányzat a növekvő gyermek- és fiatalkori bűnözés elleni harc fontos eszközének tekintett javítóintézeti hálózatot példátlan erőfeszítéssel bővítette: míg, az 1903-ig létesített öt javítóintézet befogadóképessége 980 férőhely volt, 1912-ben az állam- és magán javítóintézetek már 3250 fő befogadására voltak alkalmasak. Ezt úgy alakították ki, hogy a meglévő öt intézet férőhely-számát mintegy 1200-zal növelték, ezen kívül 1912-ben további két javítóintézetet létesítettek (Szamosújvár, Budapest) összesen 870 férőhellyel.

A Bn. felhatalmazása alapján javító-nevelésre nemcsak a fenti intézetek, hanem az igazságügyi kormányzat által létesített, illetve arra kijelölt gyermekmenhelyek, nevelőintézetek, továbbá testületek, egyesületek és magánosok telepei és intézetei is felhasználhatók voltak. Ez utóbbiaknak gyűjtőnevelőn magán-intézeteknek sajátos jogállást biztosítottak: elsősorban fenntartójuknak voltak alárendelve, míg működésük felett az igazságügyi miniszter gyakorolt szakmai felügyeletet.

A Bn. életbeléptetésének küszöbén az igazságügyi kormányzat arra készült fel, hogy a fiatalkorúakkal szemben alkalmazható intézkedések gerince a javító-nevelés lesz. 1913-ban immár három év ítélkezési gyakorlat adatainak birtokában már látható volt, hogy e várakozás nem valósul meg. Míg 1910-ben az alkalmazott intézkedéseknek még 15%-a volt a javító nevelés, addig 1911-ben mindössze 8,5%, 1912-ben 9%. Ugyanakkor ugrásszerűen megnőtt a dorgálások aránya (1910: 65%, 1911: 60%, 1912: 61%).

A felnőtt korúaktól elkülönített fogházbüntetések végrehajtása arra vezette az igazságügyi kormányzatot, hogy – elsősorban a kisebb befogadóképességű – törvényszéki fogházak közül jelöljön ki főügyészségi székhelyenként fiatalkorúak befogadására alkalmas intézeteket. 1910 végéig tizenhárom ilyen intézet kijelölése történt meg (Budapest, Nyíregyháza, Győr, Kassa, Kolozsvár, Marosvásárhely, Brassó, Gyula, Pécs, Pozsony, Nyitra, Zombor és Lugas), amelyeknek teljes befogadóképessége 1200 férőhely volt (ebből 300 lányok részére kialakítva).

Az új fogház-szisztema életbeléptetésétől számított egy év múlva részben az ítélkezési gyakorlat, részben a fogházi vezetők érté-

kelése alapján a rendszer működésére nézve már bizonyos következtetések kialakíthatók voltak. Ezek azonban többségében kedvezőtlenek, a törvényhozó szándékától távol esőnek tünnek. A törvényhozó elképzelése ugyanis olyan ítélkezési gyakorlat inspirálására irányult, amely a fogházbüntetést tartamában is alkalmassá teszi a nevelő hatások érvényesítéséhez. A bírói gyakorlat azonban nem tudván elszakadni a korábbi tett-arányos ítélkezés jól bejárt formuláitól tartamukat tekintve többségében rövid ítéleteket hozott. Így az igazságügyi kormányzat gondos előkészületei, amelyek átlagosan másfél-kettő év tartamú ítéletekkel számolva alakították ki a fiatalkorúak fogház-hálózatát, feleslegesnek bizonyultak.

Az új szabályozás a legnagyobb próbatétel elé a fiatalkorúak számára kijelölt fogházak személyzetét állította. A korábban a felnőtt korúak büntetés-végrehajtását ellátó intézetek biztonságra, fegyelemre bejártott reguláját váratlanul és felkészületlenül érte a fogház-reform. A szakok, osztályok működésének élenjáró mechanizmusa a csoportok, kialakította rezsimek keretein belül, mindez a fiatalkorúak átalakításának célzával igényelte volna az elítéltek újféle, pedagógiai tudatosságú megközelítését. Míg azonban a javítóintézetek tevékenysége mentén már felhalmozódhattak bizonyos pedagógiai tapasztalatok (és ezek elemzését egy kezdetleges elmélet is ellátta), a fogházszemélyzet csaknem teljesen felkészületlenül állt. A fogházak működési zavarát fokozta, hogy a bíróságok fentebb említett ítélkezési gyakorlata folytán a fiatalkorú foglyok fluktuációja rendkívül nagy volt, ezen kívül, akikkel valóban elkezdhető lett volna az új szisztéma szerinti munka, egy-egy fogházban alig haladta meg a 20-30-as létszámot.

Bármennyire is konstruktívak voltak a szándékos, belőlük miként a reform egész fogház-felfogásából hiányzott a magyar fogházviszonyok reális ismeretek, tárgyi és szellemi teherbíró-képességének objektív megítélése. Az íróasztalok mögött megálmodott elvek, mint már annyiszor a büntetés-végrehajtás történetében a gyakorlatba fordításukkor a börtönviszonyok makacs próbakövének zúzódtak szét. A törvényhozás jó szándéka, világszínvonalú felkészültsége kevésnek bizonyul, ha nincs olyan szakapparátus, akikkel az igazságszolgáltatás jól kimódolt útján végig lehet jámi, vagy ha az amúgy is örökké pénztelenséggel küszködő ország elfordul a rabok helyzete jobbításának anyagi finanszírozásától.

Volt-e értelme e bonyolult fogház-rendszer fenntartani? Nyilvánvalóan nem. Ez volt az igazságügyi miniszter megállapítása, amikor 1913 elején néhány fogházban megfordulván gyors elhatározásra jutott: az egy évnél hosszabb ítéletű fiatalkorúak egy országos fogházba összevonása felől rendelkezett. A fiatalkorúak elhelyezését 1913 nyaratól egyelőre jobb híján a Budapesti Gyűjtőfogház látta el. E megoldás nagy hátránya az volt, hogy fel kellett adni a fiatalkorúak önálló fogházának ideáját, a gyűjtőfogház ugyanis nagyszámú felnőtt korú elítéltet is fogva tartott. Ennél is fontosabbnak tűnt a gyakorlatban megvalósíthatatlanul bonyolult szisztéma egyszerűsítése. A miniszter a korábbi fogházrendelet módosítására kényszerült: megszüntette az elítélteknek csoportba sorolását, egyszerűsítette az osztályrendszert és a büntetésnek szakokra osztályozását. A módosított szisztéma szerint a fiatalkorút legfeljebb 30 napig tartó magánelzárásban megfigyelés alatt kellett tartani, azután kerülhetett közösségbe. A magánelzárás után a fogoly a szigorúbb II.



osztályba került, ahol szorgalommal, jó magaviselettel szerezhetett érdemet arra, hogy a házi tanács határozata alapján az I. osztályba jusson. A két osztály egymástól elkülönítették, rezsimjüket differenciálták.

A fiataikorúak anyagi büntetőjogának korszerűsítését a törvényhozás által régóta tervbe vett, a szakirodalomban pedig egyre sürgetőbben követelt eljárásjogi reform követte. Az 1913. évi törvény a fiataikorúak bíróságáról (a továbbiakban: Fb.) 1914-től minden büntető hatáskörrel rendelkező törvényszéken létrehozta a fiataikorúak önálló büntetőbíróságát. Ezekhez a bíróságokhoz az igazságügy miniszter jelölt ki bírakat, akik egyes bíróságként első fokon jártak el a fiataikorúak bűnügyeiben. E különleges bíróságok létesítését a fiataikorúak esetében alkalmazandó, a klasszikus iskola tett arányos ítélkezési gyakorlatával szakító, a megelőzés elvét intézményesítő különleges ítélkezési gyakorlat bevezetése indokolta. A fiataikorúakkal kapcsolatos ítélkezés alap gondolata a nevelés, a mentés, a megelőzés volt. Mint az Fb. indoklásában kifejti: *„Amint az új anyagi jogszabályok a fősúlyt a nevelésre fektetik, úgy az alaki jogszabályoknak sem feladata többé, hogy a bírót egy-egy vád tárgyává tett tényállás minden apró részletének felderítésére kötelezzék. A főcél itt a cselekménnyel való vonatkozásban az egyéniség megismerése.”* A fiataikorúak bírójának tehát a terhelt jövőbeli magaviselete, fejlődése érdekében kellett a legcélravezetőbb intézkedést megtalálnia, ehhez azonban megbízható ismeretekkel kellett rendelkeznie, különösen a fiataikorú erkölcsi és értelmi állapotáról, életviszonyairól, környezetéről, amelyben nevelkedett. A fiataikorú körülményeinek megismeréséhez szükséges információkat a bíró megbízása alapján eljáró pártfogó tisztviselő, vagy erre a célra je-

lentkező más alkalmas személy esetleg a pártfogó egyesület tagja szolgáltatotta környezettanulmányában.

A fiataikorúak ellen alkalmazható szankciókat a Bn. és az Fb. intézkedéseknek nevezte, amelyek között büntetéseket és nevelőintézkedéseket különböztettek meg. Mint Heller Erik e szankciókról kifejtette: *„A büntetések lényegüknek megfelelően megtorló jellegűek, azonban... fiataikorúval szemben megtorlást csak akkor lehet, de viszont akkor kell is alkalmazni, ha ettől lehet leginkább speciálpreventív hatást várni. A nevelőintézkedések nélkülözik a megtorló jellegét és egész lényegük a speciális prevencióban áll, ennek eszközei közül a javítás az, amely szerephez jut...”* Az Fb. hatálybalépése után a fiataikorúakra vonatkozó szankciórendszer az alábbi módon alakult:

- büntetések voltak: a) dorgálás, b) fogház, c) államfogház, d) elzárás, e) pénzbüntetés,
- nevelőintézkedések voltak: a) házi felügyelet, b) házi vagy iskolai fenytés, c) próbára bocsátás, d) javítónevelés, c) a bíróság helyiségében való őrizetben tartás, f) az eljárás megszüntetése, g) fegyelmi fenytés.

Az Fb. szerint a fiataikorú ügyében hozott ítéletben a bíróság az intézkedések bármelyikét alkalmazhatta, tekintet nélkül a megvalósított bűncselekményt fenyegető szankcióra. Az Fb. további, anyagi jogi rendelkezéseket is tartalmazott: így a fogházbüntetés felső határát 10-ről 15 évre emelte a 15. évét betöltötték esetében, ha cselekményükre a törvény halál- vagy életfogytig tartó fogházbüntetést állapított meg.

Az Fb. a fiataikorú terhelttel szembeni eljárásban is számos óvó, nevelő célzatú egyszerűsítést engedett. Így például a bíró, ha megismerte a fiataikorúnak a normálistól el-

térő fejlődésének előidéző okait, akár tárgyalás nélkül is megállapíthatta a legmegfelelőbb javító-nevelőintézkedést. Tárgyalás kitűzése esetén pedig a nyilvánosság csökkentését, esetleg teljes kizárását is elrendelhetette.

Mind a jogi, mind pedig a pedagógiai szakirodalom mellett, hogy lelkesen üdvözölte e kivételes büntetőítélkezés célszerűségét, féltő aggodalommal tekintett a fiatalkorúak bíróságainak akadozó működésére. Ennek oka az volt, hogy a jövőbe tekintő új típusú ítélkezés egészen más gondolkodást, nem kevésbé alapos pszichológiai, pedagógiai, szociális felkészültséget igényelt a bíraktól. Ez az aggodalom miként azt a későbbi évek működési zavarai felszínre hozták nem volt teljesen alaptalan.

Az Fb. fiatalkorúak kriminalitása elleni küzdelemben széles körű megelőző intézkedésekre teremtett jogalapot a bíróságok számára. Ez, a büntetőhatóságok jellegét jelentősen átalakító reform a bíróságok számára beavatkozási lehetőséget teremtett a jogi viszonyokon túl a szociális és a nevelési kérdésekre egyaránt. Ezzel a korabeli bünyégi politika megteremtette a jogi feltételeit annak, hogy a fiatalkorúak bírósága az állami gyermek- és ifjúságvédelem központi szervévé váljon.

Az első világháború kitörését követő háborús helyzetben természetesen lehetetlenné vált a növekvő kriminalitással együtt járó intézethálózati bővítés. A férőhelygondok elsőként a javítóintézetekben jelentkeztek, ezeket a gondokat azonban sajátos módon oldották meg: 1914 és 1915-ben a befogadottak intézeti tartását lényegesen lerövidítették, 1916 elejétől pedig az arra alkalmasakat katonai szolgálatra hívták be. Ez utóbbi az is indokolta, hogy ettől az időtől kezdve az aszódai, a kolozsvári, a székesfehérvári és a kassai intézeteket a kormány katonai cé-

lokra igénybe vette, ezzel csaknem 1000 fővel csökkentve a befogadható létszámot. Az intézetekben, a korábbi évtizedekben kialakított kedvező nevelői légkört csaknem teljesen felszámolták azzal, hogy a nevelőszemélyzet hadra fogható részét katonai szolgálatba állították. A nevelői légkör romlásának velejárója volt a munkáltatás, valamint az intézeti rend, fegyelem feltételeinek kedvezőtlen alakulása. Nem segítette a javítóintézetek munkáját, hogy a háborús közvélemény azok működéséről két hamis feltételezést táplált: az egyik a növendékek elkényeztetésétől, a másik az eltartásuk költségességéről szóló híresztelés volt. Vámbéry miután 1916-ban személyes élményeket gyűjtött néhány intézetben szenvedélyes hangon ír cáfolatot. Bizonyítja, hogy éppen e hírek ellenkezője az igaz: a növendékek kenyér- és húsellátásának tetemes csökkentése, az egyéb, anyagi és egészségügyi ellátás minimálisra korlátozása rendkívüli helyzetbe sodorta a javítóintézeteket, amelynek csupán egyik kísérőjelensége a szökések számának állandó növekedése.

A háborús évek nem hoztak megnyugtató megoldást a fiatalkorúak fogházügyében sem. A fogházrendelet módosítását (egyszerűsítését) követően a fogházra ítélt fiatalkorúak létszámának emelkedésével az igazságügyi kormányzat folyamatosan szélesítette a fiatalkorúak országos fogház hálózatát. 1917-ben már hat országos fogház, a fiúk számára Cegléd, Győr, Gyula, Kolozsvár, a lányok számára Komárom és Nyitra működik (1917 elején összesen mintegy 550 főnyi fiatalkorú elítélt-létszámmal). A rendkívüli helyzetben természetesen megvalósíthatatlannak tünnek azok a korábbi célkitűzések, amelyek a fiatalkorúak elkülönített, szisztematikus nevelésére irányultak.



A háború utáni gyors politikai változásokkal terhelt időszak és baloldali hatalomátvétel következményeként a Tanácsköztársaság időszakában az ország a lenini büntetőpolitika egyik kísérleti helyévé lett. A fiatakorúak bűnözése elleni küzdelemben a büntetőjogi szabályoktól és elvektől elszakadva, a pedagógiai gondolat központúsága, az igazságügyi gyermekvédelem kiépítése került a bűnügyi politikai törekvések homlokterébe. Az alapfelfogásában jó szándékú, számos vonásában azonban a naiv optimizmus jegyeit viselő intézmények gyakorlati bevalását az újabb politikai fordulattal visszaállított, a Bn.-en és az Fb.-n alapuló fiatakorú büntető igazságszolgáltatás már nem tette vizsgálhatóvá.

A két világháború között a Bn. elvi céljaitól messze eltávolodott ítélkezési gyakorlat évente átlagosan mintegy 600-700 esetben mondott ki fogházbüntetést fiatakorúakra, ennek is mintegy 80 %-a egy hónapon aluli tartamú volt.

A tartósan alacsony létszámú fiatakorú elitelt állomány (amely nem haladta meg országosan a 150 főt) különleges kezelési feltételeinek kialakítására a korabeli büntetőpolitika nem bizonyult érzékenynek. A 20-as évektől három törvényszéki fogházat jelöltek ki: Nyíregyházán a hosszabb ítéletű fiúk, míg az ún. pestvidéki és a pécsi fogházakban a lányok és a fél évnél rövidebb ítéletű fiúk nyertek elhelyezést. A nyíregyházi intézet zárt részében tartózkodó mintegy 40 fő eliteltet kezdetleges körülmények között kézműipari szakmákban (asztalos, szabó-, cipész és kefekötő-ipari), míg mintegy 50 főt a város határában elterülő 750 holdnyi

mezőgazdasági területen foglalkoztatták. A tanoncképzés, az iskolai oktatás feltételei a felnőttek elhelyezését is szolgáló intézetben csupán rövid időszakokban voltak megteremthetők.

A Bn. elveit a büntetőeljárásban realizáló 1913. évi VII. törvény a fiatakorúak bíróságát rendkívül széles hatáskörrel ruházta fel, lehetővé téve az ítélkezés egyéniesítése korlátjainak addig nem tapasztalt lebontását. A XX. század húszas éveitől azonban nyilvánvalóvá vált, hogy a fiatakorúak eljárási reformja számos akadályba ütközik. A legszembetűnőbb az volt, hogy a bírák nem tudtak élni ítélkezési lehetőségeikkel, eltávolodni a tettől és közeledni az átalakító intézkedés számára felkínálható prospektív, hosszabb tartamú ítéletek kimondása felé. A túlnyomóan rövid tartamú intézkedések pedig alkalmatlanok voltak működésbe hozni a fiatakorúak morális átalakításának mégoly szerény eszközrendszerét is. A vizsgált időszakban kiütközött az is, hogy a fiatakorúak bírái a törvényszékek szervezeteiben másodrangúakká sorolódtak vissza a tevékenységüket körülvevő idegenkedés okán. A háborús évek után tömegtámogatása csökkenésével megroppanó párfogói mozgalom már nem bizonyult olyan lelkes szövetségesnek a fiatakorúak bírāja számára, mint a korábbi években. Ezek az okok vezettek azután odáig, hogy a törvényhozásnak az a szándéka, miszerint a fiatakorúak bíróságai a gyermek- és ifjúságvédelem központi szerveivé váljanak, csak szűk körök között valósulhatott meg.

*Dr. Lőrincz József*

## XVIII. századi zsványnyelvi szójegyzékeink

**A tolvajnyelvvél foglalkozók között közismert, hogy a magyar argó első szójegyzékei a XVIII. század utolsó harmadából maradtak fenn. Ezeknek a szójegyzékeknek jó részét a felfedezők már publikálták, azonban mind a szövegkiadásokban előforduló lejegyzési hibák, mind pedig az öt szójegyzék eddig kellőképpen nem hangsúlyozott egybetartozása indokolja, hogy az alábbiakban az eredeti kéziratok alapján újból és együtt mutassuk be a magyar tolvajnyelv eme értékes emlékeit.**

1. Első ismert tolvajnyelvi szójegyzékeink keletkezése egy kiterjedt vásáritolvajbanda büntető peréhez kapcsolódik. A banda tagjainak számát jól mutatja a főkolompos Czagány András, alias Konyás ama kijelentése, hogy „*Ha Böszörménytől fogva Nánásig csináltatnák az Akasztó fát, még sem férne reá, ha mind fel aggatnák*” (HBmL. IV. A. 1018/d. 2. csomó). A banda tagjai szerte az országban vásárról vásárra jártak, működésük fő területe az Alföld és a Hegyalja volt. Debrecen és Hajdúböszörmény közötti Mélyvölgyi csárda volt kedvenc tartózkodási helyük, ahol a csapszék kocsmárosai orgazdaként is segítették a tolvajokat.

A banda vezetőit és számos tagját 1775-1776-ban elfogták és az ország különböző városaiban (Hajdúböszörmény, Hajdúnánás, Debrecen, Miskolc, Nagykálló stb.) bíróság elé állították. A korabeli gyakorlatnak megfelelően az egyes helyi bíróságok együttműködtek egymással, és a bandába tartozó személyek periratainak másolatait elküldték a másik törvényhatóságnak is. Így a vallomások egy része több helyen, több másolatban is fennmaradt.

A perben közreműködő hivatalos személyek nagy figyelmet fordítottak a zsványok

nyelvére is, ezért a persorozat jegyzőkönyvei nagyobb mennyiségben tartalmaznak argószavakat. E szavak egy része a korban közismert lehetett (gyakran szerepel például a vádlottakat kérdező személy beszédében is a rajzol 'lop' szó), másokat viszont ajánlatosnak tartottak a vádlottak válaszába foglalva külön is feljegyezni. Ezek alapján bizonyára kis szójegyzékeket is készítettek (ilyen lehetett az alább az a) pontban szereplő miskolci szójegyzék), amelyeket aztán szintén megküldtek más bíróságoknak, ahol ezeket kiegészítették, újra kikérdezték.

2. Az 1775-1776-ban zajlott perek irataiból három szójegyzék vált ismertté:

a) *Vocabula vero, quibus iidem uti Solebant, uti Nobis revelatum extitit, Seqvuntur hoc Ordine' [„Most pedig e (sor)rendben következnek a szavak, amelyeket ők szoktak használni, ahogy nekünk elárulták”].*

Miskolci szójegyzékként emlegetett 28 szót tartalmazó tolvajnyelvi emlékünkre a hajdani budapesti II. sz. állami levéltárban bukkant rá Török Gábor. A szójegyzék később Nógrád megye levéltári anyagával Salgótarjánba, a Nógrád Megyei Levéltárba került, jelenleg is itt található. A szójegyzék a



„Nógrád m. Lt. *Fiscalia fasc. XLV/36.*” jelzetű iratcsomóban, egy 1775. május 9-én Miskolcon keltezett jegyzőkönyvben, (a Sóváry József, Oláh András, Szabó Miska és Varga Erzsók ellen indított eljárás iratai végén, a halálos ítéletet követően) az utolsó lapon található (közzéteszi: Török Gábor: *Legrégibb tolvajnyelvi szójegyzékünk*. Magyar Nyelv, 53 (1957): 273–4). A miskolci szójegyzék nincs közvetlen kapcsolatban a többi korabeli zsványnyelvi szójegyzékkel, tehát bizonyíthatóan egyik ezt követő argóemlékünket sem erről másolták. A benne előforduló 28 szó többségében ugyan megtalálható a többiben is, de tartalmaz alak- és jelentésváltozatokat, illetve más szójegyzékekben nem szereplő szavakat is.

*Nincs víz* – Ritka a' vásár  
*Rajzolni* – lopni  
*Pledezz* – Szaladgy  
*Kaptnválni* – meg fogni  
*Szoknya* – *Kosznya*  
*Sovány* – Guba  
*veternyek* – Köpönyeg  
*meg ZSinegelni* – meg Kinozni  
*Ablak vel [-vagy] Kanafria* – akasztó fa  
*Lelki Komornyik* – Pap  
*Kutya* – hajdú  
*Rút ember* – hóhér  
*Fejes* – Vrgye [- vármegye] Tisztye  
*Puczi* – Gyoles  
*Leves* – Pénz  
*Palibuch* – mente  
*fel húzó* – Nadrág  
*fel rántó* – Csizma  
*Csengetyü* – Zseb Óra  
*fel vévő* – Szűr, Guba  
*fel tévő* – Süveg, kalap  
*Kuksi* – Vásár  
*Bali* – Ember  
*Gagyi* – Arany Pénz  
*Posteriom* – Tömlőcz

*Kigyó* – Gyűsző

*Komryik* – Orgazda

b) *Lingva idiotica furum Complurium in una Societate et ingenti Banda Constitutorum per Captivum Eppalem Joannem Kovács asylantem dicit.* 28o 9bris 1775 [Egy társaságba és hatalmas bandába szerveződött jó néhány tolvaj sajátos nyelve, ahogy azt az E.-ből való számzött fogoly, Kovács János tollba mondta 1775. szeptember 28-án].

A 70 szót tartalmazó szólista a budapesti Piarista Levéltárban került elő. Jelzete: *Varia For. 20. Fasc. 1/16 (V407)*. Érdekessége a vele egykorú emlékektől eltérően, hogy szavai állítólag nem bírósági eljárás során jegyeztettek fel, hanem a cimben megnevezett rab szókinsét gyűjtötte össze a lejegyző. (Közzéteszi: Schramm Ferenc: *Egy 1775-i tolvajnyelvi szójegyzék*. Magyar Nyelv, 58 (1962): 107–9.)

*Tolvaj* – *Zsvány*

*Pénz* – *Leves*.

*Szekér* – *Perge*

*Víz* – Sok ember a Vásárban

*Úr* – *Fejes*.

*Orgazda* – *Komnik*

*Felni* – *Fázni*

*Kutya* – Hajdú.

*Talalni pénzt erszény nélkül* – *Parást talaltam*.

*Kigyó van a Derekán* – Pénz a Gyűszőben, Erszényben.

*Paribó* – Mente.

*Kalap* – *Fel tévő*

*Nadrág* – *Lábra való*

*Csizma* – *Fel rántó*.

*Lopni* – *Rajzolni*.

*Szűr, Dolmán, Kankó* – *Kapkodás*.

*Ing, Gattyá, Gyólt* – *Pozdorja*.

*Óra Zsebben való* – *Csengetyü*.

*Temlecz* – *Posterium*

*Vigyáz* – *Gyertyáz*

Kurva – *Dorka*.  
 Szoknya – *Kasnya*.  
 Plédi – Szaladj.  
 Meg Fognak – *Meg Kaptoválnak*  
 Ló – *Füles*.  
 Ökör – *Buga*.  
 Köpönyeg – *Leternyek*.  
 Bunda – *Szörös*  
 Láda – *Koporsó*  
 Keszkenő – *Lobogó*.  
 Bor, Pálinka – *Topánka*.  
 Részegeskedni – *Topánkoskodni*  
 Pipa – *Füstölő*  
*Sus hordó* – Kondás  
 Arany – *Gágyi*  
 Hóhér – *Mester*  
 Akasztó fa – *Kanaforia*  
 Meg verték – *Meg Ruhászták*  
 Ruha – *Puczihá*  
 Zsidó – *Jordány*  
 Kutya – *Csacsogó*.  
 Füzess – *CZoltováj*  
 Az aszony czinkussát hija – *Baknak*.  
 Az férfi Kurváját – *CZofkának* vagy  
     *Dorkának*.  
 Vásár – *Kuksi*  
 Forint – *CZoll*.  
 Szorics – *Kozákoly*  
 Bicsak – *Vagvány*  
 Ne Kiálcsd ki. – *Ne haduvály*  
 Katona – *Szlepicska*  
 Németh – *Sógor*  
 Ördög – *Lakat*.  
 Olvasó – *Bilints*.  
 Pulyka – *Piarista*.  
 Lúd – *Banya*.  
 Tyúk – *Kaparáó*.  
 Bicskás tolvaj, vagy Zsebbe való tolvaj –  
     *Delivator*  
 Kacsá. – *Rikkancs*.  
 Novitius, vagy is új tamadás [ tanodás ] –  
     *Nyalavi*.

Zseb – *Kút*.  
 Zsebes – *Kutas*.  
 Az nyelveket híjják – *Nyalavinnyelvnek*  
 Kenyér – *Mindennapi*.  
 Hitelben inni – *Pufra inni*.  
 Vármegye Kenyere – *Profiterium*.  
 Kiss Biró – *Kajzer*  
 Ló - *Szörhintó*  
 Nyereg – *Nyugodalom töke*.  
 Farkas – *Tapsi füless*  
 Vrgye Hajduja – *Kutya*.  
 c) Zsivány Szók

A 78 kifejezést tartalmazó szójegyzék jelenleg a Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Hajdúböszörményi Fióklevéltárában található a IV. A. 505/e. 7. csomó. 1776. Fasc. J. No. 14/17. jelzetű ügyirat 17a–18b oldalain, az 1776. május 29-én Czagány András, Balás Mihály, Görög Sámuel és Csengeri István gyanús tolvajok ellen indított eljárás irataihoz csatolva. Keletkezéséről Nagy Sándor jogtörténésztől tudjuk, hogy az említett ügy nyomozása során „beszerezték a Borsodban akasztófára ítélt Oláh András [az ő és társai peranyagából került elő a miskolci szójegyzék (K. T.)] kihallgatásáról Debrecenben 1775. május 10-én készült jegyzőkönyvet is. Oláh András vallomásaiban több olyan kifejezés szerepelt, amelynek jelentését a kihallgatást végző nótárius nem ismerte, ezért megmagyaráztatta magának és a használt kifejezés közkeletű jelentését is belefoglalta a jegyzőkönyvbe. A hajdúkerület valamelyik nótáriusa aztán ennek és nyilván több hasonló jegyzőkönyv alapján (sic!) összeállított egy jegyzéket a »Zsivány nyelv«-ről, illetve »Zsivány szók«-ról és azok jelentéséről és ezt a valóságos kis szótárt a Czagány András és társai ellen folyó bűnügy irataihoz csatolta” (Nagy Sándor: Zsivány nyelv a XVIII. században. Múzeumi Kurír, 2. sz. (1970): 34).



- Fejes* – Tiszt Úr.  
*Kutya* – Hajdú.  
*Tisztartó* – Második személy, a' Fő ZSiványokk [= ZSiványok közt]  
*Rikkantó* – Kácsa  
*Sógor* – Német.  
*Ördög* – Lakat.  
*Fazék* – Fély.  
*Lobogo* – Keszkenő.  
*Topánka* – Bor, Pálinka.  
*Meg topánkásodott* = Meg részegedett.  
*Füstölő* – Pipa.  
*Szűr hordó.* – Kondás.  
*Gagyi* – Arany.  
*Nagy víz.* – Sokaság a' Vásárb[an].  
*Kis víz.* – Kevés ember a Vásárban  
*ZSivány* – Tolvaj.  
*Pergő* – Kocsi.  
*Leves.* – Pénz ezüst.  
*Komnyik* – Or Gazda.  
*Rút ember* – Hóhér.  
*Mester* – Idem [= ugyanaz, ti. hóhér]  
*Kanaforia* – Akasztó fa.  
*Meg ruhízták.* – Meg verték, meg csapták.  
*Ruhi* – Csapás  
*Pucziha* – Ruha.  
*Jordán* – ZSídó.  
*Czafka* – Kurva.  
*Balék* – Az Ura. [ti. a kurváé]  
*Kozákolni* – Az embereket a Vásárb[an] öszve szorítani.  
*Nyalavi.* – Az Újj ZSiványok közt leg jobb ZSivány  
*Szuszogo.* – Disznó.  
*Kuksi* – Vásár.  
*Czoff.* – Forént.  
*Vágván* – Bicsak.  
*Czoltovájj* – Fizess.  
*Csácsogó* – Kutya.  
*Honterozd* – Tagadd.  
*Ne haduvaj* – Ne kiálcsd ki.
- Parás* – Pénz ZSebb[en] Erszény nélkül  
*Kigyó a' derekán* = Tüsző Pénz.  
*Paribó* – Mente.  
*Gyertyázz* – Vigyázz.  
*Feltévő* – Kalap.  
*Felrántó* – Csizma  
~~Lábra való~~ *Fel huzó* – Nadrág.  
*Rajzolni* – Lopni.  
*Kapkodás* – Szür, dolmány. Kankó.  
*Pozdorja.* – Gatyá, gyólcs, Vászon.  
*Csengettyü* – ZSebbe való Óra.  
*Poszteriom* – Tömlőcz.  
*Kasznya* – Szoknya.  
*Füles* – Ló.  
*Buga* – Ökör.  
*Lebernyeg* – Köpönyeg.  
~~Szörös~~ *Gyapjas* – Bunda.  
*Koporso.* – Láda.  
*Szlepriska* – Katona  
*Olasó.* – Bilincs.  
*Piarista* – Pulyka.  
*Banya* – Lúd.  
*Kaparó* – Tyúk.  
*Delivator* – Bicskás, Tolvaj.  
*Kájzer* – ZSiványok Kis Birája.  
*Kút* – ZSeb.  
*Kútazni* – ZSebből Lopni.  
*Nyalavi nyelv.* = ZSivány nyelv.  
*Mindennapi* – Kenyér.  
*Profiterium* – Vármegye Kenyere.  
*Pufra innya* – Hitelb[e] innya.  
*Szingyula* – Kurva.  
*Plédez* – Szalagy.  
*Meg kaptuvalnak* – Meg fognak  
*Sok gyertya ég utánad* – Sokan vigyáznak utánad  
*Sógor fel rántó* – Stibll.  
*Sógor Lábra való* – Plundra.  
*Sógor Kapkodás.* – Német Kabát.  
*Dánkürti* – Ravasz ember.  
*Peterfia* – Szür ujjá

3. A Czagány-féle banda elfogott tagjainak bebörtönzése és a főkolompások kivégzése után az 1780-as évekre az elődökhöz hasonlóan alföldi, Hajdúböszörmény környéki központtal újjászerveződött a vásári tolvajok bandája, melynek tagjai jelentős részben az 1775–1776-ban megtizedelt banda másodvonalat alkothatták. Az újjáalakult banda elfogott tagjai ellen 1782 elején zajlott le egy nagyobb per a Hajdú kerületben, melynek során előkerültek a korábbi perek iratai is, amelyekből az aktuálisakat csatolták az újabb anyaghoz. Így kerülhetett át az 1776-ban Hajdúböszörményben készült „Zsivány Szók” c. szólista másolata az 1782-es per dokumentumai közé.

Ennek a pernek a hajdúböszörményi levéltárban csak egyes iratai maradtak fenn (ld. Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Hajdúböszörményi Fióklevéltára IV. A. 505/e. 10. 1782. Fasc. EE. No. 2.), de ezek között a tolvajnyelvi szójegyzék nem található meg. A nevezetes szójegyzék egy hiteles másolata azonban, mely Per Joannem Petes Jablonczay Districtord JurNotarium iratott alá, az Országos Levéltárban megőrződött, annak köszönhetően, hogy egy 1726-ban kelt utasítás elrendelte, hogy a megyék és a városok a törvényszékeiken tárgyalt perek kivonatait kötelesek megküldeni az Országos Helytartótanácsnak (Felhő Ibolya—Vörös Antal: A helytartótanácsi levéltár. Budapest, 1961. 87), illetve hogy „Mária Terézia már 1756-ban elrendelte, hogy a halálbüntetést kiszabó ítéleteket kihirdetésük előtt az összes iratokkal együtt a Helytartótanács útján hozzá fel kell terjeszteni a kegyelmezési jog gyakorlását illető döntés véget” (a rendelet Hajdú kerületnél meglévő példányára hivatkozva: Nagy Sándor: A Hajdúsági Múzeum Évkönyve, VII. Hajdúböszörmény, 1990. 70). Ennek megfelelően a Bessenyei Mihály, Cséplő Sára és mások elle-

ni pernek az anyaga is a helytartótanácshoz került, s így a Magyar Országos Levéltárban jelenleg is megtalálható a Hajdúböszörményben készült és onnan felküldött szójegyzék (jelzete: C 43 – Helytartótanácsi Levéltár – Acta secundum referentes – Sauska – 1782 – Fasc. 62), melynek címe:

d) Annò 1782. Die 17<sup>a</sup> Aprilis, sub Sedria Districtus Privilegiator Oppidorum Hajdonicalium Causarum Criminalium Revisoria, in Oppido Böszörmény celebrata, Consignatio Terminorum, et Vocum, quibus Fures Nundinales, vulgò 'Sivány, seu Vásári Tolvaj, in mutuo colloquio, occasione patratorum furtorum uti consueverunt [Az 1782. év április 17-én a kivételezett hajdú városok kerületi törvényszéke bűnügyi vizsgálóbizottságának ülése, melyet Böszörmény városában tartottak; azon kifejezések és szavak jegyzéke, melyet a vásári tolvajok (közönségesen 'Sivány, vagy Vásári Tolvaj) egymás közt folytatott beszélgetése in tolvajlások végrehajtása alkalmával szoktak használni].

Ez a Jablonczay-féle vagy másként hajdúsági szójegyzék néven emlegetett 74 szó a legismertebb tolvajnyelvi emlékünknél. Keletkezését követő szélesebb körű elterjedéséről Implom József így tájékoztat: „A Hajdú kerületi fellebbviteli törvényszék (Sedria causarum criminalium revisoria) Böszörményben 1782. április 17-én tárgyalta a hajdú városokban elfogott vásári tolvajok ügyét. Az ülésen foglalkozott azzal a tolvajnyelvi szójegyzékkel is, amelyet Jablonczay Petes János Hajdú kerületi főjegyző állított össze a tolvajok vallomása alapján (...). A Hajdú kerület a szójegyzéket a m. kir. helytartótanácshoz terjesztette fel, mely Pozsomyban 1782. május 13-án tartott ülésén 3247. sz. alatt foglalkozott vele. (...) A helytartótanács a törvényhatóságokhoz időnként körlevelet küldött (...) A tolvajnyelvi szójegyzékkel kapcsolatban is körlevelet adott



ki. (...) *A helytartótanács körleveléhez ugyanolyan papírra nyomtatott félfíves szójegyzék is van mellékelve*” (Implom József: Legrégibb tolvajnyelvi szójegyzékünk. Magyar Nyelv, 53 (1957): 270–1).

Ennek a körleveléhez csatolt mellékletnek köszönhetően a Jablonczay-féle szójegyzék országosan ismertté vált, minden a Helytartótanáccsal közvetlen levelezésben álló törvényhatóság megkapta, és sokuk az alájuk rendelt járási, községi intézményeknek másolatban továbbküldte, így jeles tolvajnyelvi emlékünk 74 szava több másolatban is előkerült, magának a félfíves nyomtatott mellékletnek is több példánya ismeretes. (Bizonyára legtöbb levéltárunkban meg is található.)

Érdekességként említhetjük, hogy legelső „újraközlése” a XVIII. századból származik, ugyanis — bizonyítandó, „*Hogy az utóbbi időkben-is voltanak Országunkban ollyas Zsiványok, kik a’ Nyelvet meg-másolták, és egymásközött úgy beszéllettenek*” — a Jeles történetek egyik lábjegyzetében Dugonics András közölte a helytartótanácsi nyomtatvány teljes szövegét (Jeles történetek. Első könyv. Pesten, 1794. 270–4, 12. sz. lábjegyzet), és ezt napjainkig számos újabb, általában a korábbi közleményről nem is tudó „*felfedezés*” követte. (Az eredeti nyomtatvány nagyszámú újabb kiadásait, valamint az egyes eddig fellelt kéziratos másolatokat és az azokat közreadó publikációkat ld. Kis Tamás: A magyar szlengkutató bibliográfiája. Debrecen, 1996. 12–7.).

Külön érdekesség, hogy míg a (gyakran hibákat is tartalmazó) másolatokat rendre publikálták a felfedezők, és ez alapján akarták rekonstruálni az eredeti szójegyzéket (vö. például Bárczi Géza: Legrégibb tolvajnyelvi szójegyzékünk. Magyar Nyelv. 52 (1956): 228–30), eddig senkinek sem jutott eszébe a helytartótanácsi levéltárban megnézni az ere-

detit. Ilyen formán az alábbi szólista az első nyomtatott bemutatása nevezetes szójegyzékünknek:

*Fejes* – Tiszt Úr.

*Kútya* – Hajdú.

*Tisztartó* – Második Személy az feő  
’Siványok közt.

*Rikkantó* – Katsa, vagy Rútza.

*Sógor* – Német.

*Ördög* – Lakat

*Fasék* – Fély

*Lobogó* – Keszkenő

*Topánka* – Bor, Pálinka

*Topánkasodni* – Részegekedni

*Füstölő* – Pipa

*Szür hordó* – Kondás

*Gagy* – Arany

*Nagy Víz* – Sokaság a’ Vásárban

*Sivány* – Tolvaj

*Perge* – Kotsi, vagy Szekér

*Leves* – Ezüst pénz

*Komnyik* – Orgazda

*Rút Ember* – Hóhér

*Kanaforia* – Akasztófa

*Meg-rúházni* – Verni, vagy csapni

*Rúhi* – Csapás

*Púcika* – Rúha

*Jordán* – ’Sidó

*Czaffka* – Kúrva

*Balék* – Az Úra

*Kaszakolni* – Öszve Szorítani a’ Vásárt

*Nyalavi* – Az újj ’Siványok Közt leg  
jobb

*Szúszógó* – Disznó

*Kúxi* – Vásár

*Czaff* – Egy forintos

*Vágván* – Bitsak, vagy Penna czilús

*Czoltovaj* – Fizés

*Csatsogó* – Kútya

*Hontirozd* – Tagadd

*Ne hadúváj* – Ki ne Kiáldsd

*Paráz* – Erszény nélkül pénz a’ Zsebbe

*Kigyó* – Tüsző  
*Paribó* – Menté  
*Gyertyáz* – Vigyáz  
*Fel-tévő* – Kalap  
*Fel-rántó* – Csizma  
*Lábra való* – Nadrág  
*Rajzolni* – Lopni  
*Kapkodás* – Kankó  
*Pozdorja* – Gyóltás vászon  
*Csengettyű* – Zsebbe való óra  
*Posterium* – Tömlőt  
*Kasznya* – Szoknya  
*Füles* – Ló  
*Búga* – Ökör  
*Letergeng* – Köpönyeg  
*Szörös* – Búnda  
*Koporsó* – Láda  
*SZlepriska* – Katona  
*Olvásó* – Bilint  
*Piárista* – Pulyka  
*Bánya* – Lúd  
*Kaparó* – Tyúk  
*Delivator* – Bitskás Tolvaj  
*Kajzer* – 'Siványok Kis-Birája  
*Kút* – Zseb  
*Kútazni* – Zsebből lopni  
*Nyalavi nyelv* – Zsivány nyelv  
*Mindennapi* – Kenyér  
*Profiterium* – Vármegye Kenyere  
*Púffra innya* – Hitelbe innya  
*SZingula* – Kúrva  
*Plede* – Szaladj  
*Meg-Kaptiválnak* – Meg-fognak  
*Gyertya ég* – Vigyáznak  
*Sógor fel-rántó* – Stibli.  
*Sógor lábra való* – Plúndra  
*Sógor Kapkodás* – Kapút

4. Nyelvészeti szakirodalmunkban a 19. század elejéről származó emlékként szokás számon tartani az előbbiekkal (különösen a b) pont alatt bemutatottal) számos hasonlóságot, sőt azonosságot felmutató egri szójegyzéket,

amelyet egy a Raphaélis Takáts „*Lexicon Ungaricum*”-ához csatolt feljegyzés tartalmaz (MTA kézirattára: M. Nyelvt. 4-r. 33. sz.). A szójegyzéket tartalmazó, 310. levélként beszámozott lap az 1811-ben keletkezett könyv végére van betéve, de nyelvi anyagát tekintve egészen biztosan korábbiak mondható, valószínűleg az 1775-ben keletkezett, a) és b) pontban tárgyalt szójegyzékeinkkel van közelebbi kapcsolatban:

e) *Dictionarium Novum in Sede Dominali Episcopali Agriae Die 29 Novemb conscriptu a latronib interceptis, adhuc in latrocinio suo existentib excogitatu* [Új szótár, amelyet az egri érseki székhelyen november 29-én írtak össze az elfogott rablóktól, ezeket használták eddigi rablásaik során]. (Közvetteszi: Heinlein István: Egri tolvajnyelv a XIX-dik század elejéről. Magyar Nyelv, 4 (1908): 268–9.)

*Nagy víz a városban* – Significat Sok ember a városban.

*Kis víz a városban* – Kevés ember a városban

*Zsivány* – Tolvaj.

*Pléde* – Szalagy meg fognak,

*Perge* – Kocsi.

*Fázól* – Félsz

*Kutya* – Hajdú

*Fejes* – Úr Tiszt.

*Leves* – Pinz

*Gagyi* – Arany

*Komnyik* – Or-gazda

*Gyertyáz* – Végyáz

*Parás* – Találtam Pinzt Ersziny nélkül

Zsebben.

*Kigyó* – Gyűsző. Pinz az oldalán.

*Paribó* – Menté.

*Fel tevő* – Kalap, vagy Süveg

*Lábra való* – Nadrág.

*Föl rántó* – Csizma.

*Rajzolni* – Lopni

*Kapkodás* – Szür dolmán kankó



*Pozdorja* – Ing gatyá.  
*Csengetű* – Óra.  
*Poslerum* – Tömlőcz  
*Szingyula v dorka* – Kurva.  
*Kasznya* – Szoknya.  
*Füles* – Ló.  
*Buga* – Ökör tehény  
*Leternyek* – Kőpönyeg.  
*Szórós* – Bunda  
*Koporsó* – Láda  
*Lobogó* – Keszkenyő  
*Topánka* – Ital, bor, pálinka.  
*Füstölő* – Pípa.  
*Nyalavi* – Új Tolvaj.  
*Tisztartó* – Szekeres Tolvaj a' lopot jó-  
 szágot hordó.  
*Sushordó* – Kondás.  
*Suszogó* – Disznó.  
*Kanafőria* – Akasztófa.  
*Mester v Rút Ember* – Hóhér.  
*Meg ruhásztak* – Meg vertek.  
*Pucziha* – Ruha.  
*Jordány* – Zsidó.  
*Czafka* – Feleségem.  
*Kozákoly* – Szorésd.  
*Balik* – Czinkos.  
*Kuksi* – Vásár.  
*Meg kaptoválnak* – Meg fognak.  
*Csahogó* – Kutya.  
*Vágván* – Bicsak.  
*Czoff* – Forint.  
*Czoltovai* – Fizes.  
*Bak* – Aszony czinkosa.  
*Handéroz* – Tagadd  
*Ki hajdoválya* – Ki keczelli.  
*Szlepicska* – Katona.  
*Ördög* – Lakat.  
*Olvasó* – Bilincs  
*Piarsta* – Pulyka.  
*Banya* – Lúd.  
*Kaparó* – Tyúk.  
*Dictator* – Bicskás Tolvaj.

*Kofa* – Kenyér Sütő  
*Rikkancs* – Katsa.  
*Sógor* – Németh.  
*Kút* – Zseb  
*Profiterium* – Vár megye Kenyere  
*Mindennapi* – Kenyér  
*Pufra Innya* – Hitelbe innya.  
*Első Tiszt* – Lakatos  
*Masodik Tiszt* – Tisztartó  
*Harmadik Tiszt* – Kasznár

5. Az öt szójegyzéket ugyanannak az alföldi zsványnyelvnek az emlékeként tarthatjuk számon. Ezek egy kivételével (c ® d) nem közvetlen másolatai egymásnak, viszont az összesen több, mint 100 jelentéssel bíró önálló szókészletit elemet kitevő szókincsük jelentős része megegyezik, az eltérések pedig leginkább egy korábbi ismeretlen másolatból, illetve az egyes szólisták végére illesztett kiegészítésekből származnak.

Az előkerült szójegyzékek tehát feltételezhetően részben másolatok, részben a másolatot kiegészítő gyűjtések, ugyanis egyes szójegyzékekben jól látható, hogy a meglévő lista végére – gyakran másik kéz által feljegyezve – írták be a később előkerült szavakat. A b) pontban említett piarista szójegyzék alapján azt is feltételezhetjük, hogy a meglévő jegyzék szavait kérdezték ki egy tolvajnyelvet ismerő személytől. A piarista szójegyzékben erre utal a szavak felsorolásának a többi szójegyzékéhez viszonyítva fordított sorrendje (elől a köznyelvi, mögötte a zsványnyelvi szó, azaz valószínűleg a köznyelvi szó szerepelt kérdésként).

Az is elég valószínű azonban, hogy a kérdés az alapjául egy másik szójegyzék szolgált, amire abból következtethetünk, hogy nyolc esetben a többi szópárhoz viszonyítva fordított, zsványnyelv-köznyelv a szavak sorrendje. A köznyelvi szavak kikérdezésére utal az is, hogy ha az 1776-os hajdúböszörményi

„Zsivány Szók”-kal összevetjük, akkor jól látható, hogy a „Zsivány Szók”-hoz viszonyítva hiányzó hét tolvajnyelvi szava mindegyikének köznyelvi jelentése megtalálható benne, csak éppen más zsványnyelvi szavak vannak e jelentések mellé rendelve. Lista alapján kérdezőtő gyűjtésre utalnak az értelmezések egyes szám 1. és 2. személyű alakjai is.

Alaposabb filológiai vizsgálódással az öt érintett szójegyzék egymáshoz való viszonyát bizonyára tisztázni lehet majd, amihez jelentős segítséget nyújthatnak bizonyos másolatokra utaló, öröklődő íráshibák (pl. sushordó a szűrhardó 'kondás' helyett), valamint az a tény, hogy bár a szavak sorrendje az egyes szójegyzékekben nem egyezik meg, azonban a szavak egyes csoportjai egy-egy blokkon belül azonos sorrendben vannak. Mindezek alapján bizton feltételezhetjük, hogy eddig ismertté vált öt korai szójegyzékünk valamilyen közös előzmény révén viszonylag szoros kapcsolatban áll egymással.

A közvetlen másolás ténye csak a később országosan ismertté vált Jablonczay-féle szójegyzékről állítható: ezt (vagy ennek közvetlen előzményét) egészen biztosan az 1776-os „Zsivány Szók” Hajdúböszörményben jelenleg is fellelhető példányáról másolták – még a szójegyzéken megfigyelhető kisebb javítások, módosítások megtétele és a lista végéhez fűzött kiegészítések bejegyzése előtt –, ugyanis olyan íráshibát tartalmaz, ami az 1776-os példányból – és csak abból – egyértelműen megmagyarázható. Az 1782-es szójegyzékben (mind a kéziratban, mind a helytartótanácsi nyomtatványban) a 'lúd' jelentésű szó bányaként szerepel a más forrásokból ismert banya helyett. Ennek oka egy láthatóan nem ékezetnek szánt, feltűnően hosszú és az ékezetektől vonalvezetésében teljesen eltérő tollvonás az 1776-os példányban a banya első a-ja fölött, amit a másoló á-nak olvasva örökített tovább.

6. Itt bemutatott zsványnyelvi emlékeink azt mutatják, hogy a XVIII. század utolsó harmada Magyarországon a tolvajnyelv felfedezésére volt. A bűnüldöző szervek, bíróságok ekkortáiban – jóval azelőtt, mielőtt a nyelvtudományban is tudatosult – rájöttek, hogy a nyelv nem egyszerűen csak az információközlésre szolgál, hanem identitásjelző eszköz, a csoporthoz, közösséghez tartozás jellemző kifejezője.

A kihallgatott bűnözők bizalmának megnyerése, a zsványok egymás között elhangzó beszélgetéseinek megértése és általában a tolvajok felismerésének szándéka okozhatta elsősorban, hogy az 1770-es évektől megszapordtak a bírósági perek jegyzőkönyveiben az argószavak, amelyeket egy idő múlva a jegyzők az iratanyaghoz csatolt szójegyzékekkel szerkesztettek, és más törvényhatóságoknak is megküldtek.

A Jablonczay-féle szójegyzék nyomtatott körlevélként való kiadása egyértelműen azzal (a napjainkra a szociológiai-szociolingvisztikai kutatások eredményei által bizonyítottá vált!) nyelvi funkcióval magyarázható, amit az egyik bandavezér vallomása 1776-ban így foglal össze: „a' magyar ZSiványokat, a' nyelveken lehet meg esmérni” (HBM.L. Acta fiscalia IV. A. 1018/d. 2. csomó). E tétel alapján lehetséges volt – mert a bűnösségüket bizonyította – a nyelvük alapján elfogni a zsványokat, mint ahogy ezt a latin nyelvű körlevél korabeli magyar fordítása tanúsítja: „A' Hajdú Városokon bizonyos ZSiványokat vagy is Vásári Tolvajokat meg fogtak, kik magokba térven ki vallották hogy mitsoda Terminusokkal magok között βoktak élni: arra nézve F.H.T.K. [= fölséges helytartó királyi] Magyar Tanátsnak Kegyelmes Parantsolattyából azon közöttök folyó Terminusok vagy is βók a' végre hirdettek Kltek [Kegyelmetek] között hogy azokról azon Vásári káros Tolvajokat leg hamarább éf're vehessék, és mihelyest va-



lakitól olyan *Terminusokat hallanának azonnal megragattassák.*” (Országos Széchényi Könyvtár: Fol. Hung. 1581. 4. füzet, 45b lap).<sup>2</sup>

A nyomtatott körlevél másokat is hasonló szójegyzékek összeállítására készíthetett. 1783-ban például ugyanilyen helytartótanácsi körlevélmellékletként egy német nyelvű tolvajnyelvi szólistát is kinyomtatattak és szétküldték országszerte.

Eredetije, melyet a Vas vármegyei Pinkafőn (ma: Pinkafeld, Burgenland, Ausztria) Boros Ferenc jegyző készített, szintén egy bírórsági per során született.<sup>3</sup>

Ebből az időszakból tudomásunk van több jászkunsági tolvajnyelvi szójegyzékről is, bár ezeknek eddig még nem sikerült a nyomára bukkanni. Mándoky István egyik tanulmányában (A kun nyelv. In: Karcagi város-történeti tanulmányok. Szerk. Bellon Tibor—

Kaposvári Gyula. Nagykunsági Füzetek. Karcag, 1974. 35–44) mindenféle forrás megadása nélkül közli, hogy „Több kun eredetű szót találunk azokban a tolvajnyelviszókban is, amelyeket a Jászkun Kerületek adtak ki a XVIII. század végén és a XIX. században a betyárok elfogásának és kézbevitelének megkönnyítésére. Az olykor többszáz szóból álló lajstromokban ilyen szavakat látunk, mint pl. karak 'zsvány, rabló, tolvaj', karakol 'kirabolja a vásárt', tésó 'béklyó', bugó 'bilincs', etek 'csizma' stb.” (44).

További levéltári kutatás révén remélhetőleg sikerül megtalálni ezeket a jászkunsági listákat, és talán még újabb argó nyelvmemlékekkel is gazdagodhat a bűnözés (nyelvi) múltjával foglalkozó szakirodalom.

Kis Tamás

## Jegyzetek

<sup>1</sup> Vö. pl. **Bondeson, Ulla:** *Argot Knowledge as an Indicator of Criminal Socialization.* In: *Scandinavian Studies in Criminology.* Volume 2. Oslo, 1968. 73–107; **Halliday, Michael A. K.:** *Anti-Languages.* *American Anthropologist*, 78 (1976): 570–84; **Drake, G. F.,** *The social role of slang.* In: *Language. (Social Psychological Perspectives).* Szerk. H. Giles–W. P. Robinson–Ph. M. Smith. Pergamon Press, Oxford—New York—Toronto—Sydney—Paris—Frankfurt, 1980. 63–70; **Leeuwen-Turnovcová, Jifina van:** *Subkulturelle Existenz, Ambulanz und Argotisierung. Teil 1: Zur Frage der sprachlichen Solidarisierung von ambulanten bzw. kasarnierten Randgruppen.* In: *Slavische Spachwissenschaft und Interdisziplinarität.* Band 2. München, 1996. 187–218.

<sup>2</sup> Így lehetett ez Európa más országai-ban is. Schubert (*Arme Leute. Bettler und Gauner in Franken des 18. Jahrhunderts.* Neustadt-Aisch, 1983. 282) például beszámol arról, hogy 1730-ban Ansbachban néhány személyt csak azért tartóztattak le, mert Jenisch nyelven beszéltek (hivatkozik rá Leeuwen-Turnovcová, i. m. 195, 22. jegyz.).

<sup>3</sup> Eredeti kézírásos példánya jelenleg a Magyar Országos Levéltárban található, jelzete: Helytartótanácsi Levéltár, Magyar Királyi Helytartótanács, C 43 (Acta secundum referentes) Fabianovich 1783. Nr. 148. Szövegkiadása: **Kis Tamás:** *Német tolvajnyelvi szójegyzék a 18. századból.* *Folia Uralica Debreceniensia*, 8 (2001): 251–62.3

**A szerkesztő megjegyzése:** egyes szavak áthúzása, esetenként a betűk nagyságának eltérése stb. nem nyomdai hiba, a szerző ragaszkodott az oklevélben lévő eredeti szöveghez.

# A strasbourgi bíróság gyakorlata a büntetés-végrehajtási ügyekben

„Semmi sem emberibb a kínzásnál:  
kínoznak-e az állatok?”  
(Christoph Eich, „Jung Intézet”)

A strasbourgi bíróságra igen sok büntetés-végrehajtási ügy kerül. Leggyakrabban (e tárgykörben) a kínzás, embertelen bánásmód, levéltitok megsértése és a családi kapcsolatokkal összefüggő „embertelenségek” kerülnek napirendre. Magyarország az 1993. évi XXXI. törvénnyel hirdette ki a Rómában, 1950. november 4-én kelt egyezményt („Az emberi jogok és az alapvető szabadságok”-ról. Ezt a továbbiakban, az egyszerűség kedvéért Konvenciónak nevezzük). Feltehetjük a kérdést: mikor korlátozható az egyén emberi (alap-) joga? Az elítéltek esetében ez a szabadságtól való megfosztással nyilvánvalóan megtörténik. A kérdés tehát esetünkben még inkább az, hogy milyen mértékben jogszerű az alapjogok korlátozása. E kérdéskör megvizsgálásához a leghitelesebb forrást, az Európai Emberi Jogi Bíróság ítélkezését elemezhetjük.

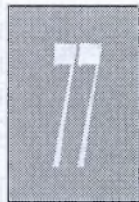
A Konvenció I. fejezete foglalkozik a jogokkal és szabadságokkal. (A II. fejezet, mely a Bírósággal és annak felépítésével foglalkozik, nem tárgya tanulmányunknak). Vegyük tehát sorra a cikkek szerint azokat az eseteket, amikor elítélt nyújtott be panaszt Strasbourgnak.

Az Emberi Jogok Európai Konvenciójának 3.§-a szerint senkit sem lehet kínzásnak, embertelen vagy megalázó (lealacsonyító) bánásmódnak alávetni. E cikkellyel indokolta kérelmét egy ír származású el-

ítélt. Szerinte az Egyesült Királyság nem tartja be e pontot Észak-Írorszáiban. A Bizottság állásfoglalása szerint a rossz bánásmód még nem jelent kínzást. Egy bizonyos súlyossági minimumot el kell érni ahhoz, hogy legalább lealacsonyítónak lehessen azt minősíteni. Ez a minimum viszont relatív, az adott körülményektől függ. Nevezetesen a végrehajtás időtartamától, ennek fizikai és pszichés hatásaitól, a nemtől, kortól vagy akár az egészségügyi állapottól. (E kritériumokra lentebb visszatérünk).

A szenvedés intenzitása szerint lehet megkülönböztetni a lealacsonyító bánásmódot, ami a legenyhébb, az embertelen bánásmódot, és a kínzást, ami a legsúlyosabb. A legenyhébbnek titulált bánásmód jellemzője, hogy az emberben félelmet, aggodalmat (szorongást), alacsonyabb rendűség érzést keltsen, amely megalázásra, testi és lelki ellenállás megtörésére alkalmas. A Konvenció 3.§-ának megsértéséhez, azon belül is a lealacsonyító bánásmódhoz, Strasbourg szerint két elem – egy objektív, és egy szubjektív – szükséges. E két elemmel a Mac Feeley ügy kapcsán merült fel, melyben egy észak-írországi terrorcselekményért elítélt személy „szenny-sztrájkba” kezdett. Ez esetben az objektív elem maga a fogva tartás, amit meg lehet állapítani (szennyes cella, az elítélt mezítelensége és a higiénia teljes hiánya).

A szubjektív elem – azaz az elítélt megalázásának akarata – azonban itt hiányzik, mivel egyfajta autoagresszióról van szó!





Az embertelen bánásmód már egy súlyosabb szint. Strasbourg ezt is meghatározta, külön kiemelve öt technikát:<sup>2</sup>

1. hosszú időn át szétvetett kézzel-lábbal történő, arccal a falhoz állítás;
2. „bekapucnizás”: amikor sötét zsákok húznak az elítélt fejére;
3. zajkeltés: rendszeres sípolás;
4. az alvás megvonása a kihallgatás előtt;
5. szilárd vagy folyékony táplálék megvonása.

A kínzás fizikai erőszakot, nagyfokú – igen komoly – testi és lelki szenvedést jelent.<sup>3</sup> Ki kell tehát itt is emelni, hogy nem csak és kizárólag testi fájdalom okozásával lehet kínogni. Egy, a fribourgi egyetem által 1985-ben kiadott tanulmány szerint az izoláció, a túlzásfóltóság, az alvás és az életritmus manipulálása ugyanúgy képezheti kínzás tárgyát, mint a meleg és a hideg (például fűtőtesttel történő) állandó változtatása, a tökéletes csend, az állandó zaj, a teljes sötétség vagy a mesterséges fény permanens jelenléte. Fontos megjegyezni, hogy kínzónak nem csak az aktív magatartást tanúsító személy minősül. „Az egészségügyi alkalmazottak részvétele az elítéltek kínzásában sajnos igen gyakor”. E mondat a már fentebb idézett svájci egyetemi könyvből való. A helyzet annyira valósnak tűnik, hogy több nemzetközi (egészségügyi-) szervezet, így az Association Médicale Mondiale, 1975-ben külön nyilatkozatot fogadott el, elítélve „a kínzásban való aktív részvételt ugyanúgy, mint a passzív jelenlétet”. De egy ugyancsak 1985-ben, ugyancsak Fribourg-ban tartott konferencián elhangzott az is, hogy az elítélt „fizikai” és „jogi” sorsának hosszantartó bizonytalansága is minősülhet kínzásnak. Igaz, ez utóbbit nem a Konvenció 3.§ hanem a 6.§ taglalja.

Nem elég tehát, hogy a végrehajtás kellemetlen, vagy jogtalan legyen. Ez volt

egyébként a tanulsága az 1980-as Gouzzardi vs. Olaszország ügynek is. Az elítéltet Asinara szigetén őrizték, amit ő megalázó, akár embertelen bánásmódnak tartott. (Strasbourg szerint helyzete csak kellemetlen volt.) Meg kell hát különböztetni – mint azt a Bíróság hangsúlyozta – a „lealacsonyító” bánásmódot, a „kellemetlen” bánásmódot, valamint a „kényelmetlen” helyzetet.<sup>4</sup>

Leghíresebb eset volt, amikor 1978-ban Írország adott be keresetet a Maze-i és egyéb észak-ír börtönökben előforduló tömeges kínzások elleni tiltakozásként. (Ez ügyben érdemes átismételni az embertelen bánásmód öt módját.) Bár az Egyesült Királyság a szükségállapotra hivatkozott, Strasbourg mégis megállapította a 3.§ megsértését. Indoklásában kifejtette, hogy a Konvenció 3.§-a olyan alapvető emberi jogokat tartalmaz, melyeket még hadi- vagy szükségállapot esetén sem szabad fel függeszteni.<sup>5</sup> Ez úgy kapcsán fejtette ki, továbbá, hogy a kínzás, embertelen vagy lealacsonyító bánásmódnak egy bizonyos súlyossági fokot el kell érnie, különben „csak” kellemetlenkedésről lehet szó. E szint azonban változó, az adott helyzet minden elemét figyelembe kell venni: a cselekmény hosszát, fizikai hatását, az áldozat korát, nemét, egészségi állapotát és nem utolsósorban a társadalmi keretet. Strasbourg tehát e kérdésben inkább a kazuisztikus megközelítést választotta.

A konvenció nem tartalmaz semmiféle specifikus szabályozást a fogva tartottakkal kapcsolatban. 1961-ben, az Ilse Koch vs. NSZK ügyben a Bizottság kihangsúlyozta, hogy a fogva tartás nem jelenti a Konvenció garanciáinak elvetését. A Bizottság elismerte, hogy az erőszak alkalmazása szükséges lehet bizonyos körülmények között, és nem

jelent ezen esetekben lealacsonyító vagy embertelen bánásmódot. (A szökött elítélteket vissza kell „tessékelní”). A Kotalla ügyben – hasonlóan – Strasbourg úgy fogalmazott, hogy a „börtönbüntetés végrehajtásának módja a 3. Cikk tükrében némi problémát vethet fel.” A vizsgálódás, mint fentebb kiderült, eseti kell, hogy legyen, és igen sok tényezőtől függ az, hogy a Konvenció 3. Cikkét megsértették-e vagy sem.

Elég lehet azonban az intézmények egyszerű igénytelensége vagy szegénysége ahhoz, hogy a Konvenció 3.§-ával ellentétesen minősüljön működésük. A már említett „görög eset”-nél<sup>6</sup> Strasbourg kivizsgálta az athéni büntetés-végrehajtási intézményeket, és megdöbbentő jelentést készített. Az elítélteket és politikai foglyokat valóban kínozzhatják. Öt különböző és bizonyított pontban jelezte a problémákat: a cellák túl szűkek, elégtelen az egészségügyi ellátás, az alsorsori zárkák fűtetlenek, a cellák többségében alig van fény végül a padló és a falak nedvesek és porosak. A lealacsonyító bánásmódot, mint a mások előtti megaláztatást is megállapították. Meg kell jegyezni, hogy ez volt az első eset, hogy egy ET tagállamot a 3.§ alapján marasztaltak el. Igaz, jelentősége csak elvi volt, Görögország ugyanis akkor még nem ismerte el a strasbourgi intézményeket.

Sok olyan esettel is találkozhatunk, amikor az európai emberi jogi bíróság (vagy korábban a Bizottság) nem találta a panaszolt eseteket jogsértőnek. Ilyen eset volt a Zeidler- Komman c. NSZK ügy.<sup>7</sup> Egy fegyőrrel való komolyabb vita után az elítélt visszautasította másik cellába való átköltöztetését. Ezt egy komolyabb erőszakjelenet követte, amely során szerinte brutalitás érte. A Bizottság elismerte, hogy szigorúan és keményen bántak vele, a körülményekre – Komman vi-

selkedésére – tekintettel azonban az ellene használt erő nem minősült túlzottnak. A Bizottság így a Konvenció 3.§-ának a meg nem sértésére következtetett.

Egy másik esetben egy elítélt arra hivatkozott, hogy „jogaitól megfosztották, szidalmazták és bántalmazták a fegyőrök”, valamint faji diszkrimináció áldozatává vált. A Bizottság előbb elfogadhatatlannak minősítette a keresetet, majd tanúk meghallgatása után a jogsérelem hiányát állapította meg. Ezekből az esetekből kiderül, hogy a Bizottság (Bíróság) a 3. Cikk tekintetében nagyon komolyan veszi a kínzás, az embertelen és lealacsonyító bánásmód kritériumait.

Ugyancsak a 3.§-sal kapcsolatosan írt egy arab származású, Boujila nevű férfi kérelmet. Arra hivatkozott, hogy elzárták őt az elítélt társaktól, és 23-24 órát töltött magánzárában. Svájc arra hivatkozott, hogy nem volt teljesen elzárva a külvilágtól, mert volt ablaka, melyet kinyithatott, és a napi egy óras sétáját sem vonták meg. Miután még a rádió használatát is engedélyezték és rendszeresen orvosi vizsgálat alá vetették, Strasbourg nem marasztalta el Svájcot. A teljes izoláció több esetben vetette fel a kérdést: mennyiben tekinthető a totális elzárás pszichés kínzásnak? Egy ilyen, hasonló esetben, az Ensslin, Baader, Raspe ügyben a Bizottság egyértelműen megkülönböztette az „egyénnek a fogva tartott társaktól biztonsági, fegyelmi vagy védelmi okból való elkülönítését” a „totális izoláció”-tól. Az előbbi nem minősül ugyanis embertelen bánásmódnak. Az érzéki – a hangtól és természetes fénytől való elszigetelés –, a közösségtől való „szociális” elszigeteléssel párosulva a személyiség olyan rombolásához vezethet, mely egyértelműen embertelen bánásmódnak minősül, és melyet semmilyen biztonsági igény sem igazolhat.<sup>8</sup> Amennyiben azon-



ban az elítéltek lehetősége van akár csak a rádió hallgatására, már nem beszélhetünk totális elszigetelésről. Ez volt a fent említett Boujila eset tanulsága is. Érdekes ellentmondásnak tűnik azonban, hogy a Kröcher & Möller ügyben azonban az érzelmi és szociális elszigeteltséget egyaránt megállapították, de a Bizottság az ügy természetére való hivatkozással mégsem állapította meg a 3.§ megsértését. (A terrorizmus terjedése, az illető személyek a „Vörös Hadsereg Frakció” tagjai voltak).

Magánzárka ügygel foglalkoztak 1982-ben a Krockner & Moller vs Svájc ügyben is. E személyeket a határőrséggel vívott tűzharc után fogták el. 1977-től 1978-ig biztonsági okokból elkülönített helyen töltötték idejüket. (Fogva tartásuk első hónapjában a külvilágtól valóban elzárva, elkülönítve, kizárólag mesterséges fénynél és állandó kamera-felügyelet alatt éltek.) A Bizottság szerint veszélyes bűnözők esetén ez nem jelent embertelen bánásmódot az ilyen szintű elkülönítés sem. Térjünk vissza a már említett Guzzardi ügyre is. Guzzardit egy Szardínia közeli kis szigeten töltötte szabadságvesztés büntetését.<sup>9</sup> Itt, a sziget kicsi, de kijelölt területén állandó megfigyelés alatt szabadon mozoghatott. Senkit sem fogadhatott, és ez tette elviselhetetlenné az ott töltött 16 hónapot. Mint a fentiek alapján ismeretes, Olaszországot mégsem marasztalták el. Ugyancsak hasonló eset volt a Baader, Euslin, Raspe c. NSZK ügy is, melyben az elítéltek arra panaszkodtak, hogy elszigetelik őket a közöségtől. A német hatóság a szökések valamint mások bántalmazásának megelőzésével érvelt. A Bizottság az elszigetelésnek egy bizonyos mértékét bv (büntetés-végrehajtási) intézetekben természetesnek tart. Elfogadhatatlannak minősíti azonban a „szociális izolációval párosuló érzelmi izolációt, mely a

személyiségre romboló hatással lehet”.<sup>10</sup> A fogva tartottak elkülönítésekor – az esetleges jogsérelem vizsgálatánál – nem lehet általános meghatározásokat adni: a jogsérelem rengeteg szubjektív tényről függ. Így a fenti esetben, mint a S. Bonzi c. Svájc esetben is, a Bizottság a keresetet elfogadhatatlannak minősítette. A Bizottság egyébként kifejtette, hogy a teljes érzelmi izoláció nélküli magánzárka nem képez jogsérelmet.<sup>11</sup>

Bizonyos szempontból ugyancsak izoláltságra hivatkozott egy skót férfi, akit nem a külvilágtól, csak menyasszonyától tartottak távol. A Wakerfield c. Egyesült Királyság esetben az elítélt keresetében embertelen bánásmódnak minősítette azt aényt, hogy (a látogatásokat megkönnyítendő) angliai börtönéből nem szállítják át egy, a menyasszonyához közeli skót börtönbe. A Bizottság nem értett vele egyet, és nem állapította meg a 3.§ megsértését. Megállapította ellenben a magánéletbe való beavatkozást.<sup>12</sup> (A Wakerfield ügygel tehát a 8.§ kapcsán foglalkozunk.)

Ahhoz azonban, hogy a 3.§-sal ellentétbe kerüljön bárki vagy bármi, nem szükséges cselekmény megvalósulása. Maga a fenyegetés, a cselekmény bekövetkeztének veszélye elegendő lehet, ha kellőképpen valószínűsíthető.<sup>13</sup> E kérdés a skót szokásokkal kapcsolatban vetődött fel: a Bizottság szerint a testi fenytésre – és annak mindenkori kilátásba helyezésére – nem mentség a skót szokásjog általános (hallgatólagos) beleegyezése. Érvelésében arra hivatkozott, hogy az érzéketlen emberekre amúgy sem hat, az érzékenyeket pedig a kívántnál mélyebben érinti.<sup>14</sup>

Égészségügyi szempontból – de még mindig a 3.§-nál maradva – a Bizottság kifejtette, hogy a büntetés-végrehajtási intézetek egészségügyi ellátását (ellátottságát)

össze kell hasonlítani az elítélt (panaszos) egészségügyi állapotával. Az osztrák Simon Herold arra panaszkodott, hogy betegsége ellenére előzetes letartóztatásba helyezték. (Az ügy különlegesen végződött: Herold úr visszavonta panaszát, míg a hatóságok felhagytak a személye elleni újabb nyomozással.) Egy másik esetben egy vak élt hasonló panasszal. A Bizottság megvizsgálta az ügyet és a következőkről határozott: nem ad helyt a keresetnek, mert az adott intézményben az egészségügyi ellátás elégségesnek bizonyult; megvizsgálta azt az esetet is, hogy egy vak fogva tartása mennyiben számít embertelennek. Egy világtalan személy fogva tartását csak ritka, nagyon indokolt esetben látta elfogadhatónak. (Ez esetben például az illető többszörösen visszaeső volt). Több esetben az elítéltek egészségügyi állapotukra hivatkozva a hosszú fogva tartást kifogásolták. Ilyen eset volt a Bonnechaux ügy, melyben egy 74 éves cukorbeteg és szívritmuszavartól szenvedő személytől vonták meg szabadságát 35 hónapra, vagy a Chartier ügy, melyben az illetőt 29 évre ítélték, miközben „öröklődéses elhízottságban” szenvedett. Strasbourg, bár fogadta a panaszokat, nem állapította meg a 3. Cikk megsértését.<sup>15</sup>

Magyar vonatkozású az 1992-es Hercegfalvy ügy: egy pszichiátriai beteget a szó szoros értelmében kényszerrel – ágyhoz bilincselve – kezeltek. A Bizottság ez esetben nem állapított meg jogsértést.<sup>16</sup> Tekintettel az ügy magyar vonatkozására, ezt az esetet a későbbiekben kissé elmélyültebben tanulmányozzuk a Konvenció 5.§-ának bemutatásánál. (Az említett úr ugyanis egyszerre tiltakozott mind a 3.§-ának, mind az 5.§-ának megsértése ellen.)

A 3. cikkelyvel kapcsolatban végül még érdemes megemlíteni a „halálfolyosó-szindrómát”. E kínzásnak minősített eset Európá-

ban a kiadatással kapcsolatos. Arról van itt szó, hogy a terhelt kiadása egy olyan ország felé történik, ahol hatályban van máig is a halálbüntetés. Ilyen eset volt a Soering ügy.<sup>17</sup> Soering német állampolgárt Angliában tartották fogva gyilkosságért (szeretője zúleinek megkéseléséért). Anglia, miután kérte az Egyesült Államokat, hogy ne ítélje halálra, aláírta a kiadatását. Soering Strasbourghoz fordult, arra hivatkozva, hogy ezzel lealacsonyító, embertelen körülmények közé kerülne, ha kiteszik őt a „halálfolyosó-szindrómának”. Az Egyesült Államok ugyanis nem ígért semmit, így a halálbüntetés kiszabása is lehetséges lett volna. Amennyiben ki is szabják a legsúlyosabb ítéletet, úgy a halálraítéltek több éves várakozása igazi kínzásnak számíthat. (E „halálfolyosó-szindróma” kifejezés is e várakozást takarja: az ítélethirdetés után akár több éven át várhatja a halálraítélt, hogy a folyosón halatszó léptek alapján érte jönnek-e vagy sem.) Strasbourg elfogadta Soering érvelését. Ugyancsak a „halálfolyosó-szindróma” miatt marasztalták el Angliát már 1984-ben is, valamint ugyanezen szindróma foglalkoztatta Strasbourgot az Aylor ügyben.<sup>18</sup>

Hasonló – de nem azonos – eset a Vilvarajah ügy is.<sup>19</sup> Ez ügyben öt Sri-lankai állampolgár tiltakozott Angliából való kiutasításuk és hazaküldésük ellen. Keresetük szerint hazaküldésük esetén a halál veszélyével, de legalábbis a kínzás és embertelen bánásmód valóságos veszélyével kellene szembenézniük. Ezen öt személy kivételes engedélyben részesült, és Anglia területén maradhatott. Így végül a Bizottság nem állapította meg a 3.§ megsértését.

Ami a faji megkülönböztetést illeti, a Bizottság a faj- és bőrszín szerinti megkülönböztetést 1978-ban lealacsonyító bánásmódnak értékelte, ami a Konvenció 3.§-ába



ütközik.<sup>20</sup> (Igaz, a Bíróság később nem követte e gondolatmenetet az Abdul Aziz, Cabales, Balkandali c. Egyesült Királyság ügyben (1985).<sup>21</sup>

Strasbourgba elítéltektől a kínzás, embertelen vagy lealacsonyító bánásmód megsértésére hivatkozva érkezik a legtöbb panasz. A Konvenció több szakasza kapcsolódik azonban a szabadságvesztés-büntetésekhez.

A 4.§ többek között kijelenti, hogy nem lehet senkit munkára kényszeríteni. (A cikkely természetesen több kivételt felsorol, így a katonaságot, a katasztrófa-helyzetet vagy akár az elítélteket). 1982-ben a kivételeket figyelmen kívül hagyva írt keresetet egy belga, amikor többszörös visszaesőként arra panaszkodott, hogy munkára kötelezik.

Az 5.§ a szabadsághoz és a biztonsághoz való jogot szabályozza. A területen a jogesetek téma szinte kifogyhatatlan. E cikk bekezdései azonban eljárási kérdésekkel foglalkoznak, amelyekre – bár a bv. területén is igen gazdag a jogalkalmazás téma – nem térünk ki. Az (1) bekezdés szerint mindenkinek joga van a szabadságra és biztonságra, bár a szöveg egyből hat kivételt említ. Idetartoznak az elítéltek is. A (2) bekezdés azt rögzíti, hogy minden letartóztatott személyt tájékoztatni kell letartóztatásának okairól. A (3) bekezdés előírja, hogy minden letartóztatott személyt a lehető legrövidebb időn belül bíróság elé kell állítani, vagy, ha a körülmények engedik, szabadlábra kell helyezni, míg a (4) bekezdés a bíróságot kényszeríti arra, hogy a lehető legrövidebb időn belül döntson a letartóztatás jogszerűségéről. Az (5) bekezdés a jogtalanul letartóztatottak kártérítési jogát hangsúlyozza. (A Konvenció részlete megtalálható a Mellékletben).

E cikkre igen sok kereset hivatkozott, bár a többség nem teljesen a szabadság- és biz-

tonsághoz való jog megsértése miatt került a Bíróság (Bizottság) elé. Ezeket elutasították.

A Bizottság megállapította az 5.§(1) bekezdés megsértését az Engels ügyben.<sup>22</sup> Ebben katonákat ítélték szabadságvesztésre, amiért kiadványokat terjesztettek és gyűlésekre jártak.

Nem állapított meg azonban a Bizottság jogsértést abban az ügyben, melyben egy pszichiátriai beteget zárt intézetben, szokatlan körülmények és komoly biztonsági intézkedések között tartották.<sup>23</sup>

A Wecks ügyben, miután börtönbe került, (a feltételes szabadlábra helyezésből került vissza a börtönbe) Wecks úr folyamatos, de meg nem határozott időre került az intézetbe. A Bizottság ezt nem találta az 5.§(1) bekezdésébe ütközőnek, annál inkább megállapította az 5.§(4) bekezdés megsértését, mivel e bekezdés rendelkezik a bíróság legrövidebb időn belüli döntésének kötelezettségéről. (A bíróságnak a (4) bekezdés értelmében az őrizetbe vétel törvényességéről kell a legrövidebb időn belül döntenie.)

Bár eljárási kérdésekkel hangsúlyozottan nem kívánok foglalkozni, e téma és e terület mégis kisebb kitérőre kényszerít. A Boumar ügyben<sup>24</sup> Strasbourg a keresetet benyújtó fiatalok igazát ismerte el. Az előzetes letartóztatásban lévő Boumar az ellen tiltakozott, hogy biztonsági okokra hivatkozva folyamatosan költöztették. A Bíróság az ügyben az 5.§(1) és (4) bekezdések megsértését egyaránt bizonyítottnak látta.

Strasbourg több, olyan eljárási jogsérelmet kifogásoló keresettel foglalkozott, mely tárgyalás nélküli szabadság megvonást panasztolt fel. Ezek közé tartozik a Brogan ügy, melyben egyes észak-ír személyeket terrorizmus gyanújával börtönöztek be. A Bizottság megállapította az 5.§(3)-(5) bekezdések megsértését, de nem ismerte el az 5.§(1-4)

bekezdések megsértését. A Fox, Cambell & Hartley ügyben hasonló, de nem azonos helyzetben, Strasbourg az (1) és az (5) bekezdések megsértését állapította meg.

Ugyancsak eljárási kérdés, de érdekességként hathat a Kolompár ügy, melyben Kolompár úr a kiadatási eljárást találta túl hosszúnak.<sup>25</sup> Strasbourg ellenben nem értékelte az esetet sem a szabadságjog, sem a biztonsághoz való jog megsértéseként.

Térjünk most vissza a korábban említett, magyar vonatkozású Herczegfalvy c. Ausztria-esetre.

Herczegfalvy István, magyar állampolgárságú személy 1964-ben érkezik Ausztriába. 1976-ban, miközben szabadságvesztés büntetését tölti, elítélt társai bántalmazásáért, a fegyőröknek okozott sérülésekért, valamint a hatóság sértegetéséért újabb eljárás indul ellene. 1977. május 13-án letöltötte „első” büntetését, majd 1978. január 9-én egy elmebeteg bűnözőknek fenntartott intézményben helyezik el „egyben ideiglenes – egyben végleges céllal”<sup>26</sup>. Feltételesen szabadul 1984. november 28-án. Még 1978-ban írt tömeges panaszában Herczegfalvy a fogvatartás jogtalanságát, időtartamát, valamint az orvosi kezelését kifogásolja.

A Bizottság több panaszát eleve elutasítja. Majd 1992-ben úgy dönt a Bíróság, hogy a szóban forgó személy ideiglenes fogvatartása nem haladta meg a Konvenció 5.§(3) bekezdése által megkívánt „ésszerű határidőt” (1978. május 27-től 1979. január 10-ig, majd 1979. október 30-tól 1980. április 9-ig). A Bíróság úgy találta, hogy egyébként Herczegfalvy maga járult hozzá perének lassításához. Belátta azonban, hogy az osztrák hatóságok több panaszát és fellebbezését válasz nélkül hagyták, így az 5.§(4) bekezdését megsértettnek nyilvánította.

Herczegfalvy azonban a „terápiás kezeléseket” módját is kifogásolta, mint a Konvenció 3. Cikkelyébe ütköző magatartássorozatot. A Bíróság az orvosok szakértelmében bízva elfogadhatónak minősítette azt a tényt, hogy bizonyos esetekben egyes betegek kezeléséhez szükséges némi fizikai kényszert alkalmazni. Esetünkben elsősorban a bilincs- és „biztonsági ágy” használata (és annak tartalma) foglalkoztatta a Bíróságot; a bírák végül egyhangúan fogadták el, hogy a Konvenció 3. Cikkelyét nem sértették meg.

Mégis, a megállapított jogsérelemért Herczegfalvy Istvánnak 100000 ATS-t, valamint 8000 DM és 12000 ATS perköltség visszafizetését ítélik meg.<sup>27</sup>

A kapcsolattartáshoz való jog, mint a Konvenció 8.§-a, magába foglalja a levelezést, látogató fogadását vagy akár a telefonbeszélgetést is.<sup>28</sup> E szabadságjogot olyannyira komolyan veszik, hogy mikor 1975-ben egy Goldner nevű fogvatartott (miután börtönlázadásban vett részt) levelet kívánt ími ügyvédjének és ezt számára nem engedélyezték, ezért a Bizottság Goldnernek adott igazat. Strasbourg ugyanis a Konvenció 8.§(2) bekezdését oly módon értelmezte, hogy a brit hatóság védekezését elfogadhatatlannak minősítette. E bekezdés szerint, a magán- és családi élet tiszteletben tartásához való jog „gyakorlásába a hatóság csak a törvényben meghatározott, olyan esetekben avatkozhat be, amikor az egy demokratikus társadalomban a nemzetbiztonság, a közbiztonság vagy az ország gazdasági jóléte érdekében, zavargás vagy bűncselekmény megelőzése, a közegészség vagy az erkölcsök védelme, avagy mások jogainak és szabadságainak érdekében szükséges”. A Bíróság szerint a fenti jogsérelem nem lett volna szükséges egy demokratikus országban; főleg nem annak tudatában, hogy Goldner úr



csak a lázadásban való kimaradását kívánta volna tisztázni.<sup>29</sup> A Goldner ügy óta tehát kimondhatjuk, hogy az elítélt nincs megfosztva a 8.§ adta jogok élvezetétől, de a hatóságok különböző meghatározott legitím okokból megszorításokat alkalmazhatnak. Ilyen legitím ok a közbiztonság, a rend védelme, a bűncselekmények megelőzése, a közkerölcs védelme valamint mások jogainak és szabadságának védelme.<sup>30</sup>

A Goldner ügy szolgál alapul 1983-ban egy másik jogesethez (Silver ügy), amikor is a Bíróság emlékeztet, hogy milyen esetekben lehetséges az alapvető jogok megsértése. Ismét kifejti, a Konvenció szövege alapján, hogy az „elfogadható” jogsérelmeket a törvénynek előre meg kell határoznia. De igen sok esetben a jogszabály nem ír elő semmit. Sőt, az is lehetséges, hogy bizonyos előírásokhoz az elítéltek nem juthatnak hozzá. Ezen eseteket a Bíróság ugyancsak úgy értékelte, mintha nem lettek volna a törvény által előre meghatározva.<sup>31</sup> Majd Strasbourg azt vizsgálta, hogy az intézkedések egy demokratikus társadalomhoz méltóan valóban szükségesek voltak-e. Végül arra a következtetésre jutott, hogy bizonyos intézkedések nem voltak szükségesek, így a brit hatóságok ismét megsértették a Konvenció 8.§-át. Érdemes megjegyezni, hogy a Goldner és a Silver ügyek után az Egyesült Királyság törvényhozása komolyabb változtatásokat hozott az elítéltek kapcsolattartási jogának területén.

De ugyancsak ügyvédi levelet tartottak vissza 1988-ban, mikor Schönberger ügyvéd, levelet írt Durmaz (előzetes letartóztatásban lévő) személynek, hogy Durmazné őt bízta meg jogi képviseléssel. A levelet azért nem engedték átadni a fogva tartottnak, mert az mást – magaviseleti tanácsokat – is tartalmazott. (Strasbourg szerint e levél tar-

talma nem volt veszélyes.) Érdekes továbbá a Campbell & Fell c. Egyesült Királyság eset is. E személy életfogytiglani büntetését töltötte, hat, szándékos emberölés miatt, mert börtönlázadásban is részt vett (egy őrt seprűnyéllel sebesítve meg). „A” kategóriájú (a lesgigorúbban őrzött) büntetés-végrehajtási intézetbe zárták (valamint közmunkára fogták). Campbell panasza arra vonatkozott, hogy a védőivel folytatott levelezése „közérdeklődés” tárgyát képezte: így a hatóság rendszeresen felbontotta, elolvasta, cenzúrázta leveleit. A Bíróság szerint a hatóságok felbonthatják az ügyvéd beküldött levelét, ha komolyan feltételezhető, hogy más, szokásos detektáló eszközökkel nem észlelhető elem van a borítékban.<sup>32</sup> Igaz, a Bíróság hozzáfűzte, hogy az ügyvéd az igazságszolgáltatás része, így semmi ok sincs feltételezni, hogy az ügyvéd nem alkalmazkodik a szakma előírásaihoz. Az e fenti esettel össze nem keverendő, 1992-es Campbell ügyben a skót bv. intézet az elítélt Strasbourggal folytatott levelezését is ellenőrizte. Ki kell tehát hangsúlyozni, hogy a strasbourgji intézmény(ek) mindig elfogadták az elítéltek levelezésének egyszerű ellenőrzését. Ez a helyzet teljesen elfogadott és természetes és az ET minden tagállamának gyakorlatában megtalálható, hiszen biztonszági okai vannak.<sup>33</sup> A Farrant & társai c. Egyesült Királyság (1987) ügyben a Bizottság indoklása szerint nem lehet a fogvatartottakat független szervezettel való levelezésében akadályozni. Az egyetlen elfogadható magyarázat e cenzúrára a rend védelme. Ami pedig a Bizottsággal (ma már csak a Bírósággal) való érintkezést illeti, külön kihangsúlyozható a levelezés, kapcsolattartás joga. Nem minősül jogtalan beavatkozásnak a Bizottság szerint, ha a levél két napot késik (Farrant ügy) vagy ha a fogvatartott a

büntetés-végrehajtási intézet által szolgáltatott papírra köteles írni (feltéve, hogy a papír azonnal hozzáférhető legyen).

A „levelezés” szó azonban több lehetőséget takar. Levelezni nem csak a külvilággal, hanem egymás között is lehet. Ilyen ügy volt a Pfeifer & Plank vs. Ausztria 1992-ben. A fent nevezett férfi és nő gyakorta leveleztek egymással, ám egy esetben a bv. intézet vezetősége Plank asszony levelének igen nagy részét olvashatatlanná tette. A Bíróság helyt adott az elítéltek keresetének. Indoklása szerint a levél kisírozott tartalma – bár igen erős szavakkal illette a bv. intézetet és az alkalmazottakat – nem volt veszélyes. A Bíróság szerint a fogva tartottak közötti levelezés ellenőrizhető, de a sorok, mondatok kitörlése nem.

Kapcsolatot nem csak levél útján lehet tartani. A Malone ügyben a Bíróság megfogalmazta a telefonhasználatnál kapcsolatos követelményeket. Ezek szerint a távbeszélő használat szabályait minden országnak a lehető legtökéletesebben kell definiálni. A telefon felügyelet nem lehet általános: csak meghatározott személyek meghatározott gyanúsítása esetén alkalmazható. E felügyeleti fogalomkör nem csak a lehallgatást jelenti, de ide tartozik a hívott szám feljegyzése vagy akár már egyszerűen a beszédidő mérése is.<sup>34</sup> Strasbourg megállapította 1993-ban, hogy a telefonbeszélgetés magánjellegén nem változtat az sem, ha a beszélgetés tartalma közérdekbe ütközik.<sup>35</sup> (Mikor is egy emberölés kísérleti stádiumban maradt egy telefonbeszélgetés rendőrségi lehallgatása után.)

A kapcsolattartás legalapvetőbb és legközvetlenebb módja a látogatás. A látogató fogadása egyben az elítélt egyik alapvető joga is. Ezt gondolta a bahamai Z. úr is, akit 1972-ben halálra ítélték, majd életfogytigla-

ni büntetésre változtatták büntetését. Az elítélt viszont (mint azt az első ítélet is mutatja) igen veszélyes személy volt, és a Bahamákon nem nyílt lehetőség a biztonságos, megfelelő őrizetre. Így került át Angliába. Európában viszont túlzottan messze volt családjától, és kérte visszazállítását. A Bizottság kérelmét két szempont miatt is elutasította: múltja miatt egyrészt, valamit arra hivatkozva, hogy senki sem választhatja meg börtöne helyét. Elismerte azonban, hogy családjától 4000 kilométerre nem tud látogatókat fogadni. A találkozások megakadályozása néha tudatos is lehet az állam részéről. Példa erre Mc Veigh, O’Neil és Erams c. Egyesült Királyság esete 1981-ben. A három férfi IRA-val való közreműködés vádjával tartóztatták le. Igaz, az ügy nem büntetés-végrehajtási intézethez köthető, mert előzetes le tartóztatás alatt különítették el a személyeket egymástól. Tették ezt oly módon, hogy ne találkozhassanak egy ideig senkivel. A Bizottság szerint ez esetben – mivel a cél társadalmi béke érdekében preventív volt – nem sértették meg a Konvenciót.

A Boyle & Rice ügyben a skót elítélteknek látogatók fogadását tiltották meg. Strasbourg a 8.§ megsértését állapította meg. A korábban már említett Wakerfield c. Egyesült Királyság esetben az elítélt keresetében embertelen bánásmódnak minősítette azt a tényt, hogy (a látogatásokat megkönnyítendő) angliai börtönéből nem szállítják át egy, a menyasszonyához közeli skót börtönbe. A Bizottság nem értett vele egyet, és nem állapított meg jogsértést. Egy másik esetben, Skóciában a levelezést tiltották meg és itt is, megállapították a Konvenció megsértését.<sup>36</sup>

Egy másik esetben, egy elítélt pár fordult Strasbourghoz. A pár ugyanabban a börtönben töltötte büntetését, azonban felügyelet nélkül nem találkozhattak. A Bizottság eluta-



sította a jogsértés megállapítására vonatkozó keresetet, mivel a rend fenntartását veszélyeztetné, ha engedélyeznék az elítélteknek, hogy párjukkal rendszeres szexuális kapcsolatuk lehessen. A Bizottság azonban megjegyzi, hogy „Svédországban e lehetőség adott, de az európai országok többségének közvéleménye még nincs felkészülve arra, hogy az elítélteknek biztosított ezen jogokat elfogadják”. Svájcban az elítélt házastársaknak engedélyezik a felügyelet nélküli találkozást, vagy, mint Magyarországon a fogházak esetén, engedélyezik az elítélteknek, hogy bizonyos feltételekkel rövid időre hazamenjenek. Így házas- és családi életük nem sérül.

Találkozhatunk még vallásszabadsággal kapcsolatos (a Konvenció 9.§-ába ütköző) esetekkel is. A Konvenció 9.§-a tiltja a vallási diszkriminációt. A tilalom azonban nem általános, és nem feltétlen.

Emlékeztetőül: Az alapvető emberi jogok itt is, mint a Konvenció bármely pontja esetében, korlátozhatók:

- a közrend érdekében;
- ha a korlátozásokat a jogszabályok előírják (megismerhetők), valamint
- ha szükségesekek.

Egy taoista-buddhista fogva tartott egy filozófiai könyvet rendelt meg, a hatóságok azonban visszatartották, mivel „*harcművészeti illusztrációkat*” tartalmazott. Az elítélt a Konvenció 9.§-ára hivatkozott, mire a Bizottság álláspontja szerint a vallási szabadságot ez esetben korlátozták.<sup>38</sup> Az elítélt, aki előbb a szikh vallást tette magáévá, majd a fent említett buddhista- taoista eszmék iránt érdeklődött, a könyv megtiltását jogsértőnek találta. A Bizottság ugyancsak kimondta, hogy a könyv megrendelésének tiltása jogsértő, pontosabban, hogy a tilalommal az elítélt jogai sérültek, de egy igen lényeges

mondatot fűzött az előbbiekhöz: „*mivel az elítélt nem azért nem kaphatta meg a könyvet, mert az bizonyos vallási témával foglalkozott, hanem azért, mert bizonyos fejezetek harcművészeti technikákat tartalmazott – ami harmadik félnek ártalmas, így veszélyes lehet – a megállapított jogsértés nem jogtalanság, mert a közrendet szolgálja*”.

Ugyancsak a vallási szabadságjogok megsértésére hivatkozott az az osztrák-zsidó elítélt, akinek megtiltották a szakáll megnövesztését. A hatóság a rend, fegyelem és ápoltság biztosítására hivatkozott, míg az elítélt saját vallására. Az 1965-ös ügyben Strasbourg arra az álláspontra helyezkedett, hogy egy demokratikus ország ilyen kis mértékben korlátozhatja a vallás gyakorlásának szabadságát. Ezen említett ügyön időzzünk el egy keveset. A panaszt tevő – zsidó származású, de a buddhizmus tanait magáénak valló – személy öt tárgyban látta a valláshoz való jogát sérülni: nem növeszthetett szakállat, nem végezhet jóga-gyakorlatokat, nem hordhat kis kalapot, nem rendelhet meg egy bizonyos folyóiratot, és megtagadták tőle azon könyveket, melyek az életének és filozófiájának fejlődését szolgálták volna.<sup>39</sup> A Bizottság elutasította a keresetet, a következőkre hivatkozva:

A Bizottság elfogadja az állam érvelését, miszerint a borotvált arc szükséges az elítéltek (a kerestet benyújtó személy) azonosításához; itt tehát a Bizottság a közrend érdekében hivatkozva elfogadja az alapjogok minimális, szükséges, és előre meghatározott csorbitását. A második pont, a jóga tilalmának kérdésére maga az állam jelezte, hogy engedélyezi azt, amennyiben nem zavar vele másokat. A kis kalapra vonatkozó tilalmat, mint a szakáll tilalmát, ugyanazon indokkal jogosnak minősítette. Ami a folyóirat megrendelés tilalmát illeti, a Bizottság azt állapí-

totta meg, hogy a folyóiratot egy római katolikus szervezet adja ki, így az attól való megvonásért egy buddhista nem hivatkozhat valósággyakorlásának csorbítására.

Ismét egy másik zsidó vallású elítélt arra hivatkozva nyújtotta be keresetét, hogy nem gyakorolhatja szabadon vallását, nem ehet a vallási előírások szerint.<sup>40</sup> A Bizottság a panaszt elutasította a következő indokkal:

A keresetet benyújtó elítélt kóser étkezésben részesült; a börtönhöz kirendelt rabbi rendszeresen látogatta, és a rabbi ugyanúgy, mint a laikus zsidó látogatók azt javasolták neki, hogy kérjen vegetáriánus kóser élelmet. A Bizottság megkereste a főrabbit, aki szerint a hatóság valóban megtett minden tőle telhetőt. A Bizottság így arra az álláspontra jutott, hogy a hatóság mindent megtett, hogy kielégítse az elítélt igényeit.

Megint más, 1978-ban lelkiismereti szabadságára hivatkozva tagadta meg cellájának takarítását. Ismét a hatóság érvelését fogadták el arra hivatkozva, hogy vallási-lelkiismereti szabadságra hivatkozva nem lehet közegészségügyet veszélyeztető tevékenységet folytatni.<sup>41</sup>

Ismét egy ügy a vallásszabadság korlátozásáról büntetés-végrehajtási (szabadságvesztési) környezetben. A buddhista elítélt rendszeresen írt cikket egy buddhista lapba, amit a hatóságok megtiltottak. Az elítélt arra hivatkozott, hogy a cikk küldés nem más, mint kapcsolattartás, hitbéli eszmecsere a hitt-társaival, mely cselekedet a fent nevezett valláshoz hozzátartozik. A hatóság a kimenő levelek ellenőrzésének jogát hangsúlyozták. A Bizottság e keresetet is elutasította, mivel „ami a gondolati- és vallásszabadságot illeti, a Bizottság megállapítja, hogy az állam hatósága felkért (látogatásra) egy buddhista papot, és mikor e pap nem ért rá az elítélthez bemenni, az elítélt hetente egy plusz levelet

küldhetett egy másik buddhistának. A keresetet benyújtó nem tudta megjelölni, hogy hite miként irná elő a felekezeti lapban való publikálást”.

A talán legismertebb eset az volt, mely börtönben a Konvenció 9.§-ára hivatkozva, az elítélt, magát, egy bizonyos társaság elnökének nevezvén, a börtönigazgatót arra kérte, hogy őt, mint a „Wicca” vallás hívőjét jegyezzék be. Ez nem történt meg. A Bizottság, amellet, hogy kijelentette, hogy elsősorban formalitás kérdése az elítéltek vallásának jegyzése, a következőket mondta ki: „Az elítéltek vallásának feljegyzése leginkább azt a célt szolgálja, hogy a fogvatartott vallását könnyebben gyakorolhassa. Ez azonban csak akkor lehetséges, ha a bejelentett vallás azonosítható. A keresetet benyújtó elítélt viszont nem tudta bebizonyítani egyetlen ténnyel sem, hogy a Wicca vallás létezne. Továbbá a keresetből nem derült ki, hogy a hatóságok miben akadályozták meg vallásának gyakorlásában (azt leszámítva, hogy nem jegyezték fel, mint Wicca-hívőt)”.

Végül egy utolsó eset, amit a Konvenció 9.§-ba ütközőnek vélték az elítéltek: Az észak-irek, meggyőződésükre hivatkozva tiltakoztak az ellen, hogy a börtönben egyenruhát kell viselniük, és munkát kell végezniük. Magukat politikai foglyoknak, illetve hadifoglyoknak tekintették és így követelték a köztörvényesektől való megkülönböztetett bánásmódot.

A Bizottság a keresetet nem tartotta elfogadhatónak a következők szerint: a keresetet benyújtók a Konvenció 9.§-ra hivatkozva kívánának olyan speciális státuszt, amely alapján saját ruhájukat hordhatják, a kötelező munka alól kibújhatnak, és – általában – másoktól megkülönböztetett bánásmódban részesüljenek. A Bizottság úgy értelmezte, hogy e jogok nem szerepelnek a Konvenció



9.§-ban. A Bizottság úgy vélekedik, hogy a vallás vagy a meggyőződés szabad gyakorlását a fent említett szakaszban nem lehet úgy értelmezni, hogy az magába foglalja az elítéltek saját ruhájukhoz való jogát.

Az elítéltek társadalomban való megtartása nem csak jogpolitikai és szociológiai kérdés, hanem az emberi jogok – így a korábbi fejezetekben említett R.(73)5. is megkövetelik.

Ami a szocio-kulturális tevékenységet illeti, a fent említetten kívül – végül – megemlítendő a Konvenció 11.§-a. A Bizottságnak lehetősége volt ezzel – a gyülekezési jogot deklaráló – cikkellyel foglalkozni.<sup>42</sup> Ez esetben a keresetet benyújtó elítéltek a 11. Cikkelyre hivatkozva kívántak egybegyűlni, mindezt azonban nem „szocio-kulturális” tevékenység miatt, hanem egyszerűen csak egyesülni, találkozni akartak. A Konvenció 11.§-ának megsértésére hivatkoztak, amelynek első bekezdése úgy szól, hogy: „mindenkinek joga van a békés célú gyülekezés szabadságához és a másokkal való egyesülés szabadságához, beleértve érdekei védelmében a szakszervezetek alapítását és az azokhoz való csatlakozásnak a jogát”.

A hatóság álláspontja szerint az egyesülés joga egyesületek, vagy társaságok létesítésére, és nem más ember társaságának (jelenlétének) élvezetére vonatkozik. Hozzátettem, hogy ettől függetlenül, ennek ellenére az elítélteknek joguk volt egymással találkozni, és egymással kapcsolatot teremteni.

A Bizottság a Konvenció rendelkezéseivel összeegyeztethetetlennek minősítette a keresetet, a következő indokkal: „...a gyülekezés szabadsága, így akár a szakszervezet létrehozása vagy az ahhoz való csatlakozás, egy különleges aspektus, egy különleges cél követését célozza meg. Nem jelenti tehát az elítéltek azon jogát, hogy egyszerűen

megosszák más társaságát vagy ilyen értelemben »egyesüljenek«.(...)”<sup>43</sup>

A Konvenció 12.§-a elismeri az egyének házasságkötési jogát. Amennyiben azonban az egyén történetesen elítélt, ezen alapjog élvezete bizonyos nehézségekbe ütközhet. Ilyen esetekkel találkozhatunk a brit joggyakorlatban. A Bizottság a Hamer & Draper c. Egyesült Királyság ügyben úgy fogalmazott, hogy a szabadságvesztés büntetés maga nem lehet a házasságkötés akadálya. Ezek szerint egy szabadságától megfosztott személy elvileg élvezheti e jogot és semmilyen körülmény nem befolyásolhatja ezt a tényt, de még az sem, ha az illető személyt, életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték, mint ahogyan ez a Draper-esetben történt. Az tehát, hogy egy elítéltnet a (feltételes) szabadsábra helyezését kelljen megvámia ahhoz, hogy megházasodhasson, a Konvencióba ütközik. A Bizottság megjegyzi, hogy „*semmi sem ad okot arra, hogy az elítéltek házasságkötése a közrendet bármi módon megzavarhatná. Ellenben a házasságnak igen komoly stabilizáló, reintegráló szerepe leher*””. E jogeset igen komoly változást eredményezett. Rákényszerítette ugyanis a brit törvényhozást egyes jogszabályainak módosítására, melyek szerint házasságot csak bizonyos meghatározott helyiségekben szabad kötni (melyek közé a börtön természetesen nem tartozott). E jogeset ismét bizonyíték arra, hogy Strasbourg a nemzeti törvényhozást is befolyásolhatja.

A Konvenció 14. Cikkelye, mely a megkülönböztetés tilalmát deklarálja, a következőket írja elő: „*a jelen Egyezményben meghatározott jogok és szabadságok élvezetét minden megkülönböztetés (...) nélkül kell biztosítani*” E cikkre hivatkozva több kereset érkezett Strasbourgba. Így a fejezet elején már említett Írország c. Egyesült Királyság

esete (1978); az ugyancsak fentebb említett Boumar c. Belgium (1987), melyben a Bizottság nem látott jogsértést; vagy az eddig még nem említett De Jong és van den Brink (1984) eset is. Ez utóbbiban katonákat ítélték el, mivel a katonai büntető jogszabályokat megsértették. A keresetet benyújtók diszkriminációra hivatkoztak, ezen érvet a Bizottság azonban visszautasította, mivel a katonai büntető-jogszabályok valóban vonatkoztak rájuk, és ez, mint előre meghatározott norma, számukra ésszerű és ismert kellett volna, hogy legyen.

A Konvenció első kiegészítő jegyzőkönyvének 2.§-a kimondja, hogy senkinek sem lehet megtagadni a tanuláshoz való jogát. A Bizottság egy esetben kifejtette, hogy „a Konvenció nem garantálja egy elítéltnak azt a jogát, hogy a bv. intézettől jogi szakműveket igényeljen”.<sup>45</sup> Hasonló következtetésre jutott a Bizottság egy másik ügyben is, mikor egy elítélt hangszereket és egy tranzisztort követelt, hogy tudását elmélyítse. Még egy másik ügyben, mikor az elítélt keresetét azért nyújtotta be, mert nem járhatott technika-órákra, a Bizottság a következőkkel utasította el a keresetet:

„Igaz, hogy a Kiegészítő Jegyzőkönyv 2.§-a szerint senkitől sem lehet elvitatni a tanuláshoz való jogát, de, mint azt az Európai Emberi Jogok Bírósága 1968-ban kifejtette, e jog tárgya elsődlegesen, hogy a Szerződő Felek biztosítsák az adott időben és helyen létező tárgyak tanuláshoz való jogot...” A Bizottság, abból kiindulva, hogy egy börtönben nincsenek feltétlenül meg a technikaórához szükséges segédeszközök, arra a következtetésre jutott, hogy a szóban forgó börtön nem sértette meg a Kiegészítő Jegyzőkönyvet. Arra is kitért, hogy a 2.§ elsősorban az általános iskolai oktatásra vonatkozik.

Ismét egy újabb esetben a Bizottságnak egy összetett ügyben kellett döntenie. Az elítélt keresetében kifejtette, hogy a bv. intézet származási alapon diszkriminál, ugyanis neki – mint külföldinek – nem engedélyeztek szabadidőt bizonyos (gépészeti és matematikai) tanfolyamok elvégzésére, míg ezt megengedték azoknak, akik a „fogadó”-intézmény országának polgárai voltak. A Bizottság azonban azon az állásponton volt, hogy a bv. intézet nem tiltotta meg a tanfolyamok elvégzését, így annak tananyagát az elítélt levelező képzési formában vagy egyéb szabadidejében elsajátíthatja. A Bizottság megállapította továbbá, hogy az elítélt „A” – emelt – szintű matematika tanfolyamra kívánt járni, amit nem is tiltottak, azonban a tudásszintje nem felelt meg a követelményeknek. A Bizottság ez utóbbit a Bíróság egy 1968-as megállapításával kapcsolatosan említette, mely szerint nem ellentétes az I. Kiegészítő Jegyzőkönyvvel az, ha a továbbtanulási jog csak annak biztosított, aki az alapképzést is elvégezte.<sup>46</sup>

A Konvención kívül több nemzetközi egyezmény foglalkozik elítéltekkel, börtönviszonyok javításával. A „minimális követelmények” között szerepel még az, hogy a börtönöknek biztosítaniuk kell könyvtárat, melyben oktató-nevelő és szórakoztató könyveknek ugyanúgy kell lenniük. Ami viszont ennél is fontosabb, hogy minden olyan elítéltnak, aki nem végez szabadtéri munkát, napi legalább egy óra szabadtéri mozgást (sétát vagy sportlehetőséget) biztosítsanak. A fiatalokéknak kifejezetten testnevelést, mint oktatást ír elő. A gyakorlatban igen ritka, hogy a mozgáshoz, a test neveléséhez való jog sérelme miatt nyújtanának, bekerestet. Ilyenkor leginkább a kínzásra, az embertelen- és megalázó bánásmódra hivatkoz-



nak. Egy eset már a fentiekben említésre került (Boujila vs. Svájc, de ez esetben is megengedték a napi egy órás sétát). Egy másik esetben az elítélt arra panaszkodott, hogy számára sétatérnek egy rácsokkal körülvett, egyéni, fedett területet jelöltek ki. A hatóság arra hivatkozott, hogy ezen intézkedés valóban csak az elítélt veszélyessége és a rend fenntartása miatt volt szükséges. A Bizottság, miután fénykép és egyéb bizonyítékok megtekintése után megvitatta a kérdést, a keresetet elutasította, mivel az elítélt napi két órát tölthetett szabad levegőn, és érthette őt a természetes fény is.<sup>47</sup>

Az Európai Emberi Jogi Bíróság, mint láttuk, sok esetben foglalkozott szabadságvesztés büntetésüket töltő elítéltek panaszaiával. Az alapvető emberi jogok – ez a Konvenció 5.§-ből kiderül – több esetben korlátozhatók. Egyik ilyen eset a

„törvényes őrizetben tartás az illetékes bíróság által történt elítélést követően” (Konvenció 5.§.1.a). Az elítélteknek tehát a hatóság jogosan korlátozhatja egyes jogait. Az azonban, hogy mikor és milyen mértékben fogadható el az alapjogok sérelme, Strasbourg szerint egyrészt általában a közérdek, közbiztonság, közérköls és a társadalmi szükségesség mértékének kérdése mérvadó. Ezen belül viszont kazuisztikus kérdés. Nincs általános szabály, hiszen az eldöntendő eset függ a szóban forgó személy kiletétől (például terrorista-e vagy sem), tulajdonságaitól vagy akár a társadalmi kerettől.

Arról, hogy a Bíróság és korábban a Bizottság mit tartott jogosnak vagy sérelmesnek, általános körképet kaphattunk.

Dr. Balogh András József

## Jegyzet

<sup>1</sup> *La Convention Européenne des Droits de l'Homme, commentaire article par article*, ed. Economice, Paris 1995, 171. old

<sup>2</sup> *Prison et droit de l'homme*, ed. Ministère de la Justice, Bibal-Sery, 1995

<sup>3</sup> A kifejezetten kínzás elleni tiltakozás talán legjelesebb esete az 1967-es „görög eset”, mikor is az áprilisi görög forradalom után Dánia, Norvégia, Svédország és Hollandia is tiltakozott a foglyok kínzása ellen.

<sup>4</sup> Lopez Ostra c. Spanyolország, 1994. *Jurisprudence de la Cour Européenne des Droits de l'Homme*, V. Berger, ed. Sirey / ed. Daloz, 1996.

<sup>5</sup> *Les détenus et la Convention Européenne des Droits de l'Homme*, ed.

Univ. Jean Moulin, Lyon III. 1990. 35. old.

<sup>6</sup> Dánia, Norvégia, Svédország, Hollandia c. Görögország, 1969, *Jurisprudence de la Cour Européenne des Droits de l'Homme*, V. Berger, ed. Sirey / ed. Daloz, 1996

<sup>7</sup> *Les détenus et la Convention Européenne des Droits de l'Homme*, ed. Univ. Jean Moulin, Lyon III. 40. old

<sup>8</sup> *La Convention Européenne des Droits de l'Homme, commentaire article par article*, ed. Economice, Paris 1995, 171. old

<sup>9</sup> Az 1956-os „veszélyes személyekről” szóló törvény és a „maffiaellenes” törvény alapján

<sup>10</sup> *Les détenus et la Convention Européen des Droits de l'Homme*, ed. Univ. Jean Moulin, Lyon III., 42. old

<sup>11</sup> A Boujila-eseten kívül említhető az 1991-es Treholt c. Norvégia-ügy is.

<sup>12</sup> *Code de la Convention Européen des Droits de l'Homme*, 149. old

<sup>13</sup> Ez volt a tanulsága a Cambell & Cosans c. Skócia ügynek, 1982

<sup>14</sup> *Prison et droit de l'homme*, ed. Ministere de la Justice, Bibal-Sery, 1995

<sup>15</sup> *La Convention Européenne des Droits de l'Homme, commentaire article par article*, ed. Economice, Paris, 1995. 170. old

<sup>16</sup> Herczegfalvy c. Ausztria, 1992. *Jurisprudence de la Cour Européenne des Droits de l'Homme*, V. Berger, ed. Sirey / ed. Daloz, 1996

<sup>17</sup> Soering vs Egyesült Királyság, 1989. *Jurisprudence de la Cour Européenne des Droits de l'Homme*, V. Berger, ed. Sirey / ed. Daloz, 1996

<sup>18</sup> Aylor-Davis c. Franciaország, 1994; *Jurisprudence de la Cour Européenne des Droits de l'Homme*, V. Berger, ed. Sirey / ed. Daloz, 1996

<sup>19</sup> *Vilvarajah & autres*, 1991. A n. 215.

<sup>20</sup> Asiatique d' Afrique orientale („Kélet-afrikai ázsiaiak”) c. Egyesült Királyság, 1978

<sup>21</sup> *Code de la Convention Européen des Droits de l'Homme*, ed. Litec, Paris, 2000. 34. old

<sup>22</sup> Engels & autres, 1976. A n. 22

<sup>23</sup> Ashingdame ügy, 1985. A n. 93

<sup>24</sup> Boumar, 1988. A n. 129.

<sup>25</sup> Kolompár c. Belgium, 1992. *La Cour Européennes Droits de l'Homme, commentaire article par article*, ed. Economica, 1995. Paris

<sup>26</sup> *Jurisprudence de la Cour Européen des Droits de l'Homme*, V. Berger, ed. Daloz, 1996, 27. old

<sup>27</sup> *Jurisprudence de la Cour Européen des Droits de l'Homme*, V. Berger, 1996. 29. old

<sup>28</sup> A Konvenció 8.§-ának címe: „Magán- és családi élet tiszteletben tartásához való jog”

<sup>29</sup> *Les détenus et la Convention Européen des Droits de l'Homme*, ed. Univ. Jean Moulin, Lyon III., 1990. 33. old

<sup>30</sup> *La Convention Européenne des Droits de l'Homme, commentaire article par article*, ed. Economice, Paris, 1995, 351. old

<sup>31</sup> *Les détenus et la Convention Européen des Droits de l'Homme*, ed. Univ. Jean Moulin, Lyon III., 1990., 35. old

<sup>32</sup> *Prison et droit de l'homme*, ed. Minisere de la Justice, Bibal-Sery, 1995., 114. old.

<sup>33</sup> *Les détenus et la Convention Européen des Droits de l'Homme*, ed. Univ. Jean Moulin, Lyon III., 1990., 33. old

<sup>34</sup> *Prison et droit de l'homme*, ed. Ministere de la Justice, Bibal-Sery, 1995., 39. old.

<sup>35</sup> A. vs. Franciaország, 1993: A. asszony emberölési kísérlete Varga úr ellen

<sup>36</sup> McCallum, 1990., A n. 227.

<sup>37</sup> *Les détenus et la Convention Européen des Droits de l'Homme*, ed. Univ. Jean Moulin, Lyon III., 45. old.

<sup>38</sup> *Prison et droit de l'homme*, ed. Ministere de la Justice, Bibal-Sery, 1995., 47. old.



<sup>39</sup> *Les droits de l'homme dans les prisons*, ed. Conseil de l'Europe, 1995.

<sup>40</sup> 5947/72. sz. kereset, 1976.

<sup>41</sup> *Prison et droit de l'homme*, ed. Ministère de la Justice, Bibal-Sery, 1995., 59. old.

<sup>42</sup> 8317/78 sz. kereset, 1980. május 15.

<sup>43</sup> *Les droits de l'homme dans les prisons*, ed. Conseil de l'Europe, 1995., 106. oldal

<sup>44</sup> *Les détenus et la Convention Européen des Droits de l'Homme*, ed. Univ. Jean Moulin, Lyon III. 38. old

<sup>45</sup> *Les droits de l'homme dans les prisons*, ed. Conseil de l'Europe, 1995.

<sup>46</sup> *Les droits de l'homme dans les prisons*, ed. Conseil de l'Europe, 1995.

<sup>47</sup> *Les droits de l'homme dans les prisons*, ed. Conseil de l'Europe, 1995.

## Hírek a börtönvilágból

*David Curran: Új börtönök Nagy-Britanniában*

Néhány éven belül új börtönök építését tervezik Nagy-Britanniában, amelyek összesen 12. 000 elítélt befogadására lesznek alkalmasak. Az „új a régiért” program elkészítésének elsősorban az volt az oka, hogy a büntetés-végrehajtási intézetek között sok olyan akad, amely már nem tud megfelelni a modernkor követelményeinek, és az öreg épületek fenntartása is igen költséges.

A terv megalkotói úgy gondolják, hogy valamennyi új büntetés-végrehajtási intézet építését a magánszektorra kellene bízni. Az illetékes szervek szerint csak eredményes lehet az a kezdeményezés, amelyben átvéve a vegyes irányításon alapuló francia példákat – az állami és magánszektor egymás mellett tevékenykednek.

Az elképzelések szerint az új büntetés-végrehajtási intézetek a következő helyeken lennének felépítve: London, Hertfordshire, West Midlands, West Yorkshire, Tyne és Wear.

A haladást szolgáló program tehát nagyobb városok közelében kívánja létrehozni azokat a „szuper börtönöket”, amelyek egyenként akár 1500 fogvatartott elhelyezésére is alkalmasak lesznek.

*Kay Smith: Az öngyilkosságok száma aggasztóan magas a skót börtönökben*

A legújabb felmérések szerint az öngyilkosságok száma majdnem háromszor olyan gyorsan emelkedik a skót büntetés-végrehajtási intézetekben, mint a börtönnéesség nagysága. A Skót Börtönszolgálat által készített tanulmány azt mutatja, hogy az elítéltek száma kevesebb, mint 6%-kal emelkedett, az öngyilkosok aránya pedig több mint 17%-kal nőtt.

A kutatók szerint a 90-es évek közepén – Skócia egyetlen női büntetés-végrehajtási intézetében, Cornton Valeban elkövetett sorozatos öngyilkosságok miatt – indított ún. „öngyilkosság megelőző” program nem hozta meg a várt eredményt.

Kevin Power a Stirling Egyetem pszichológia professzorának hosszú távú börtönstatisztikai analízise azt mutatta, hogy az átlag börtönnéesség 22710-ről (1993-95) 24000-re (1997-2000) emelkedett – 5,6%-os emelkedést mutatva. Ugyanezen időszak alatt az öngyilkosságok teljes száma 47-ről 55-re nőtt, ami 17%-nak felel meg. A professzor az általa összegyűjtött adatok ismeretében kijelentette, hogy egyrészt a veszélyeztetett elítéltek esetén a vászonköpenyek alkalmazását mellőzni kellene, másrészt pedig az éjjel-nappal alkalmazott tizenöt



perces ellenőrzések káros befolyást gyakorolnak a fogvatartottakra. Mindemellett Kevin Power fontosnak tartja a börtön pszichológusok számának növelését is.

Bob Luke a Skót Börtönszolgálat öngyilkosságok megelőzésével foglalkozó koordinátora elismerte, hogy van egy határ, ami alá szorítani nehéz az öngyilkosságok arányát, bár úgy gondolja, hogy mindent megtettek a probléma kezelése érdekében.

Dr. Bruce Ritson, a Howard Liga a Büntető Igazságszolgáltatás Reformjáért elnöke szerint pszichológusoknak kellene kiszűrni azokat a sérülékeny személyeket, akiket nem lenne szabad börtönbe küldeni.

Derek Turner a skóciai börtönszemélyzet érdekvédelmi szervezetének vezető helyettese Dr. Bruce Ritson nézeteivel nem értett egyet, mivel még több főállású pszichológus alkalmazása költségnövelő lenne, és nem feltétlenül eredményezne javuló tendenciát.

### *Karen Auge: Járványkontroll hiánya Coloradoban*

Colorado állam (USA) büntetés-végrehajtási intézeteiben ugyan vadul terjed a hepatitis „C” vírus, az illetékes szervek azonban keveset tesznek vagy nem, tesznek semmit, hogy biztosítsák a nagyon is szükséges kezelést.

A probléma másik oldala az, hogy még a börtönök egészségügyi ellátásával foglalkozók között sincs egyetértés abban a tekintetben, hogy a fertőzöttség milyen méreteket öltött. Az egyik oldal szerint az ügy annyira súlyos, hogy a fogvatartottak 40%-át érinti, a másik oldal szerint 17.000 elítéltnak a 17%-a kapta meg a betegséget. Attól függetlenül, hogy melyik vélemény felel meg a valóságnak a lényeg az, hogy a fertőzöttség mértéke a börtönökben jóval nagyobb, mint ugyanez az arány a népesség körében. Mindemellett említésre méltó az is, hogy a hepatitis „C” kezelésére kifejlesztett gyógyszeres terápia a kezelt betegeknek csak körülbelül felénél hatásos.

A járvány méreteket öltő probléma oka: egyrészt az intravénás kábítószer fogyasztás, tetoválás, másrészt a fogvatartottak közötti szexuális kapcsolat.

Az ügy nyilvánosságra kerüléséhez az is hozzájárult, hogy az egyik halálson levő elítélt ügyvédje bírósági eljárással fenyegeti a büntetés-végrehajtás helyzetéért felelős minisztériumot, az orvosi ellátás hiányosságai miatt. A legtöbb börtön azonban alulfinanszírozott és a személyzet megfelelő eszközök és létszám hiányában tehetetlenül áll az események előtt.

### *Ralph Frammolino: Ártatlan áldozatok*

Az Egyesült Államokbeli Illinois államban George Ryan kormányzó azt fontolgatja, hogy szükséges lenne a 163 halálson levő fogvatartott ítéletének felül bírálata. A hatvannyolc éves kormányzó a halálbüntetéssel kapcsolatos nézeteit az egyik Oregon állambeli jogi karon tartott szimpóziumon fejtette ki.

A halálbüntetéssel kapcsolatos kételyei nem új keletűek, hiszen 1972-től egészen 1976-ig átmenetileg eltörölték azt, majd ekkor a Legfelsőbb Bíróság újra engedélyezte e büntetés végrehajtását, azzal a megkötéssel, hogy halálbüntetés kiszabása esetén szükség van egy második esküdtársi meghallgatásra is.

Ryan kormányzó 2000 januárjában moratóriumot bocsátott ki a kivégzésekre, mivel számos esetben fordult elő, hogy ártatlanok estek áldozatul az állami büntetés-végrehajtásnak.

Ryan kormányzó a statisztikai adatok ismertetése után kihangsúlyozta, hogy mindent elkövet azért, hogy a halálsoron levő 159 férfi és 4 nő ügyét megvizsgálják a tévedések kiküszöbölése végett. Hangsúlyozta, hogy a halálbüntetések megváltoztatása még nem jelenti azt, hogy szabadon engedik az elítélteket, de a 99%-os bizonyosság nem lehet elegendő egy megmásíthatatlan ítélet végrehajtásához.

A halálbüntetés rendíthetetlen támogatói Ryan magatartását egyben az igazságszolgáltatási rendszer elutasításának tekintik, és nem tetszésüknek adtak hangot az ítéletek megváltoztatására szóló törekvést.

### *Thomas Alley: Mekkorra büntetés elég?*

Kalifornia állam (USA) büntetés-végrehajtási intézeteiben új látogatási szabályokat kívánnak bevezetni, amelyek szerint a kábítószerrel kapcsolatos bűncselekmények elítélteit a büntetés letöltésének első évében csak üvegfalon keresztül láthatják hozzátartozóikat, és telefonon keresztül beszélgethetnek egymással.

Az új rendelkezések elsősorban a női elítélteket érintenék, akiknek 42%-a követett el kábítószerrel kapcsolatos bűncselekményt, és akiknek legalább 80 %-a anya is egyben.

A férfi fogvatartottak függetlenül attól, hogy miért töltik a büntetésüket, a hét évnél fiatalabb gyermekükkel nem találkozhatnak a börtönben.

A szabályozás értelmében csak a közvetlen családtagok és a jogi képviselők látogathatják azokat az elítélteket, akik biztonsági cellában vannak elhelyezve. Az illetékes szervek szerint nem számítanak közvetlen családtagnak az élettársak és az azonos neműek közötti partnerkapcsolatot sem ismerik el családi kapcsolatnak. Corey Weistein a Kalifornia Börtön Fókusz munkatársa és más szakemberek szerint az új szabályok csökkentik az elítéltek rehabilitációs esélyeit és növelik a távolságot a rokonok között.

### *Peter Toercy: Drogfogyasztás megelőzése Ausztráliában*

Perthtől 50 kilométerre Woorloo büntetés-végrehajtási intézetének elítélteit egy nyugat-auztráliai kormányprogram keretében jutalomban részesülnek, ha büntetésük letöltése alatt visszautasítják a drogokat. A terv megszületésében az



a tény játszott közre, hogy az elmúlt évben e büntetés-végrehajtási intézet látogatóitól 51 csomag hasist, 12 csomag narkotikumnak vélt fehér port és 22 fecskendőt vettek el.

A vitatott program szerint az egyezség abban áll, hogy azok a fogvatartottak, akik nem fogyasztanak kábítószerket, és eleget tesznek más követelményeknek is, lehetőséget kapnak olyan kisebb egységekbe való áthelyezésre, amelyeknek saját konyhájuk is van.

Jim McGinty főállamügyész bízik a kísérlet eredményességében és kifejtette, hogy e módszer a börtönök droproblémáinak kezelésére szolgál, és megpróbálja megelőzni, hogy az elítéltek a szabadlábra kerülést követően visszaesővé váljanak.

A büntetés-végrehajtási intézeten belüli kisebb egységek fogvatartottait hente ellenőrzik, hogy fogyasztanak-e kábítószer. A fent említett egyezség megszegése a közös cellákba való visszahelyezés szankcióját vonja maga után.

### *John Chad: Meditáció a börtönben*

A nyugat-ausztráliai Geraldtonban – Perthtől északra – új program indult 2001. augusztusában, amelynek a célja az, hogy a kisebb súlyú bűncselekmények elkövetői és az első alkalommal elítéltek számára nyújtsanak segítséget az alkohol és kábítószer problémák leküzdésére.

A kísérlet alap gondolata az volt, hogy ezen fogvatartottak esetén az újabb bűncselekmény elkövetése megelőzhető lenne meditációs gyakorlatok és baráti tanácsadás segítségével. A szakértők szerint hasznos lenne, ha bizonyos esetekben fel lehetne cserélni a börtöncellákat az elmélkedés szabadságával. A program végleges alkalmazása más fórumoktól is függ, de a kezdeményezők – akik között Michael Kinget (Geraldton egyik elöljáróját) is ott találjuk – bíznak az eredményességben.

### *Jude Webber: Visszaélések a perui börtönökben*

A 2000/2001 évet értékelő Egyesült Államok által a latin-amerikai országokról készített jelentés szerint Peruban kiemelkedően magas számban fordultak elő az emberi jogokat sértő cselekmények.

A statisztikai adatok részben Alberto Fujimori elnöksége – akit 2000. novemberében korrupciós botrány közepette távolítottak el pozíciójából –, részben pedig Alejandro Toledo új kormányának hatalma alatt elkövetett visszaélésekről számoltak be.

A jelentés szerint Peru az emberi jogok védelme érdekében jelentős intézményi fejlesztéseket tett, mégis több területen súlyos problémákkal küzdenek.

A 2001-es adatok között ugyan nem szerepeltek politikai motiváción alapuló gyilkosságok és emberrablások, de igen gyakori volt a kínzás és brutális bánás-

mód a rendőrségi ügyek és a büntetés-végrehajtási intézetek feladatainak elvégzése során, annak ellenére, hogy ezeket a magatartásokat az alkotmány és egyéb jogszabályok tiltják.

A kínzásra legtöbbször már az őrizetbe vételkor vagy előzetes letartóztatás sor került. 2000-ben 35, 2001-ben 36 ilyen és ehhez hasonló eset került napvilágra. A beszámoló kiemeli, hogy a demokráciához visszatérő kormányzás ellenére az elítéltekkel való rossz bánásmód és a fizikai bántalmazás mindennapos maradt a büntetés-végrehajtási intézetekben.

Hét gyilkosság került nyilvánosságra, amelyek áldozatai olyan fogvatartottak voltak, akiket a börtön személyzet vert halálra.

Az Egyesült Államok jelentésében szereplő kritikai észrevételeket azonban sem a peru belügyminisztérium, sem pedig az emberi jogok tiszteletben tartásáért felelős szervek nem kommentálták azonnal.

### *Mary Jordan: A mexikói kormány kísérleti börtöne Maria Madre szigetén*

Maria Madre szigete Maratlantól 95 mérföldre, délre található a Csendes-óceánon. E helyen a XX. század elején büntetés-végrehajtási intézet nyílt - az Alcatraz mexikói változataként -, ahová a megjavíthatatlannak tartott bűnelkövetőket küldték kényszermunkára. Ma már azonban a szigeten működő büntetés-végrehajtási intézet - a mexikói kormány döntése alapján -, rehabilitációs célokat szolgál. A fogvatartottakat „telepeseznek” hívják, a börtönszemélyzet fegyvertelen, és cellákra sincsen szükség. Az elítéltek nem viselnek egyenruhát és kis házakban élnek családjukkal és gyermekeikkel. Minden fogvatartott magával hozhatja a hozzátartozóit, bár sokaknak okoz gondot az útiköltség kifizetése.

A büntetés-végrehajtási intézet igazgatója Raul Soto Calderan beszámolója szerint a szigeten 1600 elítélt tartózkodik, akikre évente 4 millió dollárt fordít a kormány. Tulajdonképpen ez azt jelenti, hogy háromszor annyi pénz áldoznak a sziget fogvatartottjaira, mint bármely más hely elítéltejére. A börtönsziget fenntartásával, annak magas költségei miatt, sokan nem értenek egyet. A költségvetés pénzügyi nehézségei mellett a szakemberek arra hivatkoznak, hogy helytelen a gyermekeket az elítéltekkel együtt nevelni, mivel az a fejlődésüket hátrányosan befolyásolja.

E büntetés-végrehajtási intézet fenntartásának hívei elsősorban azt az előnyt emelik ki, hogy ez a hely mentes a börtönszemélyzet esetleges hatalmi visszaéléseitől - például jogtalan büntetések alkalmazásától -, ami azonban nagymértékben jellemző a mexikói börtönökre.

A közel jövőben Raul Soto Calderan igazgató szeretné megemlíteni a fogvatartottak számát 3000-re, és a 12 évnél idősebb gyermekeket haza fogja küldeni a kontinensre. A börtönsziget szabályainak megszegése pedig minden esetben Maria Madre elhagyásának szankcióját vonja maga után.



## *Pat Kant: Börtönmúzeumok az Egyesült Államokban*

Az Egyesült Államokban számos helyen működik börtönmúzeum, amely arra hivatott, hogy bemutassa a büntetés-végrehajtási intézetek történetét, valamint a büntetések végrehajtásának módját, helyeit és körülményeit.

A Texas állambeli Huntsvillében az arra látogatók mellett, hogy betekintést nyerhetnek a texasi börtönrendszerbe; megismerhetik Bonnie és Clyde történetét; az „*öreg Sparky*”, a villamosszéket; a fogvatartottak által készített, de elkobzott fegyvereket; az elítéltek zenei és művészeti világát; az iparban valamint mezőgazdaságban végzett tevékenységüket; valamint az oktatási lehetőségeiket.

Kiemelést érdemel még a Kolorádó állambeli Canon Cityben, Fremont megyében működő börtönmúzeum is, amely 32 egykor cellaként funkcionáló helyiségben helyezte el a kiállítását a büntetés-végrehajtási intézet keleti falán túl. E börtön sok tragikus eseményről adhat számot: így lázadásokról, valamint 77 kivégzésről, amelyből 45 kötél általi, 32 gázkamrában végrehajtandó halálbüntetés volt. Emellett számos olyan hidegvérű gyilkos, mint Alfred Packer – akit kannibalizmus miatt ítélték el – is itt töltötte le büntetését.

A kiállítás drámai módon mutatja be az életet a börtön falain belül, hiteles fényképeken, elkobzott és becsempészett fegyvereken és egyéb tárgyon – mint például az utolsó kötél általi halált halt elítélt hóhérkötélén – keresztül.

Egyébként a múzeum szomszédságában találjuk a Colorado állambeli Területi Büntetés-végrehajtási Intézetet is – amely egyike Fremont megye tizenhárom működő büntetés-végrehajtási intézetének –, amelyben jelenleg körülbelül 800 elítélt tölti a büntetését.

*Fordította: Király Klára*





*Horváth Tibor köszöntése  
75. születésnapján*



Születésnapj köszöntőmben Horváth professzor úr munkásságának azt a szegmensét szeretném kiemelni, amely a büntetés-végrehajtással kapcsolatos, és amelyhez személyes emlékeim is fűződnek. Amihez pedig személyes emlékeink és élményeink fűződnek, az bizony lehet, hogy szubjektív képzetekkel is jár, ezért kérem, nézzék el nekem, ha Professzor úr méltatásából a szokásosnál is jobban hiányzik a tudomány emberéhez illő, hideg, objektív mérlegkészítés.

Életem egyik legszerencsésebb véletlenének tartom, hogy Horváth Tiborral ott és akkor, 1972 őszén a Rendőrtiszti Főiskola Laktanya utcai épületében találkoztam. Ez a kezdet pedig akkor és ott még semmi jóval nem kecsegtetett. Tökölről, a nevelői irodából való nagy hirtelen átvezénylésem az újonnan főiskolai rangra avanzsált Rendőrtiszti Főiskola büntetés-végrehajtási szakára a bizonytalanság hidegzuhanásával kezdődött: munkaköri kötelességem a büntetés-végrehajtási jog oktatása lett. Hogy ez mit tartalmaz, azt a velem egykorú, de tapasztaltabb bv.-s hallgatóim sem tudták megmondani.

A büntetés-végrehajtási jog iránt való tájékozatlanságom – mint ezt később megkönnyebbülten megállapíthattam – nem az én hibám volt. Azt a buzgalmat, ami e jogág kirajzolása körül a századfordulón Finkey Ferenc vezérletével fellángolt, történelmünk hullámverései kioltották és csupán a 60-as évek közepén került újból a jogalkotás látóterébe. Az akkor egy derűs pillanatban tető alá hozott első törvényi szintű szabályozás még csupán egy jelzőtorna lett annak a törekvésnek, hogy egy új jogág keresi helyét a jogrendszerben.

A jogalkotók munkájuk végeztével elszéledtek, ki-ki a maga nyájához, a kriminológiához, a büntetőjog tudományhoz, szép emlékként megőrizve e szellemi kiruccanást. A büntetés-végrehajtás tudományos nevelőszülők nélküli árvagyerekként ödöngött, amikor Horváth Tibor rátalált. Ez a találkozás azért nem lehetett teljesen véletlen, hiszen a fiatal kutató érdeklődése talán már az orosz mester Sar-

gorodszkij hatására is feltámadhatott – ezt jelzik a 60-as években megjelenő írások – de valószínűbb, hogy a hazai bűnügyi tudományok egyik legjelentősebb műhelye, a Jogtudományi Intézet illetékes főosztálya élén erősödött meg szándéka e mellőzött tudományterület felemelésére. Az pedig megint a véletlenek szerencsés összecsengése, hogy a művelni szándékolt terület és Horváth Tibor leplezetlen pedagógiai orientációja a Rendőrtiszti Főiskolán találkozhattak egymással – és velem.

Bevallom, hogy famulusi ténykedésem mellett feloldotta szakmai aggodalmaimat, de emberi szorongásom még sokáig megmaradt. Horváth Tibor választékos – majdhogynem arisztokratikus – eleganciájával, beszédstílusával, szigorú tekintetével és hétről-hétre megszodált műveltségével messze kirítt abból a harcos, gondolkodásában is uniformizált környezetből, ahova adaptálódtam. Jelenléte igényességet, pontosságot, állandó szellemi készenlélet parancsolt – mindazt, amivel korábban nem rendelkeztem. Bizonytalanságom felkészültségemben az ő tekintete előtt mindmáig megmaradt.

A Horváth Tibor mellett eltöltött tíz esztendő – mialatt ő a tantárgyat, a büntetés-végrehajtási jogot felsőoktatási kurzussá építette – szakmai életem egyik legszebb korszaka volt. Mint később megértettem ez az építkezés nem csupán egy főiskolai tantárgy kiérlelése volt, hanem egy új jogágért való küzdelem is, egy új tudományág alapjainak kidolgozása is.

Horváth Tibor az elsők között ismerte fel, hogy a büntetés-végrehajtás jogi rendezésének társadalmi-politikai jelentősége van, hiszen a büntetés az egyik legérzékenyebb, ha nem a legérzékenyebb beavatkozást jelenti az állampolgárok magánéletébe, másrészt pedig a végrehajtás törvényességéhez szakmai érdekek fűződnek.

Figyelemmel kísérhettem, ahogy hétről-hétre, évről-évre gyarapodik a tantárgy ismeretanyaga. Termékeny időszak volt. 1975-ben már egy jegyzet első, 77-ben egy második kötete, 80-ban egy szakirodalom gyűjtemény készült el. Végül e folyamat

koronája az 1983-ban Horváth Tibor szellemi irányításával és meghatározó szerzői közreműködésével megjelent hazai első, szintetizáló büntetés-végrehajtási tankönyv volt. E munkában nevéhez fűződik a tudományelméleti és rendszertani, valamint a történeti és összehasonlító feldolgozás. Húsz év távlatából úgy látom, hogy e munka jelentősége messze meghaladta fogadtatását. A szakmai közvéleményben akkor még csak a legjobbak ismerték fel, hogy a büntetés-végrehajtási jog nagykorúsítására megérett az idő. A tankönyv mindenesetre elindította, felpezsdítette a szakma körüli érdeklődést, lendületre sarkallva a büntetés-végrehajtás iránt vonzalmat érző kutatókat, akik közül ma már jó néhányan e tudományterület elismert művelői.

Horváth Tibor tudományos és oktatói közreműködése egyik arculatformálójává lett a büntetés-végrehajtási szervezet 70-es években megjelenő új tisztii generációjának. E drasztikus, nagy lemaradást beépítő generációváltásban, a 70-es években mintegy a tisztii állomány kétharmada cserélődött ki és nyert felsőfokú képesítést, többségük a Rendőrtisztii Főiskola bv. szakán. A büntetés-végrehajtási jog című tantárgy pedig nem csupán a jogszabályok ismeretére és betartására ösztönzött – bár erre is létszükséglete volt a szakmának – hanem ezen jóval túlmutató módon nevelt a humánus, célszerű bánásmód kultúrájára is. Pedagógiai munkája a korszerű európai elveket és normákat vetítette előre.

Tudományos tekintélyével és tájékozottságával hozzájárult ahhoz, hogy a Rendőrtisztii Főiskola és a Bv. Tanács bekapcsolódjék a felsőoktatás vérkeringésébe, a bűnügyi tudományok művelésének áramlataiba.

A büntetés-végrehajtási jog és tudománya nagykorúsága melletti elismertségét csak a rendszerváltozás után nyerhette el. Az a vetés, amit Horváth professzor úr a 70-es és a 80-as években végzett, a 90-es években érett be. Ma már senki sem kételkedik abban, hogy a büntetés-végrehajtási jog nem jogágazat. A szakterület tudományos udvartartása is szépen gyarapodott: 8 tudományos

fokozat született az elmúlt másfél évtizedben a büntetés-végrehajtás témakörében. A bv. jog tudományos fejlődése lehetővé tette, hogy Finkey ideája, a börtönügynek a jogászképzésbe való bevonása – ha egy évszázad késéssel is, de – megvalósulhasson. Ma már valamennyi karon főkollégiumként oktatják, sőt a jogászai szakvizsga követelmények részévé is vált.

Horváth Tibor nem csupán a büntetés-végrehajtás mai tudományos arculatának formálójává, hanem foglalkoztatja e tudomány jövője is. Szándéka a börtöntudományok hazai művelésére már nagydoktori értekezésében megmutatkozott, amikor e munka összefoglalásában kifejti, hogy a büntetési elméletek továbbfejlődésének egyik alapfeltétele a pönológia tárgyismeretének felhasználása. Ez inspirációt ad ahhoz, hogy tovább buzgólkodjunk ebben az irányban, a jogkövetkezmények valóságjelenségeinek feltárásában – várva természetesen Professzor úr további ösztönzéseit.

A 80-as évek elején, amikor a Horváth család Miskolcra költözött, Professzor úr csak földrajzilag távolodott el tőlem. A távolból is érezkeltem figyelő, érdeklődő, kritikus tekintetét. A véletlen most úgy hozta, hogy egymás közelségében lakunk és rendszeres időközönként találkozunk. Számomra ezek a találkozások ugyanolyan szellemi élményt nyújtanak, mint 30 évvel ezelőtt. Az idő elszaladt, eltávozott szeretteink is nyomják a lelkünket, de életet bennünket a jól végzett munka öröme és az, hogy még nagyon sok a tennivalónk.

Ilyenkor lakásom erkélyéről együtt csodáljuk meg a Pilis és a Hármashatár-hegy színárnyalatokban gazdag karéját és a Pilis mögé bukó napot. Innen nagyon szép a naplemente.

Hetvenötödik születésnapja alkalmából öszinte szívvel köszöntöm Horváth Professzor urat hálás tanítványai és követői nevében. Köszönünk mindent, amit tőle tudásban és emberségben kaptunk. Kívánunk neki jó egészséget, derűt, töretlen alkotókedvet.

*Dr. Lőrincz József*







## Kertész Sándor

bv. ezredes,

a Balassagyarmati Fegyház és Börtön parancsnoka

1946. február 13. születtem Tolcsván. Hat éves koromig itt éltem a szüleimmel. Valószínűleg ezért van, hogy a mai napig is szeretem a bortermő vidékeket. Innen Sátoraljaújhelyre költöztünk, ahol nevelőapámat, aki felvidéki származású és pedagógus volt, a helyi szlovák általános iskola igazgatójának, majd később az élelmiszeripari iskola igazgatójának nevezték ki. Ezen kívül óraadó tanárként bejárt a fiatalokhoz a sátoraljaújhelyi börtönbe tanítani. Édesanyám a helyi Borforgalmi Vállalatnál, a jelenlegi Borkombinát elődjénél dolgozott számviteli csoportvezetőként nyugdíjazásáig. A családot úgy látszik, vonzza az egyenruha. Az öcsém honvéd ezredes és a Hévízi Honvéd Szanatórium parancsnoka. Általános és középiskolai tanulmányaimat is Sátoraljaújhelyen végeztem. Az érettségi után Miskolcon autóvillamosági műszerész szakképesítést szereztem. Mivel a gyermekkori emlékek nagyon erősek voltak, így a szívem visszahúzott Sátoraljaújhelybe. A Fehérneműgyárban helyezkedtem el (mely a börtönhöz tartozott), varrógép-műszerészként. A munka mellett sikeresen elvégeztem a ruhaipari technikumot, és 1972-ig ruhaipari technikusként dolgoztam. Ekkor, bv. őrmesteri rendfokozatban már a testület tagja voltam. 1972 után elindultam azon az úton, mely a Balassagyarmati Fegyház és Börtön parancsnoki beosztásáig vezetett.

– *Ezredes Úr! Kérem, adjon áttekintést a Börtönügyi Szemle olvasóinak a Balassagyarmati Fegyház és Börtönről.*

– A Balassagyarmati Fegyház és Börtön az ország legrégebbi olyan börtönépülete, amely eredetileg is erre a célra épült 1842-45 között. A volt vármegyeháza „U” alakú épületének a tengelyében áll, azzal egy építészeti

együttest alkot. Jelenleg műemlék. Nógrád megye építészeti és történelmi egyik legjelentősebb építménye. Kör alaprajzú, hat-szintes, „panoptikum rendszerű börtön”.

Az intézet funkciója kettős. Egyrészt országos letöltő ház, másrészt ún. előzetes ház. Az itt elhelyezett *fegyház és börtön* fokozatú fogvatartottak többsége az ún. „hosszú-



idős” kategóriából kerül ki. A jogerős szabadságvesztésre ítélték nálunk átlagosan 5 és fél évet töltenek bent, míg ez az országos átlagot tekintve csak 3 év. Csak az érdekesség kedvéért említem meg: az intézetben lévő fogvatartottak számára 3350 év jogerős ítéletet szabtak ki.

Az *előzetes letartóztatásban* lévők összetétele meglehetősen heterogén. A kisebb súlyú bűncselekményt elkövetők mellett egyre nagyobb gyakorisággal jelennek meg azok, akik szervezett bűnözői körhöz tartoznak és kábítószerezéssel való visszaéléssel gyanúsíthatók.

Felügyeleti szervünk az Igazságügyi Minisztérium, a szakmai felügyeletet a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága gyakorolja. A Balassagyarmati Fegyház és Börtönt az igazságügyi miniszter által kinevezett intézetparancsnok vezeti. Részben önállóan gazdálkodó költségvetési szerv vagyunk, egyes pénzügyi, gazdasági feladatainkat a BVOP látja el.

**– Ön szerint, hogyan illeszkedik a börtön, mint intézmény, a nagy múltú város életébe?**

– Korábban az egyik újságnak azt nyilatkoztam, hogy ha a börtön egy város közepén helyezkedik el, és erről a városban nem nagyon tudnak, akkor ott minden zökkenőmentesen megy. Érdekes a város és börtön kapcsolata. A Balassagyarmati Fegyház és Börtönről tudni kell, hogy a területén lévő Ipoly Cipőgyárral a város egyik legnagyobb munkaadója. Így a városnak is nagy haszna van abból, hogy területén két, ilyen biztos lábon álló intézmény működik. Az is nagyon érdekes, hogy a börtönnek mekkora a tekintélye Balassagyarmaton.

Ha például egy itteni lakost megkérdeznék, hogy hol dolgozik, és ő azt válaszolja, hogy a Balassagyarmati Fegyház és Börtön a munkaadója, akkor ez személyének tisz-

teletet és rangot ad. Köztudomású, hogy Balassagyarmat középiskolai diákváros. Sem én, sem az elődöm nem emlékezünk rá, hogy a személyi állományt ne tudtuk volna középiskolát végzett emberekkel feltölteni, ezért az utánpótlással soha nem volt problémánk. Jelenleg is az összes felügyelői munkakört, középiskolát végzett munkatársak töltik be.

Tekintélyünket folyamatosan az is növeli, hogy ebben az évben is volt nálunk kihelyezett polgármesteri és védelmi bizottsági ülés. Március 15. alkalmából pedig megkaptuk a megyezászlót, melynek átadásakor Balla Mihály országgyűlési képviselő köszönte meg az intézmény személyi állományának áldozatos és odaadó munkáját.

**– Ezredes Úr! Mint büntetés-végrehajtási szakembernek, mi a véleménye a bűnről és a bűnhődésről?**

– Dosztojevszkijre hivatkozva a bűn természetét nem akarom elemezni. A bűnhődéssel kapcsolatban azt mondhatom, hogy vétkéért mindenki maga bűnhődik.

Azoknak az embereknek, akik súlyos bűncselekményeket követtek el, itt a helyük, büntetésüket le kell tölteniük, és bűneikért vezekelniük kell. A bűnhődés mellett a vezeklést tartom a fő momentumnak.

**– Kérem Parancsnok Úr! Szóljon néhány szót az intézet kulturális tevékenységéről, a fogvatartottak iskolai végzettségéről, továbbtanulási lehetőségeiről?**

– Először is a fogvatartottak 2001. évi kulturális tevékenységéről szólnék. Én úgy gondolom, hogy ennek három szegmense van: egyrészt az állami, másrészt az egyházi ünnepek, harmadrészt az oktatás. Hangsúlyozni szeretném, hogy ez a sorrend nem a kapcsolódó tevékenységi formák rangsorolását jelenti. Az állami ünnepek március 15., augusztus 20. és október 23. méltó megünneplé-

sére személy szerint mindig is nagy hangsúlyt fektetek és fektettem.

Az egyházi ünnepeket tekintve: 2 éve, húsvétkor meghívtuk Keszthelyi Ferenc váci megyéspüspököt, tavaly karácsonykor pedig dr. Beer Miklós esztergom-budapesti főegyházmegyei segédpüspököt, akik miséket celebráltak az elítélteknek. Nagy megtiszteltetés volt mindannyiunk számára, hogy ilyen magas rangú egyházi méltóságok tartottak a fogvatartottaknak engesztelő miséket.

Kulturális tevékenységünknek harmadik legfontosabb része a fogvatartottak oktatása. Tudatosítani akarjuk velük, hogy a kultúrára, mint léleképítő és erősítő tevékenységre mindig legyen igényük és idejük. A Balassagyarmati Fegyház és Börtönben 40 év óta működik az általános iskolai képzés 5., 6., 7., 8. osztályokban. A felső tagozatnak jelenleg 35-40 hallgatója van. A tanárok az egyik városi általános iskolából járnak be tanítani. Eredményes vizsga végeztével az iskola a pecsétjével ellátott bizonyítványukat vehetik át a fogvatartottak. Évek óta szervezünk szakmunkás képzést, elsősorban cipőfelsőrész készítő szakmában. A szakmai gyakorlat elsajátítására az Ipoly Cipőgyárban van lehetőség.

Örömmel tájékoztatom a Börtönügyi Szemle olvasóit, hogy tavaly az országban elsőként indítottuk be az utcai szociális asszisztensképzést. Hatalmas sikere volt. Több városi és megyei lap dícsérőleg szólt kezdeményezésünkről. A résztvevők között volt egy olyan végzős fogvatartott hallgatónk, akinek még ugyan két éve van hátra a büntetéséből, de már a helyi önkormányzat megkért bennünket, hogy szabadulása után irányítsuk hozzájuk, adjunk neki lehetőséget az érvényesülésre. Meg kell említeni a különböző szakmásító tanfolyamokat is, mint például, szelektív hulladékgyűjtő, falusi vendéglátó, stb.

Ezen kívül működik egy 20-25 fős létszámú osztályunk, ahol kőműves és szobafestő-mázoló szakmákban lehet szakmunkás bizonyítványt szerezni.

A felsoroltakon kívül, évente két alkalommal szervezünk a Nógrád Megyei Munkaügyi Központ közreműködésével olyan tanfolyamokat a szabadulás előtt álló fogvatartottak részére, melyeknek segítségével a civil életbe való visszailleszkedésüket segítjük elő.

Itt ragadnám meg az alkalmat, hogy elmondjam: a tanfolyamok működéséhez szükséges összegeket minden esetben pályázatok útján nyertük el.

Tavaly pl. az OP-től csak a szakmunkás és az általános iskolai képzésre kértünk és kaptunk támogatást. A többi összeget a Pécsi Regionális Képzési Központtól és a balassagyarmati székhelyű Kereskedelmi és Idegenforgalmi Továbbképző Kft.-től, pályázat útján sikerült megszerezni, melyet a Gazdasági Minisztérium támogatott a Munkaerő-piaci Alap Foglalkoztatási alaprészből.

Végezetül szeretnék néhány szabadidős tevékenységet megemlíteni, ezzel mintegy kiegészítve azt a repertoárt, mely a fogvatartottak kulturális tevékenységét jellemzi: könyvtári, mentálhigiénés csoportos foglalkozások, zeneszakköri, nyelvi szakköri, egyházi rendezvények, szakmai vetélkedők stb.

**– Kérem, beszéljen a fogvatartottak foglalkoztatásáról és említsen példákat ezzel kapcsolatosan?**

– A fogvatartottak foglalkoztatása a büntetés-végrehajtásnál alapvetően két fómában valósul meg. Az egyik a gazdasági társaságként működő Ipoly Cipőgyárban, másik pedig, főként az intézet fenntartását szolgáló költségvetés keretében.

Elmondhatom, abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy az Ipoly Cipőgyár egyike a legjobb büntetés-végrehajtá-



si kft.-knek. Bár most egy kicsit pesszimisztán nézünk a dolgok elébe, mivel egyelőre nem úgy alakulnak üzleti terveink, ahogy azokat az év elején elképzeltük, de remélem, ez csak átmeneti állapot lesz.

A Cipőgyár alaptevékenységét elsősorban munkavédelmi lábbelik gyártása jellemzi, de itt készülnek a honvédségi bakancsok, és a fogvatartottak fémmentes cipői is.

Úgy gondolom, hogy hallatlan jelentőségű az a tény, hogy szinte valamennyi, az intézetben elhelyezett, jogerősen elítélt fogvatartottnak munkát tudunk biztosítani és ezzel egyedülállóan jó helyzetben, vagyunk a börtöntársadalomban. Ez azt jelenti, hogy 285-290 fő elítélt dolgozik jelenleg az Ipoly Cipőgyárban.

A költségvetési részlegnél is elég jelentős létszámot, mintegy 70 főt foglalkoztatunk. Elsősorban a konyhán, a műhelyekben, a letéti raktárban, valamint udvari munkán. Az előbbiekben már említettem, hogy Balassagyarmati Fegyház és Börtön kétfunkciós, így nagy problémát jelent számunkra is, hogy az előzetes letartóztatásban lévő fogvatartottakat és a nem jogerősen elítélteket nem tudjuk munkával ellátni. Most keresünk részükre olyan munkát, melyet a zárakban is lehet végezni.

**– Parancsnok Úr! Kérem, adjon értékelést, hogy mióta Ön az intézet vezetője, történt-e rendkívüli esemény és milyen a biztonsági helyzetük (volt-e öngyilkosság, fogoly-szökés, verekedés stb.)?**

– Örömmel mondhatom, hogy mióta itt vagyok, rendkívüli esemény nem történt. Önkasztás nem volt, de a verekedések sajnos egyre gyakoribbak. Ennek az az oka, hogy egyre nagyobb a zsúfoltság. A fogvatartottakat 2, 4, 6, 8, személyes zárakban helyeztük el, büntetési fokozatukat és egyéniségüket figyelembe véve. A zsúfoltság miatt jelentősen csökken a személyes tér és ezért, a legki-



sebb nézeteltérés esetén, úgy gondolják, hogy ökölrel kell megoldani a problémát. A telítettség az országos intézetek közül nálunk a legnagyobb, ami azt jelenti, hogy a 321 helyre a mai napot, 2002. április 18-át tekintve, 547 fogvatartottat helyeztünk el. Nehezíti a helyzetet az, hogy a börtön műemlék, építészeti sajátosságánál fogva nem tudunk újabb zárakat megnyitni, ezért a meglévő zárakban növelni kell az ágyak számát.

Visszahat a fegyelmi helyzetre az is, hogy kénytelenek voltunk két kondicionáló ternet megszüntetni. Ezekből zárakat csináltunk, hogy a zsúfoltságot valamelyest csökkenteni tudjuk. Így gyakorlatilag megszűnt a belső sportolási lehetőség.

Egyébként intézetünkben olyan korszerű biztonságtechnikai és informatikai rendszerek vannak, amelyek az objektum külső és belső biztonságát megfelelően garantálják.

**– Vannak-e külföldi fogvatartottak Önöknél és hogyan kommunikálnak velük?**

– Számuk nem jelentős, jelenleg 9 fő. 2 lengyel, 1 ukrán, 1 orosz, 2 bolgár, 1 iraki, 1 cseh és 1 szlovák állampolgárt tartunk fogva, akiket embercsempészet miatt ítélték el.

A kommunikáció megoldott, (angol nyelven folyik), mivel a Határőr Igazgatóságnál több kolléga, több nyelven beszél, amikor szükség van rá akkor készséggel állnak rendelkezésünkre.

Az ukrán és a szlovák állampolgárokkal magyarul kiválóan megértjük egymást, hiszen országuk magyar nemzetiségű állampolgárai. A MATRA program keretében a börtönszemélyzetből többen angolul tanulnak, így egyre kevésbé szorulunk külső segítségre.

**– Milyen a hűtlet és börtönlelkészi szolgálat az intézet falai között?**

– Idejövetelemkor az akkori parancsnok Palotás Iván ezredes úr örömmel közölte velem, hogy az országban elsőként Balassagyarmati Fegyház és Börtönben jelentek meg a történelmi egyházak küldöttei. 2000-től viszont, ahogy az országban, a „*letöltő házakban*” mindenütt, saját börtönlelkésziünk van, aki nagyon jó emberismerő, így esetenként jól kiegészíti a lelki gondozásban a pszichológus munkáját. Ő szervezi általában azokat az egyházi ünnepeket, amelyeket már említettem, ezen túlmenően ökümenikus istentiszteleteket is tart. Rendszeresen járnak be hozzánk a katolikus, a református, az adventista egyházak képviselői, a Jehovisták, a különféle missziók emberei. Előfordult, hogy Pécsről kétszer itt volt a rabbi, mivel egy elítéltünk az ő lelki támogatását kérte.

**– Ön szerint milyen az intézet és az országos, valamint a helyi sajtó közötti kapcsolat?**

– Megítélésem szerint jó. Én mindig is törekedtem arra, hogy a börtönről objektív képet alkothasson az adott település, hogy lehetőleg ne csak a rossz oldalát mutassuk meg. Ismerjék meg az itt folyó munka lényegét. Számításaim szerint az elmúlt évben kb. 40 újságcikk jelent meg a Balassagyarmati Fegyház és Börtönről (még kül-

földi lapokban is), és úgy számolom, hogy 20-25 alkalommal nyilatkoztam a helyi televízióban.

**– Végezetül kérem, értékelje az állomány helyzetét. Milyen körülmények között végzik a munkájukat, milyen hatása volt az elmúlt évi illetménynövekedésnek és milyen az intézeti létszám feltöltöttsége?**

– A létszám feltöltöttséget már említettem, hogy 100 %-os. Jelenleg 5 jelentkező anyaga van előttem, aki arra vár, hogy a munkatársuk lehessen.

Bízom benne, hogy a fluktuáció csak akkora lesz, mint eddig. Az állomány elhelyezési feltételeiről azt tudom mondani, hogy nagyon mostoha körülmények között dolgoznak a nevelők és a felügyelők.

Zavaró az állandó lépcsősor, kicsik az irodák, az ablakok, minimális a természetes megvilágítás. Ezek a problémák, sajnos mind az épület műemléki sajátosságaiból adódnak. De vannak XXI. századi megoldások is. Például a kapu beléptető rendszerét, az ügyvédi beszélőt, a tanácstermet és a fogvatartottak számára létesült informatikai tantermet – melyet az állomány is használhat – említeném meg.

Az illetmény növekedésének jótékony hatása már megmutatkozott. Kevesebben vállalnak ferasztó plusz munkát, így szolgálattételre nem holtfáradtan, hanem pihenten jelentkeznek.

Mint az intézet biztonságos, jogszerű működéséért felelős személy elmondhatom, hogy ez óriási nyereséget jelent. A másik oldala a dolognak, hogy ilyen jövedelmek mellett már felelősségteljes, minőségi munkát kövelethetnek. Bizakodva nézek a jövőbe.

**– Parancsnok Úr! Köszönöm az interjút.**

Szabó István



## Könyvespolc

**Bakóczy Antal—Sárkány István:** *Erőszak a bűnözésben.* Bp. BM Kiadó. 2001. 511 oldal. 2800 Ft.

A kötet témájának drámai aktualitást ad az Egyesült Államokban 2001. szeptember 11-én bekövetkezett tragédiasorozat, amely az erőszak, illetve a nemzetközi terrorizmus elterjedésének minél korábbanál kézzelfoghatóbb bizonyítékát jelentette.

A mű történelmi viszonylatokban és koronként tárja eléink a gyakran törvényesített erőszakot. Sokrétűen mutatja be a különböző népiirtások, háborúk, önkényuralmi rendszerek borzalmait. Elemzi az elmúlt évtizedek társadalmi és gazdasági történéseit, amelyek meghatározták a bűnözés alakulását. Felvázolja azokat az ellentmondásos folyamatokat, amelyek a '80-as évektől jellemzik a nemzetközi és a hazai kriminalitást, különös tekintettel az erőszakos bűnözés alakulására. Bemutatja a közbiztonság átmeneti romlását, és ezzel párhuzamosan az állampolgárok biztonságérzetének csökkenését. Számba veszi ugyanakkor azokat a már eredményeket hozó erőfeszítéseket, amelyeket a rendvédelmi szervek a közelmúltban tettek.

A monográfiában leírtak sokoldalúan hasznosíthatók a rendvédelemben, a bűnüldözésben és az igazságszolgáltatásban dolgozók, továbbá a bűnüldözésben érintett állami, önkormányzati és társadalmi szervek és intézmények részére. A könyv egyrészt a korábbi tapasztalatok tárgyilagos értékelésével és elemzésével ad hasznos tanácsokat, másrészt gondolatébresztő tartalmánál fogva további alkotó vitára is ösztönözhet.

\*\*\*

**Fekete Sándor:** *Deviancia és társadalom.* Pécs. Comenius Bt. 2001. 288 oldal. 2320 Ft.

A könyv elsősorban azoknak a főiskolai, egyetemi hallgatóknak íródott, akik a tanulmányaik során elsajátított általános szociológiai ismereteiket a devianciák társadalmi jelenségének megismerésével és megértésével szeretnék bővíteni.

A kötet tartalma két fő részre tagolódik. A deviancia fogalmi problémái és ezek összefüggései kaptak helyet az I. rész első felében, s ezután következnek a klasszikus és újabb devianciaelméletek kronológiai sorrendben. A II. rész a devianciaviselkedés különböző formáit – bűnözés, öngyilkosság, alkoholizmus, drogproblémák, mentális zavarok – mutatja be.

A bűnözéssel foglalkozó fejezet áttekinti a bűnözés alapfogalmait, a bűnöző viselkedést magyarázó elméleteket, szól a viktimológiáról, a társadalmi szükség-

letek és a bűnözés viszonyáról, illetve az erőszak, agresszió és a bűnözés összefüggéseiről, végül felvázolja a hazai bűnözés tendenciáit. A fejezet rövid betekintést nyújt a magyar börtönök világába is.

A jól szerkesztett, információkban rendkívül gazdag kötet a deviancia kérdéskörének jól használható, tömör összefoglalását adja. A név- és tárgymutató a tartalmi keresést, a bő irodalomjegyzék a további tájékozódást segíti. Az egyes fejezetek végén rövid összefoglalás található. Ezek, valamint a kulcsfogalmak felsorolása a lényeg kiemelését szolgálják.

\*\*\*

**Innes, Brian:** *A kínzás és a kínvallatás története.* Nagykanizsa. Canissa Kiadó. 2001. 192 oldal. 2800 Ft.

A kínzás a mai, civilizált ember számára minden formájában visszataszító és elítélendő cselekedetnek minősül. Nem feledkezhetünk meg ugyanakkor arról, hogy a kínzás évszázadokon keresztül bevett és törvényes volt, valamint a régi európai és távol-keleti törvénykönyveknek is részét képezte. A könyv a kezdetektől egészen a jelenkorig kísérli meg bemutatni a kínzás és kínvallatás történetét.

A mű ismerteti a kínzás eszközeit és technikáit, amelyek a legotrombább fizikai erőszaktól a lelki terror kifinomult módszereikig terjednek. Míg a régebbi korok egyik legkedveltebb eszköze a kínpad volt, az elmúlt XX. század számos, korábban nem ismert technológiát állított a kínzás szolgálatába. Elég csak az elektrosokra vagy a kábító hatású hallucinogén szerekkel elért beismert valóságokra gondolnunk.

A kötetből áttekintést kapunk a kínzás azon formáiról is, amelyeket a modern hadviselés során alkalmaztak. Ezekre a II. világháborús Németország és Japán bőséggel szolgáltatott példát, de a kínzást a francia hadsereg is gyakran alkalmazta az algériai háború idején.

A könyv utolsó fejezetében kitér a kínzás és kínvallatás elleni harc bemutatására is, amely már a XVIII. században, Cesare Beccaria „*Büntett és büntetés*” című könyvével kezdetét vette.

A mű figyelemre méltó áttekintést nyújt az „emberiség embertelenségéről”, a hatalom és a vele való visszaélés veszélyeiről – történjék az formálisan a törvények betartásával vagy jogon kívüli eszközökkel. Az igényes kiállítású könyvet több mint száz fotó és metszet illusztrálja.

\*\*\*

**Nemeskéri Gyula—Fruttus István Levente:** *Az emberi erőforrás fejlesztésnek módszertana.* Bp. Ergofit Kft. 2001. 327 oldal. 5936 Ft.

A szerzőpáros gazdag tapasztalatokkal rendelkezik a személyzeti szakemberek képzésében. Ezáltal könyvük is gyakorlatias, praktikus szemléletmódot tükröz.



A kötet tíz fejezetből áll. Az első fejezet az emberi erőforrás fejlesztésének területeit és feladatait vázolja fel. A következő három fejezet a munkakörök elemzésével, a munkaköri értékelési rendszer kidolgozásával, valamint a munkaköri követelmények, meghatározásával foglalkozik. Külön fejezet tárgyalja a szervezeti magatartás követelményeinek meghatározását, majd a munkatársak kiválasztásáról, illetve a teljesítményértékelési rendszer kidolgozásáról olvashatunk. A könyv utolsó három fejezetének témája: a karriertervezési rendszer kialakítása, a személyzetfejlesztés és a belső kommunikáció fejlesztésének kérdése.

A könyv egyrészt meghatározza azokat az alapvető rendszereket, amelyek kidolgozása és alkalmazása feltétlenül szükséges lehet a személyzeti munkához, másrészt ismerteti azokat a módszereket, amelyek ilyen rendszerek kidolgozásához szükségesek, harmadrészt közöl az alkalmazás módszertanára vonatkozó ismeretéseket is.

Összefoglalásul elmondható, hogy a szerzők, noha fontosnak tartják a külföldi tapasztalatok megismerését, kimondottan nem javasolják a más szervezeteknél kidolgozott megoldások adaptáció nélküli, egy az egyben történő átvételét. Véleményük szerint a személyzeti szakemberek gyakorlati felkészítéséhez növelni kellene egyfelől a hazai gyakorlat, másfelől a konkrét módszertanok megismerését és elsajátítását.

\*\*\*

**Tóth Mihály:** *A magyar büntetőeljárás az Alkotmánybíróság és az európai emberi jogi ítélkezés tükrében.* Bp. KJK-Kerszöv. 2001. 275 oldal. (Közgazdasági és jogi kiadványok sorozat) 4256 Ft.

Az igazságszolgáltatási rendszert gyakran éri kritika abban a tekintetben, hogy lassú az ügyek menete, enyhék az ítéletek. Ezek az észrevételek lehetnek jogosak, de a sok esetben pusztán arról van szó, hogy az egyes büntetőügyek még akkor nagyon bonyolultak, ha látszólag viszonylag egyszerűnek tűnnek.

Tóth Mihály könyve elsősorban az alkotmányos büntetőjog hazai elvei és a strasbourg-i Emberi Jogi Bíróság által is képviselt egyetemes értékek közti szoros kapcsolatra koncentrálna. A kötet mind szemléletében, mind szerkezetében újdonságot nyújt a büntetőjoggal foglalkozó szakembereknek. Rávilágít arra, hogy az itthoni alkotmánybírósági döntések és a strasbourg-i határozatok szinte azonos gondolatmenet, látásmód szerint, egymást támogatva és kiegészítve értelmezik, értékelik és tanítják az emberi jogok tiszteletét. A könyv szerkezete a magyar büntető eljárásjog struktúráját követi, de végeredményben mind az Alkotmánybíróság, mind az Európai Emberi Jogi Bíróság közel tíz éves gyakorlatát feldolgozza a büntetőeljárás alapvető elveinek megfelelően.

A szerző a kiadványt elsősorban kézikönyvnek szánta. Az idézett döntések sok esetben magukért beszélnek, máskor azok részletes összegzését, s a levont következtetéseket is olvashatjuk. Nagyon hasznos a könyv függeléke, amely

közli az Emberi Jogok Európai Egyezményének a büntetőjoggal és a büntető eljárásjoggal kapcsolatos rendelkezéseit. A különböző döntései mutatói, válogatott irodalomjegyzék és tárgymutató is járulnak a kötethez.

\*\*\*

**Wacquant, Loic:** *A nyomor börtönei. A „zéró tolerancia” világméretű terjedése.* Bp. Helikon Kiadó. 2001. 173 oldal. (Helikon Huszonegy sorozat) 1280 Ft.

A francia származású, de Amerikában tanító szociológusszerző szerint Európában mindenütt érződik az a törekvés, amely a rendőrséget és a büntetés-végrehajtás intézményeit kívánja igénybe venni a tömeges méretű munkanélküliség, a fekete gazdaságból származó jövedelmek és a szociális támogatások, megszorítása okozta társadalmi problémák elfojtására. Ez – többek között – a börtönlakók számának folyamatos emelkedésével jár.

A könyv azokat az utakat vázolja fel, amelyeken keresztül az amerikai új konzervatív gondolkodók által képviselt büntető ideológia intézményesült Amerikában, majd a „zéró tolerancia” globalizálódott. A kötet rámutat arra a tényre, hogy a bebörtönzés virágzó iparággá vált az Egyesült Államokban az elmúlt évtizedekben.

A gondoskodó állam átfordulása büntetőállammá a nyomor igazgatásának új módját jelenti, Wacquant megfogalmazásában: a mindenhová betolakodó és jelen lévő büntetőapparátus eszköztárát. A szerző álláspontja az, hogy az Egyesült Államok egyértelműen a nyomor kriminalizálását választotta. Európa pedig napjainkban szembesül ezzel a történelmi alternatívával: a szegénység kriminalizálása és a között a szociális állam között kell választania, amely méltó erre a névre.

Ezzel a gondolatébresztő, egyes megállapításait tekintve vitára készítő kötettel, az igazságszolgáltatással, szűkebben a büntetés-végrehajtással foglalkozó szakembereknek érdemes megismerkedniük.

*Deák Ferenc István*

***Válogatás a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság Szakkönyvtára szerzeményeiből.***



# *a Segítő Kezek BVD Alapítvány*

## *2001. évi tevékenységéről*

### *I. SZÁMVITELI BESZÁMOLÓ*

A Segítő Kezek BVD Alapítvány forgóeszközei 2001. december 31-én:	3 825 eFt
ezen belül: követelések:	50 eFt
pénzeszközök:	3 775 eFt
<b>Eszközök (aktívák) összesen:</b>	<b>3 825 eFt</b>
Saját tőke 2001. december 31-én:	3 814 eFt
Induló tőke:	750 eFt
Tőkeváltozás:	2 432 eFt
Tárgyévi eredmény alaptevékenységéből: (közhasznú tevékenységéből)	632 eFt
Kötelezettségek:	11 eFt
Ezen belül rövid lejáratú kötelezettségek 2001. december 31-én:	11 eFt
<b>Források (passzívák) összesen:</b>	<b>3 825 eFt</b>

### *II. KÖLTSÉGVETÉSI TÁMOGATÁSOK FELHASZNÁLÁSA:*

A Segítő Kezek BVD Alapítvány 2001. évben nem kapott költségvetési támogatást.

### *III. A VAGYON FELHASZNÁLÁSÁVAL KAPCSOLATOS KIMUTATÁS:*

**A Segítő Kezek BVD Alapítvány  
nyitó egyenlege 2001. január 1-én: 3 175 163,- Ft**

**2001. évben az összes cél szerinti bevétel: 2 697 076,- Ft**

A bevételek megoszlása:	
a./ Alapítványi támogatás	586 600,- Ft
b./ Kamat bevétel	54 880,- Ft
c./ SZJA 1% bevétel	2 055 596,- Ft

# KÖZHASZNÚSÁGI JELENTÉS

**Cél szerinti kiadások: 2 065 173,- Ft**

A kiadások megoszlása:

a./ Segélyezésre	914 000,- Ft
b./ Személyi jellegű kifizetés (3 fő)	540 000,- Ft
c./ Személyi jell. kif. közterhei	139 000,- Ft
d./ Postaköltség	26 448,- Ft
e./ Egyéb költségek	445 725,- Ft

**Záró egyenleg 2001. december 31-én: 3 775 466,- Ft**

## *IV. CÉL SZERINTI JUTTATÁSOK KIMUTATÁSA:*

### **1./ BEVÉTELEK:**

a./ A büntetés-végrehajtási szervezet dolgozóinak adományai	74 600,- Ft
b./ A büntetés-végrehajtási szervezettől független, külső jogi személyek támogatása	512 000,- Ft
c./ Kamatbevétel	54 880,- Ft
d./ SZJA 1%-ból származó bevétel	2 055 596,- Ft

**Összes cél szerinti bevétel: 2 697 076,- Ft**

### **2./ KIADÁSOK:**

a./ 10 fő rendszeres segélyezése	419 000,- Ft
b./ 45 fő egyszeri segélyezése	495 000,- Ft
c./ Postaköltség	26.448,- Ft
d./ Egyéb kiadások	446 325,- Ft
e./ 2000. XII. hóra TB + adók átutalása	31 000,- Ft
f./ 3 fő megbízási díja 2001. évre	540 000,- Ft
g./ 3 fő után 2001. I-XI hónapokra TB+adók átut.	139 000,- Ft

**Összes cél szerinti kiadás: 2 096 773,- Ft**

*v.*

A közhasznú szervezetekről szóló 1997 CLVI tv. 19 §-ának (3) bek. e./ pontjában említett szervezetektől a Segítő Kezek BVD Alapítvány 2001. Évből semmilyen támogatást nem kapott.



## VI.

A Segítő Kezek BVD Alapítvány kuratóriumának valamennyi tagja társadalmi munkájában, mindenféle díjazás nélkül végezte 2001-ben is a munkáját.

## VII.

A Segítő Kezek BVD Alapítvány 2001. évben változatlanul nehéz gazdasági körülmények között látta el feladatát. A lényegesen lecsökkent támogatások miatt megnőtt az elutasított kérelmek száma. A segélyezések odaítélésekor az Alapítvány kuratóriumának tagjai kellő gondossággal vizsgálták meg a kérelmeket és a kérelmezők anyagi és szociális körülményeit.

2001-ben, hosszú évek után, az Alapítvány kénytelen volt lemondani a szociálisan rászorult büntetés-végrehajtási dolgozók gyermekeinek ingyenes üdültetéséről, a helyébe tervezett alacsony térítési díj ellenében megszervezendő gyermeküdültetés, elegendő jelentkező hiányában, ugyancsak elmaradt.

2001-ben, külső támogató segítségével, a Segítő Kezek BVD Alapítvány hozzájárult a Szegedi Fegyház és Börtön futócsapatának, a hagyományos Bécs-Budapest maraton futásban való részvételéhez.

2001. novemberében elhunyt az Alapítvány első elnöke, dr. Mészáros József, az új elnök megválasztásáig dr. Csernyánszky Lajos ügyvezető elnök látja el az Alapítvány munkájának irányítását.

2002. május 8.

*Segítő Kezek BVD Alapítvány Kuratóriuma  
Dr. Csernyánszky Lajos ügyvezető elnök*

# CONTENTS

---

## WORKSHOP

---

5 Gergely Fliegauf: New possibilities in the juveniles' penalty-enforcement

11 Dr. habil. György Vókó: Legal questions of the penal calling account versus the juveniles

23 Dr. Péter Ruzsonyi: Typically different treatment forms among the juveniles

53 János Tüske – Mihály Szabó: Juveniles' penalty-enforcement in Hungary and in the Juveniles Regional Prison

---

## THE PAST

---

57 Dr. József Lőrinc: Juveniles' penalty-enforcement in the first half of the 20<sup>th</sup> century

67 Tamás Kis: Our glossaries from the goons' languages in the 18<sup>th</sup> century

---

## STUDY

---

77 Dr. András József Balogh: The practice of the Strasbourg Court in the penalty-enforcement matters

---

## FOREIGN LAND

---

93 News from the prison-world translated by Klára Király

---

## BIOGRAPHY

---

99 Dr. József Lőrincz: Salute of Tibor Horváth on his 75<sup>th</sup> birthday

---

## PORTRAIT

---

102 István Szabó: Interview with Sándor Kertész, commander of the Prison of Balassagyarmat

---

## RECOMMENDATION

---

108 Ferenc István Deák: Bookshelf



# INHALT

---

## WERKSTATT

---

5 Gergely Fliegauf: Neue Möglichkeiten bei dem Jugendvollzug

11 Dr. habil. György Vókó: Juristische Fragen der Jugendstrafmaßnahmen und des Jugendvollzugs

23 Dr. Péter Ruzsonyi: Charakteristische Unterschiede unter den Betreuungsmethoden der Jugendlichen

53 János Tüske - Mihály Szabó: Jugendvollzug in Ungarn und in der Regionale Jugendanstalt

---

## VERGANGENHEIT

---

57 Dr. József Lőrincz: Jugendstrafvollzug in der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts

67 Tamás Kis: Räubersprache des 18. Jahrhunderts in Ungarn

---

## STUDIE

---

77 Dr. András József Balogh: Vollzügliche Praxis des Gerichtes von Strasbourg

---

## AUSSLAND

---

93 Nachrichten von der Gefängniswelt, Übersetzung von Klára Király

---

## BIOGRAPHIE

---

99 Dr. József Lőrincz: 75 jährliche Geburtstagsbegriüung von Tibor Horváth

---

## PORTRAIT

---

102 István Szabó: Reportage mit dem Leiter von Balassagyarmat JVA, Herrn Sándor Kertész

---

## ANGEBOT

---

108 István Ferenc Deák: Bücherschrank

# TARTALOM

---

## PÁLYÁZAT

---

3 A Büntetés-végrehajtási Szervezet tudományos pályázata

---

## MŰHELY

---

5 Fliegauf Gergely: Új lehetőségek a fiatalkorúak büntetés-végrehajtásában

11 Dr. habil. Vókó György: A fiatalkorúakkal szemben alkalmazott büntető felelősségre vonás és végrehajtásának egyes törvényességi kérdése

23 Dr. Ruzsonyi Péter: Karakteresen eltérő kezelési formák a fiatalkorú fogvatartottak körében

53 Tüske János—Szabó Mihály: A fiatalkorúak büntetés-végrehajtása Magyarországon és a Fiatalkorúak Regionális Büntetés-végrehajtási Intézetében

---

## MŰLT

---

57 Dr. Lőrincz József: A fiatalkorúak büntetés-végrehajtása a XX. század első felében

67 Kis Tamás: XVIII. századi zsványnyelvi szójegyzékeink

---

## TANULMÁNY

---

77 Dr. Balogh András József: A strasbourgi bíróság gyakorlata a büntetés-végrehajtási ügyekben

---

## KÜLFÖLD

---

93 Hírek a börtönvilágból, fordította: Király Klára

---

## ÉLETVÚT

---

99 Dr. Lőrincz József: Horváth Tibor köszöntése 75. születésnapján

---

## ARCKÉPCSARNOK

---

102 Szabó István: Interjú Kertész Sándor bv. ezredessel, a Balassagyarmati Fegyház és Börtön parancsnokával

---

## AJÁNLÓ

---

108 Deák Ferenc István: Könyvespolc

---

## JELENTÉS

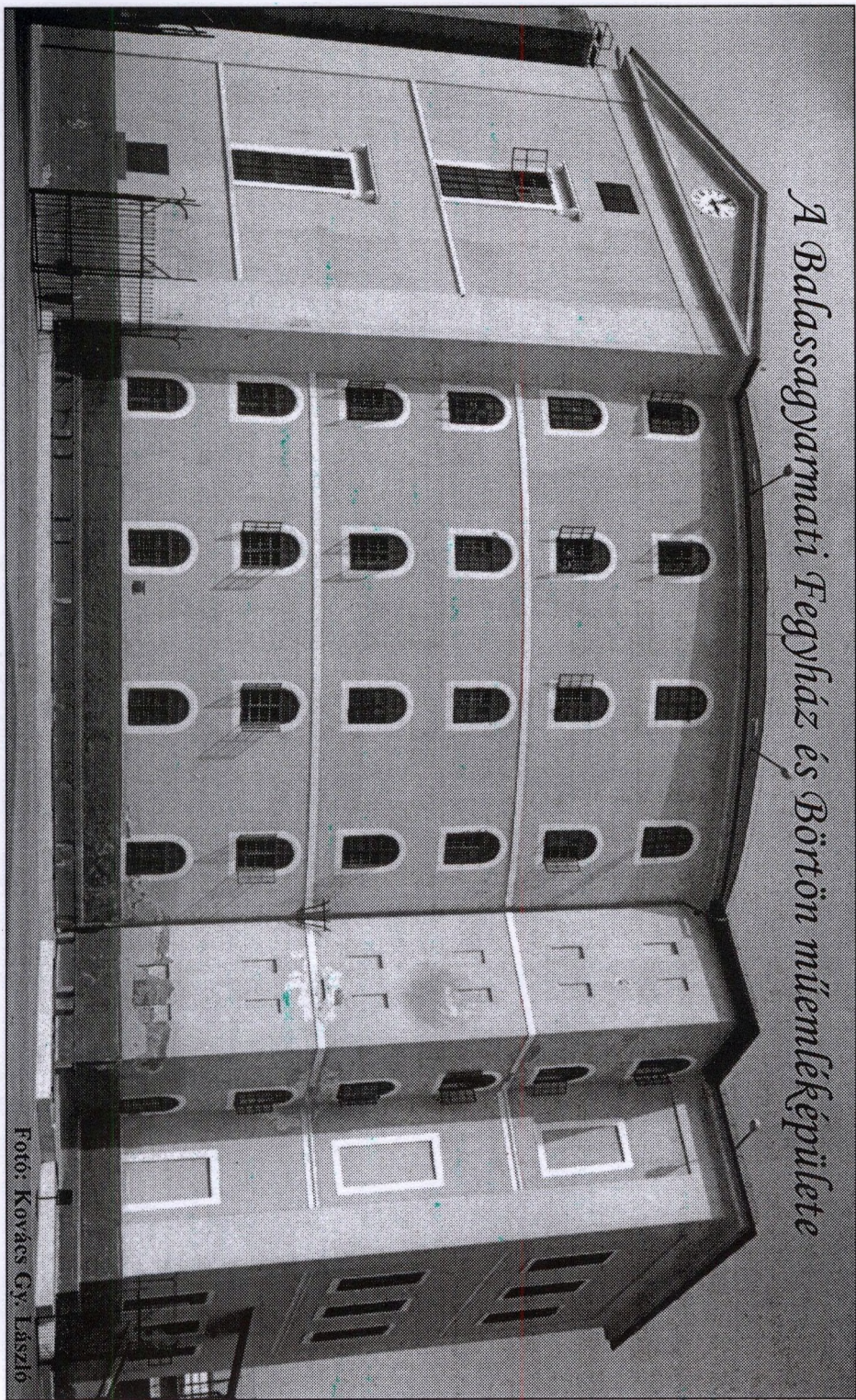
---

112 Közhasznúsági jelentés a Segítő Kezek BVD Alapítvány 2001. évi tevékenységéről



**Ára: 300 forint**

*A Balassagyarmati Fegyház és Börtön műemléképülete*



Fotó: Kovács Gy. László